Євгенія Кононенко

ІМІТАЦІЯ

Імітація (від лат. imitatio) – 1. Наслідування, підроблення.

2. Виріб, який є підробкою під що-небудь.

3. Повторення музичної теми або мелодії одним з голосів безпосередньо за іншим голосом.

4. Роман Євгенії Кононенко.

То вже ті межі людської тупості, за якими розпочинається тваринна свідомість! Втім, те, що у тварин, здається, й не називається свідомістю! Який то був жарт долі заїхати сюди в оцей брудний суцільний гуркіт, у цей куток землі, який ще невідомо чому не провалився крізь землю! Мій Боже, яка тупа неспроможність розуміти й відчувати! Ще не піднялися з чотирьох і вже претендують на ангельські крила! Як-ка безсовісна вульгарна імітація! Ні, я розумію, що нема грошей! Але, як нема грошей, то ще не найстрашніше! Найгірше – як немає гідності. Навіть у тварин буває гідність! У мого діда був пес, шляхетний чорний дог, який у війну помер голодним, але не став їсти фекалії! Пішов у високу траву, ліг і помер! А тут люди подають тобі страву з найнатуральнішого лайна, і кажуть, що то вирізка під соусом мадера! Хоч би не імітували, хоч би були тим, чим вони є, бо коли бидло імітує, тут уже нічого не поясниш.

Так, нема нічого в світі кращого за малярство! Коли на полотні відбито увесь світ! Але не всім дано творити! Я малювала, я! Я! І хіба мене тоді цікавили слава чи гроші? Я зупинилась, бо збагнула – не тягну! А скільки в те було вкладено крові! Якщо до фарб не домішуєш власної крові, тоді ніколи нічого не вийде, а коли й домішуєш, теж може

нічого не вийти! А тут та жалюгідна тупість, коли щось пояснювати – однаково, що вести свиню до Лувра!

Чи правильно я йду? Як мені вибратися з цього препаскудного місця? Поїзди гуркотять... Станція має бути десь тут. Котра година? Близько восьмої. В Києві саме зараз презентація спільних освітніх програм. Все несите фуршетне кодло товчеться в Українському Домі, питається про мене. Ох, бачили б ті інтелектоподібні нікчеми, де я! Треба встигнути виїхати звідси! Зустрінуся з ним ще раз, гаразд! На один раз більше, на один раз менше – яка різниця? Але чому стільки розбитих доль на моїй дорозі?

Чому так паскудно гарчать ці потяги? І навіть не гуркотять, а гарчать! Зовсім, як на Саперній слобідці двадцять років тому! Там вони заїжджали прямо в душу, і трусилися, і дрижали, і все чавили. Чому знов таке відчуття, ніби від них нікуди не подітися? Риженко, – чого це згадала його? – той любить свої трамваї, під дзеленчання яких народився і хоче померти. А я ненавиджу потяги! Тільки б виїхати звідси, а більше – не їздитиму, годі! Цього разу поїхала через нього. Сама вирішила так, я ніколи не перекидаю на когось відповідальності за свої дії. Але годі, годі! То не моє життя!

Так, ось платформа, ледве встигла! Яке жахливе місце! Навіть повз Саперну слобідку не ганялися такі металеві звірі! Але мій потяг наближається, скоріше б виїхати звідси! Господи, де рукавичка? Скільки тих рукавичок загублено, але цю – не можна, не вистачало ще й цю загубити! І не тому, що Ларисин подарунок, просто зараз ця – занадто дорогої А потяги гудуть так зловісно, і стає моторошно. Цей суцільний гуркіт – навіть на Саперній вони так не гули. Наша слобідська сусідка, дурнувата Леся, повторювала: народились під потягами, і помремо під потягами, Навіщо згадались ці безглузді слова?..

Трамвай за вікном дзеленчить про своє. Дві кімнати його помешкання виходять вікнами на подвір’я, але йому і працюється, і спиться тільки тут, у маленькому кабінетику, що дивиться на рідну

вулицю, вузьку, стару, по-своєму гарну. Тут він народився і тут хотів би одного дня… втім, хай ще довго не настає той день. З вікна будинку навпроти витикаються старі граблі. І трамвай дзеленчить, і без тих трамваїв він не може ні лягати ввечері, ні вставати вранці, ні працювати протягом дня.

Це одна з небагатьох вулиць старого Києва, де залишилися трамвайні рейки. Тут почали викупляти старі будинки, відновлювати їх і перепродувати новим багатіям. До їхнього будинку ще не дісталися. І до будинку навпроти також. І нікому немає діла до роками немитого вікна, затягненого замість портьєри каламутною целофановою плівкою. І так і влітку, і взимку. Із кватирки, ніби погрожуючи невідомо кому, визирають іржаві граблі. Вже бозна скільки років, сідаючи за письмовий стіл, дивиться він на ті граблі і на те брудне вікно. Зараз темно, і власник граблів запалив світло. Але їхній зубатий силует вимальовується на імлистому тлі. Хто живе у тому дивному помешканні, хто палить світло, хто вистромив з кватирки граблі?

– І що за кретин живе там? – питали друзі, побачивши те вікно і граблі з вікна.

– Уявлення не маю, самому цікаво.

– Це прояв субкультури, високих стін, багаторівневих жител, – коментувала ситуацію розумниця Мар’яна Хрипович. – І в цьому розумінні історичне середмістя ні в чому не поступається блочно-панельному передмістю. У нас на Слобідці всі знали, що, наприклад, у баби Томенчихи є хвостик. Щілини в нужнику були завширшки з долоню.

Чому він зараз подумав про Мар’яну? І чому разом з думкою про неї прийшов неспокій і навіть жах? Чому таке відчуття, ніби дивишся з високого мосту, а внизу не вода, а брук чи рейки. Або коли ріжеш м’ясо на шашлики і уявляєш свої пальці під ножем. Він вимикає світло,

дивиться з темряви на вікна будинку навпроти, слухає одноманітні трамваї – зараз вони сунуть один за одним у напрямку депо...

Колись дуже давно, його, шестирічного хлопчика, няня вивела на прогулянку. І саме в ті хвилини трамвай переїхав жінку. Це сталося на його вулиці, біля ковбасної фабрики. Люди збіглися звідусіль, утворили біля трамваю велике півкільце.

– Не дивись туди, Сашенько, не дивись, ходімо звідсіля, дитя, – кричала йому няня, а він вирвався з її рук, побіг штовхатися між людей, його не пускали... чому йому так захотілося туди? Він так і не побачив крові. Коли її дістали з-під колеса і понесли, він на мить побачив спокійне лице молодої гарної жінки з високою зачіскою – тоді так було модно. Він навіки запам’ятав те обличчя, й іноді впізнавав його на вулицях або на картинах старих майстрів.

...Таке саме обличчя було на химерній акварелі, яку йому показувала Мар’яна Хрипович, коли вони бачились наприкінці цього літа. Був один із холодних серпневих днів, коли курортна засмага нагадує, що літо безнадійно проминуло, і невідомо, чи доживемо до наступного. Він зустрів Мар’яну на Прорізній, вона йшла вгору, несучи під пахвою ту картину. Він затяг її на каву, і, поки відійшов до буфету зробити замовлення, Мар’яна витягла ту акварель, поставила на столику, притуливши до стіни. Цікава робота: барвисте тло щільно заповнюють перекривлені від жаху чи люті обличчя, а в центрі – як та голова Іоана Предтечі, гарне спокійне лице з заплющеними очима. Він не відводив очей від того гармонійного, гарного обличчя в центрі, неуважно слухаючи Мар’яну: Вона розповідала про свою роботу у фундації підтримки обдарованих дітей. Говорила, що в них ще від зими працює Сашко Чеканчук. Він колишній геолог, звичний до частих поїздок і польових умов. То нехай роз’їжджає по регіонах. Ще Мар’яна розповідала, що вони з її шефом і бой-френдом Джері Вістом ніяк не можуть виробити оптимальної стратегії роботи фундації. Зазвичай, щоб виявити обдарованих дітей у країнах третього світу, інформація про Гранти розсилається по мистецьких школах, муніципальних радах та

релігійних громадах, звідки дані надходять до Головного представництва. Але в Україні така стратегія не проходить, оскільки всі дуже грамотні і звикли отримувати підтримку на халяву. Надходить безліч абсолютно невідповідних аплікацій. Довелося взяти ще двох працівниць, що сидять виключно на відмовах, після яких надходять скарги, а іноді й погрози. Того ніхто не сприймає всерйоз, але це дуже заважає роботі. Пузатий червонопикий мер якоїсь Жлобівки влетів до офісу, як дикий кабан, кричав, що розжене нас, паскудних янкі, бо ми не підтримали малярські спроби його сина. А там талант і не ночував! То була просто відверта мазанина. Гірше, коли йдуть імітації. І серед неповнолітніх таке трапляється! Ще нічого не зробили, а вже навчилися імітувати!

Імітація – це не просто підробка чи фальшивка. Це коли сірість "косить" під яскравий талант. То найстрашніша лайка в устах Мар’яни Хрипович. Навіть не лайка, а вирок.

– А ще нам чомусь надсилають дитячі вірші, хоча в нас немає літературної програми, – обурювалася Мар’яна. – Поезія – неконвертований товар! Може бути хіба сценарій або п’єса, але підлітки рідко створять щось путнє в цьому жанрі. І тому їм з Вістом доводиться шукати своїх стипендіатів переважно інтуїтивно-емпіричним шляхом. І заради такого, – Мар’яна з ніжністю кивнула на акварель, – варто порпатись у лайні.

– Так, дуже цікава робота. Невже це малювала дитина?

– Сімнадцять років. Ми підтримуємо до вісімнадцяти, але, буває, й до двадцяти, якщо це не студент вищої школи відповідного фаху, – студентам треба звертатися до інших фундацій. А як у тебе справи?

Він тоді повернувся з Делфта, де здобув ступінь магістра з епістемології фундаментальних і прикладних досліджень у контексті Східної Європи. Було про що розповісти. Він любив говорити про свої

досягнення – хто цього не любить? Але намагався говорити так, ніби все те було не з ним, а з одним цікавим хлопцем… Він був розкрив рота, і голосові зв’язки вже настроїлися на особливі регістри, але Мар’яна зупинила його:

– Тільки про тріумф Східної Європи у Делфті я чула – не пам’ятаю від кого, здається, з багатьох джерел…

– Тобі ще кави?

– Ні, дякую.

– А може, по келишку?.. Вибач, забув, що ти не вживаєш виробів вітчизняного виноробства…

– Коли буду певна, що лівадійський розлив – то таки лівадійський розлив…

– А може, все-таки, шампанського? У них є Брют, я вчора брав.

– Ну, якщо з холодильника…

Вони випили і за тріумф Східної Європи у Делфті, й за вітчизняне виноробство без підробок, і за процвітання фундації підтримки обдарованих дітей, і взагалі за справжнє – genuine – мистецтво. Шампанське принесли охолоджене. Був кінець серпня, коли ще не осінь і вже не літо. Він любить кінець літа, якого багато хто не любить, за особливо щемний сум… А зараз кінець осені, якого не любить ніхто. І не осінь, і не зима. Темно-сіра імла наповнює місто по вінця. То виходить, вони з Мар’яною не бачилися від літа? Ні, вони ще бачились на дні народження Стопченка наприкінці вересня – це було і, правда, востаннє, востаннє. Чому раптом так сумно? Життя взагалі сумне. А ще й біжить так швидко. Але зараз йому не тільки сумно, а тривожно і моторошно.

Де вона зараз? Треба було б зателефонувати їй і заспокоїтись. Сьогодні сімнадцяте листопада – ніякої пам’ятної дати? Нібито ніякої.

Він так і не вигадав приводу і набрав її номер просто так. Хоча ніколи не дзвонив просто так цій жінці, яка в незапам’ятні часи була його дівчиною. Говорить автовідповідач. "Якщо ви маєте якесь повідомлення..." Він не має ніякого повідомлення. Скоріш за все, Мар’яна зараз на якій-небудь презентації, що їх у стольному граді – як мінімум п’ять-шість щодня. Ходить десь із келихом шампанського, втомлено вислуховує компліменти, кидає презирливі погляди на елітаріїв, які стоять у черзі, аби перехопити її заради кількох десятків секунд розмови. І звідки він вигадав цю тривогу, цей неспокій? Це все осінь, паскудна пізня осінь, яка от-от стане зимою. Тоді стане легше. А зараз треба увімкнути світло й працювати.

Дружина Люда нечутно зайшла до кабінету, поставила на столі його вечірній чай і миттєво зникла. Чай з м’ятою і чебрецем, саме такий він п’є щовечора, якщо вдома. Поступово стає тепло і спокійно. На столі улюблені книжки й улюблений комп’ютер, а за вікном улюблена стара вулиця. Завтра – клопітний, але загалом приємний день. Уранці треба буде віднести Романовичу, що летить до Штатів, заповнену аплікацію на чергове стажування-викладання. Потім – зустріч з Ларисою, – він солодко посміхнувся, коли подумав про завтрашній ранок. Усе буде гаразд. І в Мар’яни, вочевидь, також, – от уже за кого взагалі не варто переживати.

Так, котра зараз година? Тільки за чверть дев’ята. А темрява така каламутна й давня, ніби бозна-як пізно. Так от чому він раптом почав думати про Мар’яну! То його очі впали на ручний годинник, що лежить поряд! На ремінці, який він сьогодні поставив, написано Genuine leather. Genuine-imitated[1] – це з репертуару Мар’яни Хрипович. Нічого в світі кращого немає за genuine, немає нічого жахливішого за imitated. Йому стало легше, як буває, коли щастить розплутати клубок лише йому одному зрозумілих асоціацій.

Але він так і не збагнув, чому думки про Мар’яну принесли йому холодну тривогу. Подібну до тієї, яку відчуваєш, коли дивишся з пташиного польоту на далекий асфальт.

18 листопада Олександр Чеканчук прийшов до офісу Української філії фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL[2] за годину до початку робочого дня. Вчорашній день залишив тяжкий спадок у вигляді купи нерозібраної кореспонденції, бо пішов з роботи раніше, і важкої голови, бо одразу майнув на чергову презентацію. З до болю знайомими келихами і чарками, світськими розмовами і матюками, кавою в нічних кафе по дорозі додому і головним болем уранці. Він забув поцікавитись, що, власне, презентували так пишно. Він був там, бо мав побачитися з людьми, але побачив не всіх. Зокрема, чомусь не було Стопченка, з яким конче треба було переговорити. Якась елітна дамочка пропонувала йому себе, аби він влаштував її дітей до якої-небудь елітарної єврошколи подалі від України. Він відповів, що з радістю – і те, і друге, але ні те, ні друге не в його силі. Всі елітні гості запитували про Мар’яну, він стомився розповідати, що вона поїхала у справах Фундації в райцентр Новожахів. Єлітарії штовхалися з пластиковим посудом у руках, залагоджували свої справи, знайомились з потрібними, а також і непотрібними людьми, вітали давніх знайомих. Офіціанти виносили таці з пластиковими келихами і канапками, елітні гості накидалися на них так, ніби в тих фуршетних наїдках і напоях містився еліксир життєвого успіху. Було душно, димно, і, загалом, нецікаво, але офіціанти приносили то крабів, то шампанське, то коньяк, і якась низька сила тримала біля тих елітних харчів, що пропонувалися на дурняк.

Тільки-но Чеканчук умостився за своїм столом у своєму відсіку, почув армійське: "Дозвольте звернутися?" То був охоронець Петя, найсимпатичніший з їхньої Security[3]. У величезного хлопця тремтіли губи. Вночі подзвонили, що загинула пані Мар’яна. Він попросив того, хто дзвонив, записатися на автовідповідач. Чеканчук миттю підбіг до апарату, де миготів вогник message[4], прослухав повідомлення:

– Говорить капітан міліції Чернець. Співробітниця вашої організації Мар’яна Миколаївна Хрипович загинула на станції Комбінатне Новожахівського району приблизно о двадцятій п’ятнадцять-двадцятій двадцять сімнадцятого листопада цього року. Подробиці за телефоном... Ще раз повторюю номер телефону...

Додзвонитись в Комбінатне Новожахівського району неможливо. Чеканчук усоте натискає кнопки телефонного апарату, але лінія уперто зайнята. Або його з’єднує з якимись непотрібними об’єктами.

– Це міліція?

– Це склад! Правильно набирайте номер!

– Again private talks?[5] – весело запитує шеф української філії GIFTED CHILD INERNATIONAL Роджер Біст, заходячи до холу фундації. Це – стрункий пишночубий білозубий шатен, доглянута зовнішність якого яскраво свідчить про те, що її власник пильно дотримується всіх найсучасніших правил гігієни.

– Private, if you want [6], – люто відповів Чеканчук.

– Щось сталося, Олекзандре?

Чеканчук дає шефу прослухати повідомлення. Коли до Джері дійшло, він вигукнув:

– Але ж у неї були цільові гроші фонду! Готівка! Cash!

– Тобі шкода готівки чи Мар’яни?

– Якщо ми так будемо тринькати наш кеш, то що дістанеться для гіфтад діти України?

– Очевидно, твоя кеш дісталася регіональним грабіжникам! Але, Джері, втраченій співробітниці взагалі ціни нема!

– У тебе з цією співробітницею, якій ціни нема, здається, останнім часом були дуж-же серйозні конфлікти!

– Були! Але в тебе з нею все було ОК[7]!

– Ти не все знаєш, Олекзандре... Де Тетяна? Нехай зв’язується з Лондоном – підтвердити фінансування траурних акцій.

– Тетяна приходить на дев’яту, зараз тільки восьма тридцять дві! А поки що треба зв’язатися з Комбінатською міліцією.

– Зачекай! Давай спочатку подумаємо! Не кажи, що в неї були з собою гроші! Ми не маємо права працювати з кеш! Нас оштрафують!

– Послухай, Джері! Минулого тижня – пам’ятаєш, на вечірці у тебе – ти сміявся, що у нас, радянських, замість серця "пламенный мотор"! А у вас, у янкі, замість серця японський калькулятор! Мар’яна загинула! Її немає! А ти про гроші! Адже вона була не тільки твоя співробітниця, а й твоя леді-френд[8]!

– Вона була моя леді-френд поза фундацією!

– То ти сумуватимеш за нею тільки поза фундацією! Ну то вийди за двері й пролий сльозу! Вийди, вийди!

– Що я й зроблю, коли закінчиться робочий день, то є ту privacy[9]. А зараз нам треба працювати! То ви тут усі плачете і вдома, і на роботі, тому у вашій країні нема ладу. Вам треба, щоб дядя Сем чи дядя Джордж дбав про ваші ґіфтид діти!..

Наближається дев’ята. Нечисленні співробітники фундації сходяться до офісу. Віст запрошує Чеканчука до свого кабінету, пропонує зв’язатись з Комбінатською поліцією з його телефону. І чого вона опинилася в Комбінатному? Вона мала їхати тільки в Новожахів. Але ось до приймальні зайшла Тетяна. Tatiana! Good morning, how are you? Well? That’s good![10] Ось телефони, прошу вас, усе виясніть за цими номерами.

Коли секретар-референт Тетяна усвідомлює, в чому справа, то відразу починає нервово ставити нерозумні, невідповідні до її статусу й зарплатні запитання:

– Господи, як це так, і хто б міг подумати, така молода, талановита, знаменита, все в неї в житті було, і от раптом таке, і як це могло статися, це нещасний випадок чи убивство? – А Віст роздратовано вигукує: – So, make all necessary calls, it’s your duty![11] – але тим часом Чеканчук знову набирає комбінатський номер і цього разу додзвонюється.

Отже, Хрипович Мар’яна Миколаївна прибула до Комбінатного з райцентру Новожахова вчора, 17 листопада по обіді. Вона не залишилась на ніч на квартирі в комбінатчанки Марії Піддубної чи Підгубної, як збиралася попередньо, а вирушила на станцію, очевидно, щоб сісти на електропоїзд. Увечері ще мали бути дві електрички: на Червоні Криниці і... ще якийсь населений пункт...

– Значить, вона все-таки їхала до... Oh, very difficult name... Druzborodivka...[12] Отже, для них теж везла кеш...

Чеканчук був не в курсі, що Дружбонародівка теж стала об’єктом турботи фундації. До глибин стратегії й тактики була допущена тільки Мар’яна. Але він дещо почув від капітана міліції і заспокоїв Біста:

– І дружбонародівські гроші на місці, заспокойся. Отже, ймовірно, вона стояла на платформі, чекаючи електричку на цю саму Дружбонародівку. Почула шум потягу, наблизилась до краю платформи, а то був товарняк, під який вона й потрапила. Впала на колію за кілька секунд до того, як… Машиніст свідчить, що не помітив її, з ним уже зв’язувались, але він би все одно не зміг зупинити. Край платформи був пошкоджений, вона в темряві могла цього не помітити і впасти на рейки. Хтось штовхнув? – на це несхоже. Її дорожня сумка лежала поряд на платформі. Там її документи, папери фонду, особисті речі, ключі. На дні сумки – власні гроші – у валюті й у гривнях. І сума в доларах у внутрішній кишені пальта. Вони пошкоджені, залиті її кров’ю, змішані з її плоттю, розчавлені її кістками, – голос Чеканчука тремтить, але він навмисне вимовляє ті натуралістичні деталі, щоб "дістати" Біста, – та, гадаю, наш любий економний шеф зуміє обміняти їх у банку на новенькі… Що ми робимо зараз? Розбираємо листи? Складаємо плани підтримки? Чи…

– То вона таки їхала до тої Дружбородівки… ОК! Зараз Тетяна зв’язується з Лондоном, ми отримуємо підтвердження фінансової підтримки, а потім займаємось усім – прощання, похорон, і, як це у вас? Funeral banquet[13]. Фундація вже провела одну ф’юнеральну акцію в Україні, ми маємо деякий експіріенс[14]. Тетяно, перш ніж телефонувати до Лондона, підніми папери – той похорон хлопця з Харківської області…

Всі згадали сумний день, коли стипендіат фундації, маленький композитор і виконавець на акордеоні Серьожа Губак, помер від нападу астми, а GIFTED CHILD INTERNATIONAL відспівав його в церкві, поховав і накрив поминальний обід у міській їдальні, де було багато їжі, і дітям роздавали шоколадки, і всі місцеві жителі були щиро вдячні маленькому небіжчикові, бо всі наїлися і взяли з собою харчів додому. Напівголодне, Богом забуте містечко Харківської області, давно не харчувалось так поживно.

Джері й Сашко Чеканчук нарешті зачинилися в кабінеті шефа.

– Її привезуть сюди?

– Ні, треба їхати. Хто поїде?

– Гадаю, ти...

– ОК.

– Це правда, що ти колись був її бой-френдом [15]?

– Я мало не став її брайд-грумом[16]. Нареченим. Але це було дуже давно... Ти дозволиш подзвонити до Лондона з твого телефона?

– Тетяна дзвонить до Льондона.

– Не до євроофісу, а Юркові. Себто Джорджу.

– Так, так, дзвони, дзвони! Дзвони зараз, він встигне на денний літак! У Лондоні тільки опів на восьмої ранку!

– А потім, як твоя ласка, я поїду додому. В мене буде важка ніч туди, важкий день і важка ніч назад.

– ОК, після обіду підеш додому. А до обіду приведи до ладу папери, які мав зробити на сьогодні.

До Лондона Чеканчук додзвонився значно легше, ніж годину тому до Комбінатської міліції. Сімнадцятирічний син Мар’яни Юрко Молданський, який уже давно став Джорджем Молданскі, не говорить по-українськи. І з російською в нього також проблеми. Колись давно, в один з перших років Незалежності, коли його покійна матінка вперше поїхала на Захід – здається, до такого собі євроінтелектборделю, що називався Літня школа мистецтв, вона взяла Юрка з собою, бо мала

надію прилаштувати його в якому-небудь престижному учбовому закладі. Їй пощастило. Всі її прагнення зазвичай здійснювалися. Відтоді Юрко не перетинав державного кордону України. Іноді вони з мамою відпочивали в Південній Англії або в Північній Італії, але частіше Джордж проводив свої вакації в євромолодіжних євротаборах європейського рівня. Цього року він закінчив коледж, вступив до університету. Коли Чеканчук навесні був у Лондоні на двомісячному стажуванні працівників благодійних фондів, він бачився з Мар'яниним сином. То був час, коли Олександр Чеканчук дуже хотів стати його батьком. Але жвавий хлопчик з нестандартним мисленням перетворився на добре вимиту й раціонально відхарчовану спортивну й перспективну копію Роджера Біста. Хоча Джері навіть теоретично не мав жодного стосунку до народження Мар'яниного сина, бо сімнадцять років тому ще була залізна завіса, і громадяни Сполучених Штатів були в Україні дивовижею на кшталт пінгвінів.

Юний Молданскі сказав, що він неодмінно прилетить, передзвонить за півгодини, коли зарезервує квиток. Але чи зустрінуть його в аеропорту? І чи потрапить він до квартири Мар'яни – у нього нема ключа. Джордж звертався до матінки по імені ще тоді, коли був Юрком. О, той діловий підхід в абсолютно трагічно-непоправних ситуаціях – це те, до чого безалаберна слов'янська душа ніколи не може звикнути. Ти ще ходеш по цій землі, але, як з тобою раптом щось станеться, у теплицях уже розквітли ті жовті троянди, які підуть на вінок для ф'юнеральної акції по тобі... А поки ти живий, розбирай кореспонденцію, якої не розібрав учора, коли незрівнянна Мар'яна ще була жива і, більше того, очевидно, зовсім не збиралася на той світ.

Домовились, що Джері сам зустріне Джорджа і на два дні забере його до себе. Ні, ні, в нього нема ключів від Мар'яниної апартаменції, вона не залишала їх йому! Шеф незадоволений, що хлопець прибуде зарано, адже похорон – не раніше, ніж післязавтра, навіщо пропускати заняття. Але давати відбій, щоб він міняв квиток на пізніше – цього вирішили не робити. ОК. Нехай походить по місту дитинства.

В обід Тетяна принесла квиток до обласного центру для Чеканчука, а Джері видав йому конверт з кеш для ф’юнеральних витрат. Сказав, щоб всюди, де тільки можна, брав чеки для звітності. Все, можна їхати додому на свою Оболонь. Спробувати трохи відпочити перед нелегкою дорогою в те Богом забуте Комбінатне, де в місцевому моргу лежить розчавлена Мар’яна Хрипович.

Чеканчук відчув неймовірний холод у горлі й грудях, і зуби його мимоволі клацнули, коли подумав, що йому доведеться побачити завтра. На своєму віку він блукав тими темними закапелками світобудови, про які непосвячені зазвичай кажуть: не може такого бути! Він бачив скалічені людські тіла і те, як байдуже їх виносили. Це було на Півночі, на золоті, де він заробляв собі на київське житло. А в київському житті щастило обминати такі пекельні провалля. Якщо траплялася смерть, небіжчики лежали в охайних домовинах з традиційним тюлем. А коли хтось помирав особливо страшно, його ховали в закритій труні. Очевидно, так ховатимуть і Мар’яну.

В холодному осінньому повітрі назавжди зависли ті слова, які Олександр Чеканчук хотів прокричати Мар’яні Хрипович, коли та повернеться з відрядження. Вона не повернеться. Сьогодні ввечері він їде на якусь далеку станцію, щоб привезти її до Києва в металевому ящику.

Вранці, 18 листопада, Лариса Лавриненко підмальовувала вії перед каламутним дзеркалом на підвіконні. Лівим оком, тим, яке фарбувала, вона дивилась у дзеркало, а правим поглядала на вулицю, чи не повернеться зі школи її син Ярослав. У його школі, яка чомусь називалася гімназією, запровадили дуже складну систему перепусток. Тих, хто запізнюється, пускали всередину тільки тоді, якщо дозвіл давав класний наставник. А добути його з обложеної школи було нелегко. І запізняки після спроб прорватися до храму науки зазвичай ішли додому. Втім, її син, не потрапивши до цієї самої гімназії, міг піти деінде, а не додому. Тим більше, зараз у нього завелися гроші.

Все в цьому домі не слава Богу. Навіть гроші не в радість. Більше року тому Лариса відрядила свого чоловіка, безробітного інженера-будівельника Володю, щоб не валявся вдома, прокладати дороги в пустелях Техасу, і відтоді він зник, як-то кажуть, з кінцями. Вона вже й не згадувала про нього, звикла до простору в хаті. А тут кілька днів тому до них несподівано завітав якийсь чоловік, теж заокеанський заробітчанин, привіз гроші від Володі. При передачі грошей був присутній син. "Ось, перерахуйте, хазяєчко, і розпишіться мені на цьому папірчику", – попросив гість. Як тільки за ним зачинилися двері, син хвацько вихопив з Ларисиних рук зелені купюри, стрибнув на стілець, а потім на стіл... Користуючись своєю неабиякою фізичною силою, хлопець висунув вимогу, мовляв, поверне гроші, тільки якщо йому особисто належатиме двадцять відсотків. Сторгувалися на двадцять доларів....

Син Ярослав занапастив Ларисине життя. Всі її нещастя через нього. Колись давно, ще в радянські часи, в неї була любов – і таки правда, любов – із Сашею Чеканчуком. Але Сашко був некиянин, не хотів приходити на житлоплощу дружини. Він на два роки завербувався на Північ, щоб заробити гроші на кооперативну квартиру. І, треба сказати, заробив. Та Лариса необдумано зустріла інженера-будівельника Володю. Дуже швидко з’явився проект Ярослава. Якби їй тоді – та її нинішній досвіді Сашко Чеканчук повернувся, застав її одруженою з дитям на руках і пішов шукати розради в ліжку у Мар’яни Хрипович... От Мар’яна – вона таки зуміла пристроїти сина в престижний заклад за кордоном. А їхали з ним так само навздогад буряків, як і Лариса. А коли Лариса всунулась на південні студії в університеті Монтпельє, вона теж потягла за собою Ярослава. І не змогла його ніде прилаштувати, крім інтернаціональної школи в брудному Марселі, за яку віддавала половину своєї стипендії. Потім разом повернулися додому, де Ярослав пропустив рік у школі. Тільки й радості, що вивчив французьку мову, яку на сьогодні вже забув. Це сука Мар’яна усюди знаходить ходи й виходи. Сашко Чеканчук розповідав, що її Юрко зараз став таким собі охайним євро-біороботом. Говорить чотирма мовами, і всіма – з іноземним акцентом, ось результат відриву сина від матері і матері від сина, не заздри, Ларо, лондонському щастю неповної родини Хрипович-

Молданських. Але де бездітному Чеканчукові розуміти, що Мар’янин Юрко не буде ні кримінальним елементом, ні дебільним неуком, який тягне гроші з матінки, ні воїном славного українського війська. А з її Ярославом усе це може трапитись за повною програмою. Усі ті проблеми, які грізно стоять перед нашими дітьми, Мар’яна для свого синочка вирішила. Ото ж, мабуть вона дзвонить, п-паскуда, просить позичити п’ятдесят долярів, бо в неї тільки тисячні купюри!

– Що?... Коли? Гос-споди! І звідки ти знаєш?

– Мені дзвонила Риженкова Люда, а їй передзвонила Тетяна, що працює референтом у Біста.

– А я саме згадувала її незлим тихим... Треба передзвонити на роботу Чеканчуку, він більше розкаже.

– Він поки що більше не розкаже: їде за нею туди, де все це сталося, забирати труну.

– Як же ж він її повезе? З собою в купе? На верхній полиці?

– Думаю, для цього є спеціальні вагони... Я ніколи не возила небіжчиків у потязі.

– І я не возила. Всіх родичів ховали там, де помирали... І хто ж це її?..

– Кажуть, нещасний випадок. Впала на колію з платформи.

– Це на неї не схоже. Вона, хоча й нахабна, але обережна. І в темряві бачить, як кішка. Я її знаю давно. Може, хтось штовхнув?

– У неї нічого не забрали. І гроші фонду на місці.

– А, може, це хтось порішив? Її багато хто терпіти не міг.

– Ну, не настільки, щоб штовхати під паровоз, як Анну Каренiну… А може, вона сама?..

– Чого б це вона кидалась на колію в якомусь вошивому селищі! Це так неестетично! І так безславно!

– Ну, раптом подумала, що все марно, життя минає без смислу й любові… Між іншим, з Вістом у неї все було о’кей?

– Так, але то для неї було не головне…

– А тут і Чеканчук поряд…

– До чого тут Чеканчук? – обурилась Лариса, – у них сто років тому все закінчилося! Вже він би її на колію не штовхав!

– Так, у нього залізне алібі! Я бачила його вчора ввечері на презентації. А вранці він був у фонді. Він би не зміг змотатися!

– Так, так, це дурне! Але в мене є відчуття, що така видатна істота не могла піти з життя, як у клозет! Хтось їй допоміг у цьому! Кому це було вигідно?

– Найвигідніше це було б якому-небудь випадковому грабіжнику, що побачив модну бабоньку…

– Але він би вихопив у неї з рук сумку і втік подалі! Навіщо йому мокре діло?

– А якщо подивитись на проблему ширше? Може, хтось претендував на її місце у фонді? Вистежив її і... кінці у воду!.. Не могла вона не помітити краю платформи!

– Там темно, і ніхто не оголошує: не стійте біля краю платформи! Це тобі не київське метро.

– Так, але й на рейки київського метро також іноді падають люди.

– Але то здебільшого п’янделички і голодні. А тут же пані ого-го...

Лунає дзвоник у двері. Лариса згадує, що до неї має забігти Сашко Риженко. Поки її мама в лікарні, а син у школі. Вони іноді прикрашають свої скажені долі солодкими випадковими зустрічами. Правда, Сашко збирався передзвонити до того, як забіжить, але спробуй, додзвонися, коли раптом така подія! Мабуть, зараз усі київські інтелектуали зависли на телефонах! І Лариса не може відірватися від слухавки, хоча Риженко дзвонить удруге.

– Розумієш, я знала її. Тоді, коли її ще ніхто не знав, але вона вже була такою, якою вона є. Вірніше, була... О, Господи, як це страшно! Кожного з нас доля може штовхнути під товарняк!

– Кожен з нас може впасти під товарняк!

– Так, якщо штовхнуть, то неодмінно впадеш!

– Іноді падаєш, коли й не штовхають...

Лариса роздратовано підвищує голос – вона не любить, коли хтось намагається зруйнувати вибудувані нею концепції:

– Я знаю її давно, дуже давно! Це людина, яка кого завгодно змусить впасти, але сама не впаде! Це потяг, який і без рейок доїде, куди треба!

– Але ж от, не доїхав...

Саша Риженко дзвонить утретє. З "автомату" прямо на будинку Лариси він набирав її номер і було зайнято. Значить, вона вдома. Чому ж не відчиняє? Він дзвонить довго і нарешті чує за дверима кроки. Стукайте, і вам відчинять. Коли він обіймає нечесану Ларису з одним підмальованим оком, вона, замість того, щоб обняти його за шию, раптом запитує:

– Ти вже знаєш?

– Що саме?

– Ти давно з дому?

– Я вибіг ще до дев’ятої, бо мав віддати пакета людям, що летять за океан. Ідучи до тебе, набираю твій телефон з усіх таксофонів. Що сталося?

Вони заходять до спальні. У Лариси з ночі розібране ліжко. Риженко обнімає її, знову питає, що, власне, сталося. Знову телефонний дзвоник.

– Я знаю, – відповідає Лариса, – ні, це не може бути нещасний випадок! Міліція склала протокол, але справи не відкрила? А навіщо їм справа? – і, прикривши слухавку рукою, до Риженка:

– Зараз, Сашику, хвилиночку, а ти поки йди до душу.

До душу Риженко не пішов, він намагається щось зрозуміти з тієї частини телефонної розмови, яку він може почути:

– Я кажу тобі те, що вже сьогодні казала, тільки вже не пам’ятаю кому: це людина, з якою не трапляються нещасні випадки! Вона просто об’їде ту дорогу, де щось може трапитись! Її порішив або дуже досвідчений, хитрий і сильний, як вона. Або... або це міг зробити абсолютний дилетант... Та яке самогубство, не так себе гублять, не так! Вона вночі бачила, як кішка! Ми з нею разом ходили на курси іспанської мови, коли вона ще жила в халупі на Боженка! Ой, ну ти мені будеш казати! Я ніколи не кажу того, чого не знаю напевне!

Бачить у темряві, очі, як у кішки, халупа на Боженка... Риженко, здається, як каже його син, "в’їхав", про кого йдеться. Але цього не може бути! Він іще вчора твердо вирішив, що з Мар’яною нічого не може бути! Такі жінки не гинуть просто так! Ларисо, це Мар’яна? Що з нею сталося? Ти мені можеш сказати? Ларисо, це непристойно – довго говорити по телефону, коли до тебе завітали гості!

– Гаразд, ти мені нічого нового не скажеш! Будемо чекати новин... Чеканчук їде за нею сьогодні увечері... Але все це дуже страшно... Так, всі ми під Богом ходимо, а Бог за всіма не може встежити, навіть за такими яскравими... особами.

Лариса перехрестилася і поклала трубку.

– А тепер вимкни телефона і розкажи мені, в чому справа...

... Лариса і Сашко Риженко стали коханцями з легкої руки Мар’яни. Вони вчотирьох – Мар’яна, Лариса, і обидва Олександри – Чеканчук і Риженко – їздили на євроакцію "Інтелектуали за свободу". Ту європодію фінансувала солідна фундація, але оскільки дія відбувалася в Коломиї, а не в справжній Європі, в готельні номери селили по двоє: жінку з жінкою і, відповідно, чоловіка з чоловіком. Організатори дали вказівку добирати парне число учасників кожної статі, щоб не було проблем з поселенням. У купе по дорозі туди Мар’яна запропонувала кинути виклик пострадянському святенництву, виявити істинний потяг інтелектуалів

до свободи і переформувати спущені згори готельні двійки. Лариса, з одного боку, дуже не хотіла опинитися в готельному номері вдвох з Мар’яною, хоча вони вважалися найкращими подругами. З іншого боку, Лариса не хотіла відновлення стосунків з Чеканчуком, з яким кохалася тільки з любові, і ніколи – для поглиблення жіночої сутності. І цілком логічно опинилася в галантних обіймах аристократа Рижика. Він також не хотів лишатися сам на сам з Чеканчуком – хорошим хлопцем, проте безнадійним плебеєм. І також не хотів будити приспані юнацькі пристрасті з Мар’яною. Підняли дорожні склянки за традиційну орієнтацію. Івано-Франківський поїзд співав про юнацьке хуліганство. У Лариси дряпали кішки по серцю, що Чеканчук так легко відновлює шури-мури з сукою Мар’яною. Втім, значить, у них з самого початку були шури-мури, фіглі-міглі, кобель з сукою.

– Не будемо заздрити жодній складовій тієї пари, що тимчасово утворилася в сусідній кімнаті! Краще скористаймося усіма перевагами поточного моменту! – підняв келиха Сашко Риженко. Він завжди умів бачити приховану сутність банальних речей, недарма читав "Екзистенцію Східної Європи" в Пенсільванії мовою оригіналу, втім, якого в біса оригіналу? Але каліфорнійське вино було таки тамтешнього розливу. Можливо, єдине, чому навчилися українські інтелектуали, які вирвалися за межі рідної неньки, то це майстерно вдавати, ніби розуміються на коштовних винах. У Каліфорнії в дев’яностому розлили top-cabernet[17]! Це можна пити! Після каліфорнійського top-wine[18] Лариса і Сашко Риженко зсунули поряд ліжка в номері коломийського готелю. А Сашко Чеканчук у перерві між заходами "Інтелектуали за свободу" чомусь знайшов за потрібне сказати Ларисі, що вони з Мар’яною свої ліжка не совали, так і лишили їх у протилежних кутках…

– І не тісно вам в одному? – люто поцікавилась Лариса.

А тепер Сашко Чеканчук їде за мертвою Мар’яною кудись на схід, у протилежний бік від Коломиї. А Сашко Риженко, який на світанку своєї юності пройшов з тією таки Мар’яною всі стадії любовних божевіль, сидить на розібраному ліжку Лариси Лавриненко і не знає, що сказати.

Він захотів був розповісти Ларисі про вчорашнє незбагненне відчуття тривоги, але навіщо говорити з нинішньою коханою жінкою про несподіваний телепатичний зв’язок з давно минулим коханням? Мабуть, не варто говорити нічого. Лариса сіла поряд. Вони обнялися, почали цілуватися. Обоє мовчки вирішили, що не чинять морально-етичного переступу, розпочинаючи любовну гру в ці хвилини. Вона теж не вийшла б з еротичної ситуації, довідавшись про смерть будь-кого з них.

Потяг летить на схід. За вікном у суцільній листопадній темряві блимають нечасті вогники, і в душі панує суцільна темрява. Минулу ніч він спав – проте погано – у своєму ліжку вдома на Оболоні і не збирався в дорогу. А до того була презентація.

– В нічних клубах для крутих шампанське істотно краще, – ділився своїм життєвим досвідом координатор Байко. Він півроку тому відвідав гулянку в клубі" Червоне й чорне", якої був не в силі забути, – там-таки подають справжнє елітне шампанське! А цеце сеча з бульбашками, – зверхньо цідив Байко, одначе, тяг руку до таці за черговим дармовим келихом.

– Вам не здається, пане Олександре, що цією залою розгулює сам диявол, – штовхається між нас, чаркується з нашою елітою, сварить людей між собою... – зітхав режисер-містик Чичак, також не відмовляючи собі в додатковій чарочці.

– Гадаю, пан режисер перебільшує демонізм події, – відповів тоді Чеканчук.

Це було рівно добу тому. А зараз він лежить на полиці і намагається не думати ні про те, що було вчора, ні про те, що буде завтра. Разом з ним їде молоденька жіночка, їх двоє в купе. Вона нервується, що лишилася сам на сам з мужчиною у невеличкому замкненому просторі. Боїться зачиняти двері, боїться вимикати світло. Коли він необережно запитав її: будемо спати? вона перелякано замотала головою, а потім

почала перестелятися на верхній полиці. Чеканчук перейшов би до іншого купе, щоб дати спокій своїй сусідці, але в кожному купе хтось їде, зовсім порожніх нема. Йти третім до двох гучних хлопців, що п’ють пиво і грають у карти, в нього немає сил, і він мимоволі лякає молоду жінку своєю могутньою чоловічою статурою. А жіночка гарненька! За інших обставин він розпочав би з нею легку дорожню балачку, почастував би її тим самим пивом, розповів би щось зі своїх життєвих мандрів. І попутниця зрозуміла би, що він пізнав так багато незвичайного в цьому житті, що жінок у поїздах не ґвалтуватиме, навіть якщо котрась із них сама цього захоче.

Олександр Чеканчук так і не одружився у свої сорок років, хоча й любив багатьох вартих того жінок, і вони його теж нібито любили. В молоді літа, ще до півночі, він любив Ларису Лавриненко. Але коли він студентом останнього курсу почав з’являтися як наречений в їхній захаращеній, проте просторій квартирі на Полтавській вулиці, Ларисина мама стурбовано стала виясняти, що він має у Києві і чи потрібна йому для влаштування на роботу ота сама київська прописка, тодішній еквівалент майнового цензу... Тоді він домігся спрямування на північ, поїхав на два роки на золото, а Лариса лишилася в Києві у своїй трикімнатній квартирі. На півночі він любив дуже милу і ніжну жінку з Росії. Це була гірка любов, бо вони обоє знали, що це не назавжди. Кохання дуже часто виявляється не навіки, але, коли про це знаєш наперед, усе відбувається особливо гірко й солодко. А потім він повернувся у Київ до Лариси, яку він завжди болісно порівнював з тією росіянкою. О, ці роздвоєні дороги людських доль! Лариса тим часом вийшла заміж за такого собі інженера Володю. Найцікавіше, що він теж був без київської прописки, але, замість того, щоб їхати на північ, зробив київську дівчину вагітною. А Чеканчук вніс гроші за кооперативну квартиру на Оболоні, влаштувався на роботу в експедицію з вивчення якихось явищ і почав писати роман "Вирвані роки", бо пережите на півночі просилося на папір. "Вирвані роки" побачили світ в одному з київських літературних часописів років через десять. А тоді він був безмежно щасливий, що написав і надрукував ті чотириста десять

сторінок на казенній електричній машинці під час обідніх перерв, по закінченні робочого дня, а іноді й у робочий час.

З розділами "Вирваних років" він прийшов на квартиру до напівзабороненого Стопченка, де здобув зо два десятки захоплених читачів, серед яких була й Мар’яна. Вона саме тоді пішла від Васі Молдавського і жила в чорному будинку по вулиці Боженка, якого давно нема, старому й пошарпаному, одначе зі слідами колишньої краси. Його дім на Оболоні будувався, але до новосілля було далеко. Так склалося, що він оселився разом з Мар’яною і маленьким Юрком у кімнатці, що вона наймала, – з окремим виходом і похилим ґаночком.

... Коли Юрко засинав, коли миналася година кохання й наставала ніч відвертих розмов, Мар’яна, припавши щокою до його плеча, тихенько розпитувала, що у "Вирваних роках" було насправді, що вигадано. Майже все було насправді. Молдаванина насправді вбили за крадіжку, а харків’янин насправді покінчив життя самогубством, коли йому написали, що його дружина все одно померла від лейкемії, а він щосили заробляв гроші, щоб витягти родину з напівпідвалу. Російську жінку в житті звали Ірина, а він, щоб підкреслити її автентичну російськість; найменував її Акуліною. Єдине, що він обходив у тих нічних розмовах, це справжнє ім’я чорнявої української жінки, яка теж була неявно присутня у "Вирваних роках". Але Мар’яна довідалась з інших джерел, що то була Лариса Лавриненко, Ляврися, як відтоді вона її іменувала. Він шепотів їй на вухо, що скоро вони одружаться, і в них буде ще одне дитя, дівчинка, і вона ствердно мимрила: так, гаразд. Але скоро все минулося. Він уже писав батькам, що має одружитися з жінкою, в якої є дитина, і мати відповіла, що ж, як ти так вирішив, тобі жити з нею, не нам, приїздіть, познайомимось, і живіть. Він довго не наважувався запросити Мар’яну до своїх батьків, не міг укласти шлюб офіційно без того ритуального знайомства, невже вона того не розуміла, не так і багато від неї вимагалося. Але Мар’яна Хрипович прийшла в цей світ, щоб ламати традиції й ритуали, хіба ти цього не знав? А може, я ще повинна стати на городі у твоїх батьків копати картоплю? Мар’яно, картоплю копають восени, а зараз липень, там така краса, малина,

смородина... Прекрасно, ти мене – мене! – поставиш варити малинове варення біля примуса! Якого примуса? У нас на літній кухні газовий балон, та йди ти під три чорти і навіть далі зі своїм газовим балоном і малиновим варенням!..

І коли вони вже не були разом, але бачились, життя зводило їх весь час, світ тісний, а останній рік вони працювали разом в одній установі. Вона періодично запитувала: чи знайшлася охоча варити малинове варення на літній кухні? Не знайшлася! Хоча, хіба справа в малиновому варенні?..

Його попутниця нарешті стомилася перечитувати газету, і, перш ніж вимкнути світло, кладе під подушку ножа, яким нарізала ковбасу для дорожньої вечері. Потяг летить у чорну безвість. Завтра він прибуде до обласного центру, звідки йому треба буде дістатися до райцентру Новожахова, а звідти – до селища Комбінатного.

Від сонної попутниці через прохід пахне парфумами і молодістю, вона зваблива жінка, їй є що оберігати від нахабних випадкових чоловіків, і він згадує, як пахло розкішне волосся Мар’яни, її шия, плечі... Навіщо він тяг її тоді знайомитись з його батьками, як банальну наречену, все якось би владналось, і не прокляли б його батьки, невже він не бачив, що до неї не можна було, як до звичайної жінки, а якби вони тоді стали подружжям, то і Юрчик був би вдома, і було б іще одне дитя розумне і гарне, як мама й тато, і не їхав би він зараз у цьому брудному розбитому потязі за мертвою Мар’яною!..

Незважаючи на те, що Новожахів нещодавно відзначив своє 250-річчя, в ньому не збереглося нічого від старого повітового міста. Декілька безликих п’ятиповерхівок, стандартні бетонні міськвиконком, універмаг, центр дозвілля. Решту території міста складали будинки сільського типу різного рівня злиденності, деякі а яких виглядали несподівано пристойно. Від автостанції Чеканчук відразу рушив до НДЦМ – Новожахівського дитячого центру мистецтв, з директоркою якого Марією Василівною він був знайомий – вона приїздила до Києва за

підтримкою. В НДЦМ уже почули про смерть у Комбінатному і не знали, як відреагувати на неї – запросити священика освятити приміщення чи оголосити хвилину мовчання. Поки ще нічого не проводили – чекали вказівки. Чеканчук пояснив, що фундація – не облвно і відповідних вказівок не дає. Марія Василівна повела його коридорами й класами НДЦМ, вона заквапилась показати, на що йдуть гроші, виділені фундацією. Ось полагодили опалення. Ось настроїли фортепіано – Марія Василівна взяла акорд ля-мінор. Ось купили штори для класу малювання. Ось картини наших юних художників – а це наша Любонька Козова. Про напівпаралізовану 16-літню Любоньку Козову Олександр Чеканчук чув багато, і на титулі проспекту фундації використано фрагмент її роботи "У Жахові на базарі". Так звичайно малюють тільки діти, які передчасно стали дорослими, бо їм недовго жити. Ось ми зорганізували харчування сиріт, які мають нахили до мистецтва, вони приходять на другу, обідають і потім ідуть на заняття. Мабуть, такий вигляд і запах, як у кімнаті, де харчуються новожахівські сироти з мистецькими нахилами, мали приміщення діккенсівського робітного дому. А ось тут ми виділили кімнатки для гостей – у нас, у Новожахові, немає готелю, і люди на квартиру не приймають. Тут і зупинялася покійна пані. Вона була дуже незадоволена, що душу нема, і туалет на коридорі. Але що поробиш? Зробили, що змогли. Чому пані поїхала до Комбінатного? Звідти приїздила жінка Марія Підгубна. Вона й запросила вашу співробітницю до себе, казала, в неї чиста світла кімната, де можна переночувати, і підвіз їх якийсь родич на своїй машині. А що далі було – то я вже й не знаю. А ось і машина для вас. Рада, що хоча б чимось змогла вам допомогти.

Марія Василівна провела його до старенького "Москвича", вийшла на холод без пальта. Відчувалося, що вона хоче щось сказати, але не насмілюється. Але потім-таки зважилась, розуміючи, що благодійник з Києва приїде до них нескоро:

– Може, зараз і недоречно, але ваша пані Мар’яна, царство їй небесне, казала, що більше допомоги установам не буде. Тільки стипендії дуже обдарованим дітям. Таким, як Люба Козова. Але як же

без таких центрів, як наш? Це ж ми відкрили Любоньку! Це ми зорганізували для неї домашні уроки!

Саме з цього приводу Олександр Чеканчук відчайдушно посварився з Мар’яною Хрипович напередодні її від’їзду сюди. Треба підтримувати мистецтво, а не окремих митців. Як буде мистецтво, то й будуть митці! Так кричав Чеканчук. То була жахлива сварка. А Мар’яна відповідала йому: Який ти зануда! І в житті, і в роботі, і "Вирвані роки" твої занудні, і в ліжку завжди був занудою! Чеканчук онімів, усі його аргументи, які він продумував тижнями, місяцями, які готував для внутріфондівських нарад, тупо розбилися об Мар’янину відповідь. Вони сварилися в офісі фундації, того дня надвечір вона їхала сюди, до Новожахова, тому пішла додому раніше. А він сидів допізна, коли всі вже пішли, лишилась тільки охорона, він добре пам’ятає той чорний вечір. Секретарка Тетяна теж пішла, хтось зателефонував, і він узяв слухавку.

– Вибач мені, – дзвонила Мар’яна, – твої "Вирвані роки" дечого варті. І в ліжку ти був непоганий.

– Дякую, Мар’яно...

– Але в житті та в роботі ти банальний, як малинове варення в мідній мисці!

Це були останні слова Мар’яни Хрипович. Принаймні для Олександра Чеканчука. Але зараз йому неприємно, що хтось береться судити мертву Мар’яну, і він каже:

– Маріє Василівно! Мар’яна Хрипович дуже багато зробила особисто для допомоги дітям! Заради роботи у нашій фундації вона відмовилась від курсу лекцій у Ванкувері. А зараз її нема. І давайте не будемо її судити.

– Хіба я щось кажу проти неї? Але якби ви знали, як ми тут живемо, як ми тут живемо!

У Марії Василівни впалі темні очі і руки селянки. На ній пристойний костюм – єврообноски елітних фірм приїхали і в славне місто Жахів. Вона сутула й сива, а їй на два роки менше, між Мар’яні, – Чеканчук випадково знає вік директорки. Він простягає Марії Василівні свою візитівку з домашнім телефоном І дякує їй за допомогу.

– Попереду в мене страшне, – каже він на прощання.

– Я вас розумію. Мій старший син загинув під потягом рік тому. Їздив на станцію дивитись на поїзди.

Мабуть, думав, як би поїхати звідси. Невже тут і справді такі згубні місця? Бо навіть найвидатніша особа цього міста юна художниця Ел КозовА, непересічність якої оцінила сама Ем Хрипович, не знає щастя, скніє в інвалідському візку. Навіть не змогла поїхати на власну виставку до Мюнхена. Хоча фундація оплачувала дорогу їй і одному з батьків.

– Ось будинок Люби Козової, – ніби читаючи його думки, сказав йому водій, коли вони виїжджали на трасу, – її батько навмисне виламав паркан і спиляв дерево, щоб вона могла бачити поле з вікна.

Далі водій мовчав. Дорога йшла по рівнині, сіре небо зливалося з сірою землею. Весь простір навкруги був чорно-білим, здавалося, в усьому світі зникли всі барви, лишились тільки розмиті силуети. А які яскраві картини Люби Козової! Навіть не віриться, що їх намалювала хвора дитина, в якої перед очима тільки сіре поле, безкрає сіре поле...

Безкрає поле закінчилося, розпочався нескінченний індустріальний краєвид. Оце, мабуть, і є той Комбінат, один з гігантів недавніх часів, що зараз стоїть мертвий, і тягне за собою в чорну прірву небуття тих, кого раніше годував. Ось і оселі, де живуть люди. Дерев’яні бараки перших

будівельників Комбінату. Там ще й досі хтось живе – он сохне білизна, стоять дитячі візочки. Бідні люди, ще й розмножуються. Дво-триповерхові білі будинки, де давали квартири першим комбінатчанам. Масив багатоповерхівок для наступних поколінь комбінатців. Будови селища закінчилися, почалися рейки й цегляні залізничні споруди. Станція велика, будувалася для неперервного вивезення продуктів діяльності нині покійного Комбінату. А його могутній силует грізно височить у сірій далечині на задньому плані декорацій останньої дії історії життя і смерті Мар’яни Хрипович. Чи думала вона колись, що знайде свою смерть у такому місці, зовсім не відповідному до її життя?

"Москвич" зупинився біля відділення дорожньої міліції. В коридорі товклися якісь істоти невизначеної статі. Його провели до лейтенанта міліції, який потис йому руку, висловив співчуття з приводу загибелі колеги, запропонував сісти, сумно відзначив, що з тієї платформи вже багато хто впав... Потім чемно запитав паспорт і почав заповнювати папери.

– Ви будете супроводжувати тіло?

– Я. Але я ніколи не займався таким, не знаю, як воно...

– Зараз. Спочатку встановимо особу.

– Вона тут?

– Де?.. Вона в моргу. Зараз вас відвезуть.

Потім дільничний щось говорив про протокол і Мар’янині цінні речі, які він мав отримати під розписку. А в Чеканчука виникла думка: а раптом то не Мар’яна загинула під колесами потягу, а інша жінка, а до міліції з якихось причин потрапили її речі, може, її хтось пограбував, а потім з її речами потрапив під потяг, Бог покарав, а сама Мар’янка жива

і скоро знайдеться. Не могла вона так бездарно загинути в такому згубному місці!

Його відвезли до моргу в міліцейському автомобілі. З ним був уже інший чоловік у міліцейський формі – старший за віком, проте молодший за званням.

– Ольго Іванівно, корвалол, валеріана з вами?

– Вітю, який корвалол, яка валеріана? В нас давно тільки нашатир. Ходімте.

Вони зайшли в холодну кімнату з кахляною підлогою.

– Хай зачекає тут, я привезу сюди, навіщо людині йти далі? – сказала Ольга Іванівна і за хвилину повернулася, легко штовхаючи поперед себе металеву каталку. Під цупкою рядниною нічого не можна було вгадати. Обличчя теж накрите. З-під ряднини додолу звисає густе волосся кольору осіннього листя. І не руде, і не біляве, а саме таке, кольору feuille morte[19], як у незрівнянної Ірен Форсайт, однієї з найяскравіших літературних красунь. Цього було досить для встановлення особи. В горлі – страшний судомний ковток, стало млосно, він мимоволі закрив очі рукою. Міліціонер міцно підхопив його під пахви, а Ольга Іванівна сунула під ніс нашатирного спирту. Міліціонер підштовхнув його ближче до мертвої Мар’яни, а Ольга Іванівна лагідно вимовила:

– Не бійтесь, дивіться, личко не пошкоджене, – і вона відкинула покривало.

Чому на обличчі в Мар’яни немає страждання? Тільки неглибока подряпина на чолі. Декілька секунд він дивився спокійно, а потім йому знову стало млосно від думки про те, як трощилися її ребра і хребці, і він знову похитнувся і знову міліціонер підтримай його.

– Вона?

– Вона.

– Тоді ходімте розпишетесь.

Вони вийшли в пошарпаний кабінет, його посадили, він підписав папери, що він, Олександр Богданович Чеканчук ...у присутності... стверджує... що загибла... є Мар’яною Миколаївною Хрипович... О Господи! Даруй нам гріхи наші!

– Я на вас чекатиму в машині, а ви поки тут з Ольгою Іванівною.– Не треба, вам ще платити за прейскурантом за зберігання, за бальзамування, за послуги...

– Не турбуйтесь, я все сплачу, а це візьміть за вашу доброту. Я вас прошу, Ольго Іванівно. Спасибі вам.

– Ні, ні, за таке не можна брати! А оце зараз візьму, а потім залишусь без роботи! Ходімте, я вам видам те, що було на ній. Який це в неї номер? – Ольга Іванівна подивилась на папери.

Вони підійшли до камери схову, де згідно із зазначеним номером зберігалися в целофанових пакетах речі тих, хто потрапляв до моргу. Ольга Іванівна видала Чеканчукові кокетливі чорні чобітки з трьома срібними пряжками по боках і чорного велюрового кашкета.

– Ось, зовсім ціле.

– Куди ж я з усім цим? – розгублено запитав він.

– Ми завжди повертаємо речі після нещасних випадків. Життя зараз знаєте яке? Мертвим уже нічого не треба, а живим ще може

знадобитися. Зачекайте, зараз мені розпишетесь за все. А за це окремо. Тримайте, – і вона простягла йому торбинку, де зберігалися уламки розтрощеного годинника, що був на руці Мар’яни.

– Вибачте, Ольго Іванівно, я можу ще раз глянути на неї? – схвильовано проговорив Чеканчук, – я вас дуже прошу… Я швидко.

– Добре, ходімте.

Вони знову опинилися в кімнаті, де вже були, і Ольга Іванівна знову вивезла йому Мар’яну і обережно відкинула покривало, щоб не лякати його виглядом розтрощених кісток.

– Ви не переживайте, вам її приберуть у Києві, ніби живу, головне, що личенько ціле, – заспокоювала його Ольга Іванівна.

Олександр обережно торкнувся її волосся. Більше, ніж інтимні пестощі, бережуть його долоні пам’ять про дотик до тих кіс. Нечасто таке волосся обрамлює гарне обличчя. Зазвичай природа вирішує: годі з жінки обличчя, а волосся буде ординарне. Або такі неймовірні коси обрамлюють звичайне лице. Природа всього надарувала Мар’яні, і доля багато чого їй дала. І чоловіки теж робили Мар’яні щедрі дарунки. Він, Олександр Чеканчук, у далекі роки їхнього кохання подарував їй діамантові сережки. Люди, що поверталися з півночі, бувало, робили коханим жінкам щедрі дарунки. Вони з Мар’яною розсталися, але вона і далі їх носила, вона любила їх, коли вже не любила його. Де вони зараз? Ось, тільки дірочки на вушках. Він обережно торкнувся несподівано твердої холодної щоки Мар’яни і знову хрипко скрикнув, і не було поряд міліціонера Віті підтримати його.

Коли вони їхали далі, Чеканчук запитав Вітю, чи можуть працівники моргу взяти собі щось із коштовних речей, що були на небіжчиках.

– Підозрюєте, ніби щось пропало? – запитав Вітя, – тоді залишайте заяву. А взагалі, за інструкцією, якщо раптом хтось із них щось присвоїть і це розкриється, вони втратять роботу! А ви знаєте, що таке робота в Комбінатному?

– Яка ж у них зарплатня?

– Яка б не була, але в тих, хто працював на комбінаті, немає й того. Зараз поїдете забирати цінні речі.

Потім разом з друзями в Києві він намагатиметься відтворити в пам’яті кожен етап своїх поневірянь по установах і переговорних пунктах Комбінатного. Навіщо Мар’яна поклала свого мобільного телефона до внутрішньої кишені пальта? Якби він був у дорожній сумці, то лишився би цілим і Чеканчук міг би скористатися ним, щоб якнайшвидше вивезти її тіло з цього жахливого місця. Він ночував у Комбінатному, бо не встиг владнати всі справи, а також не зміг додзвонитися – ні до Києва, щоб зустрічали з відповідним транспортом, ні до обласного центру, щоб зарезервувати місце у поштовому – так, поштовому вагоні, ні до Біста, який наказував подзвонити. Він пам’ятає протокол про виявлення тіла на рейках "у розчленованому стані" і завірений висновок про нещасний випадок. Відсутність пограбування виключає скоєння навмисного нападу. Втім, якщо у родичів чи колег потерпілої є сумніви, якщо їм щось відомо про її оточення, зв’язки й діяльність, вони можуть подати заяву про відкриття кримінальої справи. Це можна зробити і за місцем проживання потерпілої. А ще був перелік речей з Мар’яниної сумки, які він також мав отримати під розписку. "... Предмет жіночого туалету іноземного виробництва у кількості 2 (дві) одиниці... Светр ручної роботи... ("Навіщо вона брала з собою цей пухнастий светр із величезним декольте? – запитає його вже в Києві Лариса Лавриненко. – Дуже непрактично в дорозі, особливо взимку")... Він пам’ятає закривавлені шматки "зелених" у целофановому пакеті, за які він розписувався окремо... І ключі від квартири, так, ключі від Мар’яниної квартири, це він добре зафіксував у пам’яті, бо вже в тій очманілій метушні затямив, що має неодмінно потрапити до Мар’яниної

оселі раніше, ніж її синочок Джордж. Щоб пошукати сережки, платинові сережки з діамантами, які він, Олександр Чеканчук, подарував їй п’ятнадцять років тому.

По дорозі до Києва звичний до дорожнього дискомфорту Сашко Чеканчук цього разу благословив того, хто причепив до потягу voiture lit[20]. Спальний вагон, заповнений на якусь третину, заснув рано. У вагонах нижчого ґатунку ще довго пили пиво, різались у карти і реготали. А в поштовому вагоні на чолі потягу в металевому ящику спала вічним сном розчленована Мар’яна Хрипович. Щоб через день чи два вирушити в останню путь з якогось траурного залу до якогось із київських цвинтарів – цікаво, до якого саме? Це вже не моя печаль, – подумав Чеканчук, засинаючи. Попередня ніч у Комбінатному теж була неспокійна. Його привезли ночувати на квартиру до якоїсь жінки, яка, зрадівши, що він заплатить, відвела йому окрему кімнату і дала миску з теплою водою помити ноги. Проте спалося дуже погано. Звечора хазяйка гучно гримала на сина, хлопчика років дванадцяти. А вночі хтось страшно кричав за стіною, і знову сварилася хазяйка: закрий рота! ніяких у тебе талантів! ніяких спосібностей! то й мовчи! І стіни здригалися від звуків ударів, а істота, яку били, кричала ще голосніше. А може, того не було насправді, а просто після втоми важких днів його мучили кошмари.

Але в спальному вагоні Чеканчук виспався добре, як у дитинстві. За чашкою дорожнього чаю прийняв остаточне рішення неодмінно навідатись до Мар’яниної оселі, чого б це йому не вартувало. До Києва потяг прибув вчасно. Їх з Мар’яною зустріли. Чеканчук заранння приготував документи, з якими тіло мали везти до моргу, але була потрібна його присутність. Його ніхто не запитав про ключі від Мар’яниної хати, а він був приготувався відповідати, що їх у нього нема. Нема і все тут. Він знову підписував якісь папери, хтось уважно вивчав ті, що він їх привіз із Комбінатного, і йому здавалося, що от-от розпочнеться вчорашнє очманіння. Але до обіду він звільнився. І, стримуючи тривожне калатання серця, рушив до Мар’яниної хати. Може,

її квартира опечатана, але все одно він поїде туди саме зараз, він зробить спробу потрапити туди.

Він був тільки один раз кілька років тому в тій квартирі, яку Мар’яна придбала після повернення зі Штатів. Його запросили на новосілля, себто, на презентацію квартири. Іще тоді Сашко Риженко в’їдливо жартував, чому на почесному місці не висить портрет Достоєвського. Пройда Риженко, який теж знав ходи й виходи до заокеанських університетів, через надійні канали довідався, чим насправді займалася Мар’яна Хрипович в Америці. Ця патріотка, чиї славні предки нібито ще за Київської Русі потерпали за український націоналізм, потихеньку заробляла собі на житло в столиці незалежної України, читаючи за океаном про російську літературу, а не химерний загальнослов’янський артистизм.

Говорили, що потім Мар’яна зробила в своєму мешканні фантастичний ремонт. Подивимось, якщо туди тільки можна зайти.

Людний Хрещатик завжди хоч трошки, а змінюється, навіть якщо від’їздиш зі стольного граду на два дні. Саме тут, неподалік від пасажу, її житло. "Типова ментальність Саперношлобідської графині: купувати квартиру – на Хрещатику! – коментувала вибір Мар’яни Лариса Лавриненко. – Справжня київська інтелігентка, – якби раптом заробила такі гроші, придбала би хату на Ярославовім Валу або на Львівській площі!" Коли Чеканчук пірнув під арку того хрещатицького будинку помпезно-сталінського зразка, серце ледь не вискочило з грудей. Але назад дороги не було. Здається, цей під’їзд. Кнопкова система поламана. Ліфт везе на шостий поверх. На дверях ніяких печаток. Ключі з плетеним брелком. Їх тут багато, сім чи вісім. Знову шумить ліфт. Хоч би не сюди, щоб ніхто не побачив, як він незграбно підбирає ключі до чужих дверей. Так, верхній замок відімкнули. Тепер нижній. Ключ довго не потрапляє до щілини, і крутиться погано. Але нарешті справу зроблено. А тепер хтось кладе важку руку на плече.

Ні, не кладе! І не треба самому себе лякати! Він прийшов покласти в Мар’янину хату її речі! Ось валіза, а ось опис речей. "Предмет жіночого туалету іноземного виробництва – 2 (дві) шт" Хто носитиме тепер це шмаття, що коштувало стільки грошей? У Мар’яни немає дочки, якій би перейшли в спадок її шкіра і хутра, а також її діаманти, і зокрема ті сережки, які...

Чеканчук замкнув за собою двері. Він у величезному передпокої-вітальні. Мар’яна виламала стінку між першою кімнатою і коридорчиком, утворився грандіозний єврохол, який має приголомшувати усіх, кому дозволили переступити цей поріг. На стінах – декілька картин, під стінами – євродіжки з рідкісними вазонами. Посередині вітальні – диван-козетка. Як у музеї. Далі важкі дзеркальні євродвері ведуть до коридорчика, куди виходять інші приміщення: ванна, туалет, спальня, кабінет, який Мар’яна переобладнала з кухні. Папери на столі в кабінеті й безладдя у спальні свідчать про спішний від’їзд і неодмінне повернення невдовзі. На телефоні в кабінеті блимають повідомлення. Їх два. Одне з Комбінатської міліції, те саме, яке три дні тому надійшло до офісу фундації. Друге ледь чутне, ніби з діжки. Очевидно, чоловічий голос надіслав його з провінційної телефонної станції. Слова можна розібрати тільки після кількох прослуховувань: "Люба, я чекав на тебе, а ти не приїхала. Що сталося?"...

Чеканчук вийшов з кабінету, кинув через поріг спальні Мар’янину дорожню сумку, але не зміг перейти того порога. Все воно так у його житті – прагнеш чогось, нарешті досягаєш, а потім думаєш: навіщо? Так воно і у великому, і в малому... Відтоді, як замислився про втрату сережок, так хотів пошукати їх у Мар’яни вдома. І от майже без проблем потрапив сюди і зрозумів, що не зможе вчинити обшук. І навіть, якби раптом щось переміг у собі й заходився шукати їх серед білизни та паперів, і нічого не знайшов, це не означало б, що сережок тут нема. Колись та сама Мар’яна розповідала, що син хазяйки, в якої вона наймала кімнату по вулиці Боженка, знайшов на звалищі напівзнесеного будинку термос, в якому між корпусом і колбою було заховано декілька великих радянських купюр. Очевидно, стара самотня людина, що

боялась грабіжників, тримала там свої заощадження. А термос, вочевидь, після її смерті, викинули на сміття. Так само Мар’яна могла ховати дорогі прикраси деінде – он скільки речей у її спальні й кабінеті. Він шукав золото під землею, але абсолютно нездатний шукати його в жіночій спальні. Щоб це усвідомити, йому треба було прийти сюди.

Чеканчук, який ніколи не переймався забобонами, вражено подумав: а чи не ті сережки принесли Мар’яні нещастя? Втім, це було так давно, в неї по тому було й багато щастя… В їхньому бараку був Мирон Чобану, кремезний невисокий непривітний молдаванин. Він крав гроші у своїх сусідів. Частину грошей заробітчанам перераховували на рахунок в Ощадбанк, частину виплачували готівкою, яка лежала в тумбочках чи під матрацами – великі пачки радянських червінців і четвертаків. Той, хто крав золотий пісок, мав справу з міліцією. Той, хто крав гроші в сусідів, мав справу з дикою стихією самосуду, куди міліція не втручалася. Низького кремезного Чобану вбивали всім бараком. Його били по голові десяток пар ніг, а він дуже довго не вмирав. Потім мерзлі чоботи таки знайшли те місце скроні, яке… Всіх мешканців бараку без винятку змусили хоча б раз копнути крадія. Роздали крадені гроші тим, хто скільки недорахував зі своїх запасів, – усі казали правду. Потім поділили порівну гроші, зароблені Чобану. Коли Чеканчук повернувся до Києва, він вніс дві тисячі за свою однокімнатну квартиру на Оболоні – збирав гроші на більшу, думав будувати життя з Ларисою. В нього ще лишалося на меблі. А ті сімсот карбованців, свою частку від грошей убитого крадія Чобану, довго тримав окремо. На них і купив для Мар’яни платинові сережки з манюсенькими діамантами. Де вони тепер? Чи розповіли б вони таємницю загибелі Мар’яни? Чи вони спокійно лежать у якомусь із закутків цієї оселі, чекають на свою хазяйку й нічого не відають про її останні хвилини?

Чеканчук постояв на порозі спальні, а потім увійшов до кабінету. Сів до столу, ввімкнув комп’ютер. Там не лише текстові файли. Цілі директорії відсканованого живопису. І в їхньому офісі є ці електронні картинні галереї, а у Мар’яни вдома того малярства ще більше. Чеканчук навздогад відкрив текстовий файл. Там вірші. Звідки вони?

Мар’яна цим не грішила. Якщо Чехов писав усе, крім віршів і доносів, а Йосиф Бродський – усе, крім прози і доносів, то Мар’яна Хрипович говорила про себе, що писала все, крім художніх текстів і доносів. Зараз – доба non-fiction, художня література віджила своє так само, як і божевільна любов. Мар’яна виступала в пресі й на телебаченні, обґрунтовуючи і поглиблюючи ці тези. З нею сперечались, її проклинали за пропаганду бездуховного цинізму, а вона уперто вела свою лінію. Ось вони, ці статті з газет, тут, у комп’ютері, і тут же електронні версії найцікавіших читацьких листів – Мар’яна готувала до друку чергову книгу своєї публіцистики. І раптом у цієї прагматичної особи – електронне освідчення в коханні. І вірші, дивні сентиментальні вірші:

"Сьогодні – мій останній бал.

Я буду в чорнім строї.

І буде божевільний шквал

За тихою стіною..."

Треба буде домовитись з Вістом, щоб хтось узявся вивчати творчу спадщину Мар’яни – це, між іншим, тепер надбання України. І, разом з тим, незручно копирсатися в тому, що Мар’яна не готувала для чужих очей. Але чомусь Чеканчукові стало тепло на серці від того, що цинічна Мар’яна, виявляється, писала вірші. Гаразд, все це дуже цікаво, але треба йти. Він ще повернеться сюди, хоча б до цих віршів.

Чеканчук вимкнув Мар’янин комп’ютер. Ще раз зазирнув до спальні. А потім відчинив важкі дзеркальні двері, вийшов до вітальні... До несамовитого калейдоскопу вражень останніх днів додалося ще одне, цього разу відверто містичне. У вітальні, сильно припадаючи на одну ногу, безшумно поралась жахливо потворна істота з великим горбом та перекривленим лицем. Та істота була в штанях, з хвостиком на потилиці. За якимись ледь відчутними ознаками в ній вгадувалася

жіноча стать. Вона витирала пил з картинних рам і діжок. Побачивши Чеканчука, хутко заховала віхтя в малесенькій шухлядці біля вішалки при вході, схопила торбу в кутку і швидко зникла за вхідними дверима. Було чутно, як клацнув замок. Якби не цей звук ключа, Чеканчук був би абсолютно певен, що потвора з хвостиком йому примарилась.

Сашко Риженко добре володіє словом, проте не любить писати нашвидкуруч. Але зараз треба поспішати. В газеті чекають на некролог.

– І може, у вас є її фотокартка? У нас в редакції є, вона часто писала для нас. Але хотілося б якесь маловідоме фото. Можна й давнє.

Він – досвідчений автор текстів. Знає, де можна повторити себе, де зачитувати колегу чи класика, а де варто неодмінно сказати щось нове. У його комп’ютері зберігаються шаблони, такі собі жанрові кістяки, на які легко нарощується словесне м’ясо. З шаблоном некролога нібито зовсім просто: він зав’яз у колективній пам’яті. Замацані до повного знецінення, двісті мільйонів разів ужиті "трагічна звіста... у розквіті творчих сил... світла пам’ять про... назавжди збережеться в наших серцях"... А якщо і правда – за трагічних обставин... і правда – у розквіті творчих сил... і правда – непересічна особистість, а не просто штамп, і пам’ять назавжди збережеться – як забути таку? Екраном комп’ютера попливли барвисті мінливі кубики. Не Хочеться продукувати банальний текст. Але в тій тривіальності закладена одвічність життєвих циклів, швидкоплинність народжень і смертей. Усі ми там будемо. Якби знав, де впадеш, відстелив би соломки. Всі під Богом ходимо. Нема часу на філософію. Треба клепати текст. А потім треба буде ще й пошукати світлину. Отже:

Трагічна звістка облетіла не лише інтелектуальні кола України, а й усіх, хто читає книжки, хоча б мимохідь цікавиться культурним життям. У ніч з 17 на 18 листопада на 38-му році життя трагічно загинула відомий мистецтвознавець, публіцист, культуролог, викладач...

О, цей список може бути як завгодно довгим

...кандидат мистецтвознавства Мар’яна Хрипович. Це сталося у селищі Комбінатне Новожахівського району, де пані Мар’яна перебувала у справах Фундації GIFTED CHILD INERNATIONAL, в українській філії якої вона плідно працювала протягом останніх двох років. Корабель, що впевнено ішов океаном життя під повними вітрилами, несподівано налетів на таємний невідомий риф і миттєво пішов на дно.

Мар’яна Хрипович народилась в одній з київських слобідок у незаможній інтелігентній родині...

Так, вона народилась у будиночку без води на Саперній Слобідці. Під Лисою горою. Коли вони познайомились багато років тому, вона мешкала біля червоного університету, наймала кімнатку. А батьки жили, здається, на Сирці. Потім її мама померла, батько одружився з іншою жінкою... Отже,

...народилась в інтелігентній родині в Києві.

Для їхнього товариства було важливо, хто народився в середмісті, хто в передмісті, а хто за межами стольного града. І сама Мар’яна завжди підкреслювала, що вона зі слобідки з-під Лисої гори. А чи має це значення для київської газети, яка замовила некролог по Мар’яні? Виправлять, якщо їм не підійде. Поїхали далі:

По закінченні школи вступила на факультет мистецтвознавства Київського художнього інституту. Вже на перших курсах її статті з теорії мистецтва друкувалися в київських і московських часописах...

...а також, поки не вийшла заміж за Васю Молданського, підробляла натурницею на факультеті живопису свого інституту. 180 радянських карбованців на місяць. Але це не для преси. Тим більше не для некролога.

В ті часи, що зараз нам здаються далекими, майже нереальними, Мар’яна Хрипович пропагувала напівзаборонене тоді авангардне малярство: нібито гнівно критикувала буржуазне мистецтво, а насправді привертала до нього увагу якнайширшого загалу. У своїх мистецтвознавчих розвідках вона уперто наголошувала саме на українському корінні багатьох всесвітньо відомих митців. Досконало володіючи кількома іноземними мовами, завжди намагалася доносити до співвітчизників надбання світової мистецької думки.

Гаразд. Що ще? Багато всього було. І пиво, і вино на божевільних пагорбах за художнім інститутом, і все, що вони кричали одне одному у вічі на тих самих пагорбах:

– Ти йдеш по трупах, Мар’яно!

– Кожен нікчема каже сильній людині: ти йдеш по трупах!

Він не нікчема. Якби вона зараз писала про нього аналогічний текст, список заслуг також був би вагомим...

По закінченні Художнього інституту Мар’яна Хрипович продовжує наукову роботу, викладає у мистецьких закладах України. Не тільки малярство і скульптура, а й театр, музика, література, а також поєднання і взаємозбагачення найрізноманітніших проявів культури входять до кола її наукових зацікавлень. Коли почалася перебудова, її талант по-справжньому розгорнув свої крила.

Звичайно, почали "випускати", дорвалася до закордонних годівничок!

Пані Мар’яна викладає у провідних університетах Європи, Канади, Сполучених Штатів, опановує... ні... вона нібито завжди в цьому петрала... вдосконалює, так, правильно, вдосконалює нові провідні методи наукових досліджень, застосовує їх на рідних теренах.

Результатом її творчої праці стала монографія "Диявол у світовій культурі XX століття", книга, яка випередила свій час.

Усі сумнівні ідейки, що зароджувались і визрівали під час їхніх дияволічних сварок на киянівських пагорбах, увійшли до цієї дещо сумбурної, проте, немає сумніву, цікавої книги. І хоч би висловила подяку! Це було б так по-американськи! "Дякую другові юності, під час розмов з яким я збагнула, що неодмінно маю написати цю книгу!"

Якщо в колах і українських, і західних інтелектуалів ім’я Мар’яни Хрипович стало відомим завдяки її науковим працям, то всенародна цікавість до її постаті виникла завдяки гостро проблемним матеріалам у вітчизняних медіа. З її думками можна було не погоджуватись, але до них не можна було ставитися байдуже.

Зі шкіри лізла, щоб привернути до себе увагу! Господи, її вже нема, нема! Вона знайшла страшну – дай, Боже, щоб миттєву, смерть під колесами потяга, і ти, між іншим, дивним чином відчув її смерть, але все ще за інерцією сперечаєшся з нею, як із живою! Ще довго ми не звикнемо, що її нема... Ой, хороше речення!

Ще довго ми не звикнемо до того, що її нема. Ще довго ми будемо полемізувати з нею, як із живою. Такі, як Мар’яна Хрипович, залишаються вічними співрозмовниками живих.

Світла пам’ять про Мар’яну Хрипович, прекрасну жінку, увічнену не лише завдяки технічному прогресу на фотознімках...

Ой же ж любила небіжчиця виламуватися перед усякою фототехнікою!

...але й на полотнах і у скульптурі, назавжди залишиться в нашій культурі...

Ні, культура тут ні до чого, є канон "назавжди залишиться в наших серцях", і це, як Отче наш. Двісті мільярдів разів експлуатується, і все одно без змін... Невже це все? Щось замало як на таку масштабну постать... Так, забув про головне, про фонд Роджера Біста!

Останні два роки свого життя Мар’яна Хрипович самовіддано працювала...

Конкурентам мало не горло перегризла – в прямому значенні! – всім, хто, крім неї, мав необережність претендувати на цю посаду!

...у фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL Усі свої сили віддавала вона допомозі обдарованим дітям України, пропаганді їхньої творчості на батьківщині й за кордоном. Українська філія фундації пріоритетом своєї діяльності обрала українські регіони, глибинку, периферію, де людям живеться найважче і де неохоплених, проте обдарованих дітей найбільше. Мар’яна Хрипович багато подорожувала по Україні, шукаючи дітей, талант яких усихав без підтримки, і які, завдяки невтомній роботі пані Хрипович, здобували головне – надію. Оздоровлення обдарованих дітей у родинах добродіїв з Європи, гастрольні тури маленьких музик із провінції, виставки картин юних художників, продаж їхніх картин за європейськими цінами – ось тільки невеликий перелік добрих справ Мар’яни Хрипович.

Отак. Цей абзац вклинюємо перед реченням "Ще досі не звикнемо". Некролог готовий.

Ну й посміялася б вона з цього тексту! Він здригнувся, згадавши, як декілька років тому вона обірвала його розлогий тост на її іменинах словами:

– Закінчуй! Мене просто тіпає, як уявлю тебе, що патякає на моєму похороні!

– А може, це ти, моя радосте, зрониш скупу сльозу над моєю труною?

– На жаль, ні! Непересічні люди йдуть рано! Нікчеми живуть довго!

Йому лишилося тільки зітхнути й підняти келеха:

– За нашу Мар’яну!

Він набрав телефон редакції.

– Яким прізвищем підписати некролог?

– Своїм, звичайно.

– Ну, може, група товаришів...

– Від редакції буде окремо. Ми на вас чекаємо. І не забудьте фото.

Фото, фото. На споді його бездонних шухляд зберігаються її пляжні світлини, де вона сміється до нього в усій красі своєї засмаглої вроди. Єдиним її одягом були довгі коси похилих верб. Їй не подобались ці фотки з часів юності. Звичайно, непрофесійні. Але, як на нього, дуже мило й звабливо. Через десяток років після того їхнього літа, повернувшись із чергової закордонної поїздки, вона гордо демонструвала йому витвори якогось канадського фото-художника, всесвітньо визнаного фахівця жіночої оголеної натури. Ото був справжній клас! Бежевий туман артистично огортав усі її вигини, а обличчя – як у діви Марії при введенні до храму.

Він розшукав світлину, де її зафіксовано тридцятилітньою. Ось вона заплела своє розкішне волосся у дві кіски і, сміючись, тримає їх обома руками. Він любив це фото. Ніхто не скаже, що пані тридцять і що в неї

десятирічний син. Втім, коли їй виповнилося фатальні тридцять сім, а сину Юркові в далекому Лондоні – сімнадцять, вона також виглядала неприродно молодо і навіть іноді неповажно...

Екран комп’ютера знову закрився чорним полем із барвистими мінливими кубиками. Він клацнув мишкою, перечитав некролог, виправив помилки. Підписався підтекстом: Олександр Риженко.

Треба їхати. За вікном знову дзеленчить трамвай. І граблі стирчать з вікна на протилежному боці вулиці під тим самим кутом, як завжди. Але йому здалося, що самі граблі поміняли. Вистромили якісь трохи новіші. Бо ті мали зовсім зітліти і впасти комусь на голову. Вочевидь, це не входило в наміри власника.

Ларисі Лавриненко теж подзвонили з популярної газети на предмет некролога:

– Ми знаємо, ви товаришували з нею. Нам би хотілось не банальний текст, а щось оригінальне – все-таки жіноче перо. У нас є можливість кольорового друку, може, ви б нам щось запропонували?

Лариса швидко накидала текст для газети.

Талант добирати таланти

Мар’яна Хрипович любила коштовні прикраси і розумілася на них. У неї були і сережки з діамантами, і каблучка зі смарагдом. Але найкоштовнішою прикрасою людини вона завжди вважала талант, той особливий вогник, що спонукає людину створювати те, чого раніше в світі не було. Не всім дається той коштовний дар. І тому він є особливим, потребує захисту й уваги. Талант є надбанням нації, так само, як корисні копалини є надбанням держави. Держава має уміло використовувати свої природні ресурси. Нація повинна берегти свої таланти.

Ніяка нація не народжує стільки талантів, як Україна. І ніяка нація не ставиться до них так недбало, як Україна. Протягом сторіч поневіряються по світу обдаровані українці і гинуть у злиднях під свист і регіт своєї, української, або чужорідної сірості. І тільки зусилля одиниць рятують їх від загибелі. До числа таких обранців, що знають достеменну ціну таланту, і належала мистецтвознавець і громадянка України Мар’яна Хрипович.

Ми з Мар’яною часто обговорювали вічні глобальні проблеми. Мар’яна не вірила ні в потойбічний світ, ні в переселення душ. Життя є тільке одне, тільки в цьому тілі, тільки в цьому часі, тільки в цьому просторі. Наше життя сумне й непоправно коротке. Але мистецтво спроможне примирити нас із неминучим зникненням у тій темній безодні, з якої ми на коротку мить прийшли в цей світ. Тільки художник, поет, композитор, актор у хвилини натхнення, створюючи новий світ, на коротку мить підноситься до Творця.

– А як же ті, хто не має дивовижного дару творити? – запитувала я в Мар’яни Хрипович. – Невже їхнє життя безнадійно нездале й сіре? – Ні, – відповідала Мар’яна, – не всім дано творити, проте всім дано причащатися до висот, сприймаючи плоди натхненної праці обдарованих людей. Цю здатність має кожен, хто прийшов у цей світ, але в багатьох дар розуміти плоди чужого обдарування недорозвинений, приспаний недолугим життям, притлумлений суєтою суєт. Але, коли людина здатна споживати продукти мистецтва, вона стає співучасником творчого процесу.

– Моя мрія – талантоцентричний всесвіт, – любила повторювати Мар’яна Хрипович. – Якщо людство навчиться шанувати талант як своє найбільше надбання – замість того, щоб робити комерцію на окремих обдарованих особистостях – тоді все буде добре.

Нікого не можна навчити творити, але всіх без винятку треба вчити шанувати творчість. Людина, зрештою, здатна виходити за межі повсякденного існування в граничне буття, сприймаючи чиюсь

творчість. Усі повинні шанувати чужий талант, підтримувати нелегке існування обдарованої людини. Такою була найзаповітніша мрія Мар’яни Хрипович. Очевидно, то нездійсненна мрія. Великі мрії завжди нездійсненні. Але до останнього дня свого життя Мар’яна Хрипович працювала над її втіленням.

І ще такий постскриптум: якщо найбільш за все на світі Мар’яна любила талант, то найбільш за все ненавиділа підробку, фальшивку, імітацію.

Все своє коротке життя Мар’яна Хрипович віддала служінню справжньому мистецтву і боротьбі з усіма видами підробок під нього.

Лариса Лавриненко,

колишня однокурсниця,

вічна однодумиця

Поки Лариса писала свій текст, вона настільки пройнялася його пафосом, що почала схлипувати і ковтати сльози. Вічна пам’ять! Хай їй буде земля пухом! Втім, вона ще не в землі. Між іншим, а коли похорон? До фундації додзвонитися неможливо. Лариса вирішила по дорозі до редакції забігти до GIFTED CHILD INTERNATIONAL, узяти які-небудь кольорові картинки, що ілюстрували би багатогранну діяльність небіжчиці, а заодно довідатись про прощання і похорон.

В офісі фундації – безладна метушня. Всі співробітники безконечно говорили по телефону і махали руками на відвідувачів. Чеканчука на місці не було, на нього всі чекали. По офісу безладно тинявся неприкаяний син Мар’яни Джордж. І навіть енергійний організований Джері Віст стурбовано писав якийсь текст від руки. Очевидно, рапорт до Центру з проханням звільнити його з цього слов’янського бедламу, де люди не вміють ні жити, ні вмирати.

Ларисі все-таки пощастило привернути до себе увагу Біста.

– Нас знайомила пані Мар’яна, я її колега, також мистецтвознавець...

– Так, так, – Біст посміхнувся, запропонував їй сісти, зробив безнадійну спробу попросити Тетяну зробити каву. Зі слів Біста Лариса зрозуміла, що Джері непокоїть не ф’юнеральна метушня у фундації, а зовсім інше. Справа в тому, що найцінніша знахідка української філії фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL і Мар’яни Хрипович особисто, Любочка Козова, довідавшись про смерть пані з Києва, тяжко занедужала. Вона і без того неврологічно хвора, а тут іще такий могутній негативний фактор. Але не стан здоров’я нещасної, проте дуже обдарованої дівчинки, так стурбував благодійника. Справа в тому, що її картини продаються. Так, так, продаються і в Києві, і в Європі. А фундація чимало вклала у Козову: її фарби, полотно і навіть рамочки закуплені коштом фонду. Поки Козова жива, вона сама розпоряджається своїми картинами. Але якщо з нею раптом щось... доведеться мати справу з її батьками, а тут досвід показує, що всяке може бути. Домовитись виходить не завжди. Біст працює з обдарованим контингентом країн, що розвиваються і все ніяк не розвинуться, не перший рік. Іноді батьки у відчаї нищать вироби своїх покійних дітей, яким нема ціни. А співробітники Фундації, замість того, щоб збагнути нелегкі задачі, тільки те й роблять, що емоційно осмислюють завтрашній похорон, хоча їм платять таку зарплатню, щоб вони ніколи не втрачали почуття моменту і прагматизму, бо можуть втратити роботу.

І чому ж це такий зосереджений на інтересах справи чоловік, як Роджер Біст, заговорив з випадковою жінкою про те, про що міг говорити тільки зі співробітниками, і то не з усіма? Очевидно, він теж піддався очманінню загальної метушні, що призвело до стресової ситуації, і, як наслідок, до втрати прагматики моменту. Але, якщо американський бог на якусь часинку облишив його, то український відразу подбав і про нього, і про фундацію GIFTED CHILD INTERNATIONAL. Лариса дуже добре зрозуміла Біста. А також вона зрозуміла, що доля ЇЙ

дає шанс. Вона давно думала про роботу, яка відповідала би масштабам її особистості. Звичайно, вона не могла й натякнути Мар’яні, щоб та порекомендувала її Бістові, але зараз... Лариса ще раз наголосила, що вона фаховий мистецтвознавець, і якщо геолог Чеканчук справляється, то вона... А також вона давно в захваті від картин юної Козової, чи не вони прикрашають салон в апартаментах Мар’яни? Лариса готова виїхати в цей самий населений пункт відразу після похорону, звичайно, вона не може не провести в останню путь свою найкращу подругу, але буквально наступного дня... Джері Біст сам подав Ларисі розчинну каву і помішав у пластиковій чашці ложечкою.

Біст міцно потис руку Лариси, висловив надію на fruitful cooperation in the nearest future[21]. А Лариса, вже виходячи з офісу, по-перше, згадала, що не взяла кольорових ілюстрацій, по які, власне, йшла сюди, втім, які вже там ілюстрації, якщо відкриваються такі перспективи? А по-друге, Лариса подумала, які можуть бути перспективи, коли в неї на голові нестерпний Ярослав. Якщо вона працюватиме в офісі Біста, а він залишатиметься в хаті сам, то не ходитиме до гімназії, за яку вноситься щомісячна платня. Треба забирати маму з лікарні під розписку, годі лікувати тромбофлебіт, треба приглядати за онуком, поки його мати робить кар’єру в інтересах того ж онука, себто сина. Матуся, що пече пиріжки і щиро цікавиться кожним прожитим днем своїх діточок, уже віджила своє. Сучасні діти потребують інших мам, здатних, якщо треба, влаштувати, якщо треба, заплатити, а якщо треба, то й витягти з поганої історії. Адже на сучасних тат надії немає. Єдину послугу, яку вони ще роблять своїм дітям, так це роблять їх. Іноді зовсім недоречно, – обурено подумала Лариса Лавриненко, зіткнувшись на порозі офісу із Сашком Чеканчуком.

– Ти дуже поспішаєш? – запитав Чеканчук.

– На тебе всі чекають, – відповіла Лариса.

– Я щойно з моргу. Її вже прибрали і поклали в труну.

– Ну і як?

– Завтра побачиш. Ти ж прийдеш?

– Звичайно.

– А вчора вранці я був у неї вдома. Заніс її дорожню сумку. Просто не знав, куди її.

– Ну і як?

– Цей ремонт, звичайно, вражає. Картини у вітальні, кухні нема...

– Ти цього раніше не бачив?

– Не бачив.

– І ти вражений?

– Ти знаєш, найбільше я вражений повідомленням на її автовідповідачі. Взагалі багато дивного з її загибеллю. Гроші на місці, документи на місці.

– Я про це знаю.

– Але зникли її коштовності.

– Які коштовності?

– Ну... сережки, що вона носила... з діамантами.

– Правда? – Чеканчук відчув, що нарешті Ларисі стало цікаво, і повів далі:

– А ще в неї на автовідповідачі записано, ніби хтось на неї чекав у день її загибелі. Так і наговорено: Люба, чому ти не приїхала? І в електронній скриньці приблизно те саме.

– Ой, у тебе є ключі від її хати?

– Так, але Біст, очевидно, тепер забере, щоб відвести туди хлопця.

– Слухай, не віддавай! Або зроби копії! Підемо туди після похорону, може, щось іще знайдемо цікаве! З її смертю не все так просто! Я не вірю в нещасний випадок!

Чеканчук нервово глянув на годинник:

– Ти вибач, на мене чекають! Але я із задоволенням пішов би туди з тобою! З одного боку, нібито, так, нещасний випадок, з іншого боку – стільки незрозумілого. До зустрічі, Ларисо! Був дуже радий тебе зустріти!

– І я рада! До завтра!

Чеканчук не наважився розповісти про горбату потвору в Мар’яниній хаті. Тоді б Лариса неодмінно покрутила би біля скроні і сказала, що в нього перегрів систем. А про вірші він не сказав їй навмисне. Хай це буде їхня з Мар’яною дивна таємниця.

А тим часом Олександр Риженко віз до редакції в трамваї номер 14 дискету з некрологом. Біля ринку багато пасажирів вийшло, і, поки заходили нові, він сів біля вікна і заплющив очі. Він згадав своє незрозуміле відчуття тривоги саме в ті хвилини, коли з нею все те сталося, – невже причиною був напис gennuine на ремінці для годинника? А ось за вікном трамваю ще одна асоціація – будинок, де жила покійна тітонька Тала. Теж пов’язано з Мар’яною, ще й як!

Мар’яна Хрипович була першим гріхом Олександра Чеканчука. Але не в розумінні порушення сьомої заповіді – це на сьогодні не гріх. Більше того, як згодом виступала в медіа та сама Мар’яна, гріх того не робити. Бо стаєш агресивним, соціально небезпечним, огидним собі й людям. А коли палає сонце, облітає пахучий цвіт, а вам з подругою по 18, сам Бог велів – так, Бог, а не диявол, – обніматися на вулиці і шокувати бабусь довгими цілунками в метро. Ні, через Мар’яну Хрипович Сашко Риженко порушив значно серйознішу заповідь, здається, п’яту. Кажуть, є жінки, що надихають на подвиги, щоправда, таких ніхто не бачив. А є такі, які штовхають до злочинів, і це не найгірше. Найгірше, коли жінка не спонукає чоловіка до жодних дій. Те, що для одних є подвигом, для інших є злочином.

Отже, мамина тітонька Тала, недобиток тонкого прошарку давніх мешканців київських бельетажів. Її син загинув на війні, і чоловік десь загинув. А сама вона доживала вік у великій кімнаті колись розкішних апартаментів, які в кращі часи. усі належали її родині, а потім, як годиться, стали комуналкою. Але й у тій єдиній кімнаті збереглися чари, що зазвичай іменують словом іноземного походження шарм. Поміж чарівних дрібничок – статуеток-пастушок і химерних виделок окремо для сардин, окремо для твердого сиру, існувала скринька справжніх коштовностей. Там були кольє, браслет, оксамитова стрічка з камеєю, крихітна каблучка з великим смарагдом. Перестарілій власниці той перстень не налазив навіть на мізинець. То була прикраса для рук, які цілують, для тоненьких вишуканих пальчиків.

Стара тітонька вже не виходила на вулицю, коли Сашко, на прохання мами, забігав до неї, заносив продукти, пив з нею чай і з сумом відзначав, що донедавна цікава співрозмовниця забувала все на світі і плутала онуків покійної сестри і своїх незабутніх залицяльників. І тоді він наважився. Шкатулка стояла в одній з численних шухляд комоду, він знав, у якій. Майже всі самоцвіти людство навчилося створювати штучно. Рубін, аметист, сапфір вирощують у лабораторіях! вони нічим не відрізняються від тих, за якими колись виряджали ризиковані експедиції до Індії чи до Південної Африки. Тільки смарагдів та алмазів ще не

синтезують. Тому вони й досі такі коштовні. Великий зелений смарагд оточено скалками діамантів. Один із камінців випав, це майже не порушує композиції. Навпаки, підкреслює несучасність виробу, робить його шляхетнішим.

– Це тобі, Мар’яно.

Вона завмерла. Закам’яніла на довше, ніж він міг уявити у найсолодших мріях.

– Але, Олдрику, це золото, і каміння страшенно коштовне.

– Більше того, це дореволюційне золото. Дивись, 56-та проба.

– А до мене не прийде твій батько, як за сережками, що їх подарував Рогожин Настасії Філіповні?

– Ні, не прийде, – твердо відповів він. Настільки твердо, що сумнівів не могло бути.

А невдовзі по тому – справа була влітку, на канікулах, – вони поїхали в Бобринець, нудне маленьке місто, яке було цікаве тільки тим, що на них чекала порожня квартира якихось знайомих, і вони кілька днів жили разом і вели спільне господарство. І вона чіпляла перстень на різні пальчики, і вигинала руку, милуючись тим, як сяють камінці, і догоджала йому, і зазирала йому у вічі, і навіть випрала його шкарпетки. Невже жінку завжди можна купити, – думав він, – а якщо котрась не продається, значить, мало, мало, мало їй запропоновано, а даси більше, то й матимеш її тиху та божу, а потім час минеться, вона знову стане стервою, і потрібна буде нова подачка!

Але нової подачки не було. Він знав: не треба гнівити Бога. Хоча стареча забудькуватість тьоті Тали відкривала великий простір для аналогічних дій. І згодом він подумки вибачав людям дрібні крадіжки –

хто знає, що штовхає до цього? Тьотя Тала померла. Скринька з коштовностями дісталася його мамі, яка була байдужа до жіночих прикрас. Коли він через кілька років по тому одружився, мама подарувала його дружині Люді оксамитову стрічку з камеєю. Люда придбала сукню з декольте спеціально для того, щоб був ансамбль з коштовною прикрасою, але одягти усе це не було жодної нагоди. Жінка, якій не пасують діаманти, – іронічно характеризували Люду і Мар’яна Хрипович, і Лариса Лавриненко.

А тоді, коли вони з Мар’яною черговий раз посварилися назавжди, вона кинула йому у вічі ту каблучку, яка залетіла під стіл, і він ліг на підлогу і довго нишпорив під столом, і витяг її звідти, і простяг Мар’яні, і сказав, що вона може викинути його подарунок куди завгодно, хай тільки не повертає, бо якщо він щось дарує, то назад не відбирає. Так, він цілком може уявити собі, що одного дня кохатиме іншу жінку, але дарувати вдруге те, що одного разу дарував, – це все одно, що двічі вжити ті самі рядки в іншому вірші. Він тоді натхненно римував, і порівняння з поезією несподівано зворушило Мар’яну до сліз і вона сказала, що назавжди збереже пам’ять про їхнє кохання – як найпоетичнішу сторінку свого життя.

Відтоді смарагд тітоньки Тали ніби приріс до безіменного пальця її лівої руки, і коли згодом у своїх численних інтерв’ю, говорячи про свою приналежність до княжих родів, вона не забувала ефектно вимахувати перед фото-, кіно— чи відеокамерами лівою рукою, щоб підкреслити свою блакитну кров наявністю фамільних коштовностей. А він щоразу впізнавав свій перстень на пальці Мар’яни з відчуттям гріховної гордині.

І тоді, коли він бачив Мар’яну востаннє, смарагд на її лівій руці востаннє підморгнув йому. То було на дні народження у Стопченка. Мар’яна з Вістом сиділи навпроти нього. У Біста була на краватці шпилька із зеленим камінцем, схожим на той, але то була фальшивка. І Риженко тоді подумав, чи той американець дарував коштовні прикраси коханій жінці, якою – це було видно неозброєним оком – вельми пишався. Чи тільки вісімнадцятилітній юнак міг учинити таке

скаженство? І де вона тепер, та каблучка зі смарагдом? Невже її розтрощило потягом, а камінь випав на брудні шпали? О Господи, який страшний кінець і людей, і речей!

Він попросив дозволу зателефонувати з редакції, набрав номер Лариси. Її не було вдома. Син Ярослав промукав, що вона повезла в газету некролог. Шкода, йому хотілося поговорити з нею. Крім того, вона спілкується з цим дикуватим Чеканчуком, який учора повернувся з того населеного пункту, де загинула Мар’яна. Може, в нього можна було б делікатно вияснити, хоча, власне, що?

Ввечері Лариса передзвонила сама. Повідомила, що прощання й похорон завтра, він уже знав про це. Також Лариса розповіла про повідомлення на домашньому телефоні Мар’яни. Такий самий меседж зберігався в електронній скринці її комп’ютера в офісі Фундації. Це вже цікаво! Жила з престижним елітним Вістом, і паралельно стрибала в гречку з якимось банальним провінціалом – навряд чи то якийсь місцевий міліонер! А сама кричала на всю Україну, що кохання відживає своє, сприймати його всерйоз можуть тільки недоумки! Ти ж пам’ятаєш її колонку "Нема любові"? – між іншим, у тій самій газеті, для якої ти набазграв свій некролог. А її ток-шоу по телебаченню!

Так, Риженко добре пам’ятав той період Мар’яниного життя, коли вона протягом року чи двох збурювала засоби масової інформації наукоподібними обґрунтуваннями того, що велика любов може бути продуктом виключно великого неблагополуччя, чим і створила собі всенародну популярність. Їй писали гнівні листи, їй погрожували як особі, що посягнула на святині – як українського народу, так і наднаціональні. Але тепер її всі знали, оту підкреслено добре одягнену пані, яка намагалася переконати всіх, що в стабільному матеріально благополучному суспільстві любові нема та й годі. Можна надривно чекати його з війни, з в’язниці чи з винного магазину. Але коли зникають всі джерела бід, зникає й кохання. Лишається тільки його імітація. Її виступи по телебаченню обговорювали прості люди в метро і

електричках, міркуючи, чому та пані стала такою: чого недобрала, чого перебрала в своєму житті?

А наступного дня був похорон. Тихо грала жалобна мелодія. Мар’яна лежала у відкритій труні гарна, як спляча красуня. Її розкішне волосся накрутили в кучері, чого вона ніколи не робила, і розклали по подушці. Подряпину на лобі майстерно замазали, підфарбували вії та вилиці. І руки її, одягнені в чорні рукавички, лежали на грудях, наче по них не проїхав багатотонний товарняк. Батько Мар’яни, з яким вона не спілкувалася кілька років – не сварилася, просто не було нагоди, – стояв біля труни і скрушно хитав головою. Поряд з ним стояв Джордж Молданські й з цікавістю оглядав натовп. У нього була класична жалобна пов’язка на рукаві. Така ж ритуальна пов’язка була й на руці в Роджера Біста. Він стояв подалі від труни з групою співробітників і скорботно сякався в чорний носовичок. Там же, поряд з Олександром Чеканчуком, стояла й Лариса Лавриненко, заплакана, з розвезеною по обличчю косметикою, одначе горда тим, що затесалася до ще недавно недосяжних кіл. А Олександр Риженко був поміж тих, хто підходив до труни, клав квіти, і, трошки постоявши у мовчанні, відходив на задній план. Він схилився над Мар’яною і дивився в обличчя, яке колись пристрасно цілував, – мабуть, відтоді на цих щоках і вустах змінилися всі клітини. Так само, як і на його щоках і вустах. Звідки тоді ця пам’ять про поцілунки на морозі, і про юні обвітрені губи, і про кров на її губах, смак якої він пам’ятатиме і в свою останню хвилину? О, ті юні шаленства! Риженко обережно торкнувся рук у чорних рукавичках – було б дивно, якби він щось намацав на її лівій руці, яка за звичаєм у небіжчиці має бути під правою. Навіть, якщо випадково щось і лишилося на її руці, ті, хто прибирали її, дали б раду тим золотим уламкам... Та що те золото, як загублено життя?.. І все-таки, де він, той його дарунок? І сережок в її вухах теж немає. От про сережки він і поговорить з Ларисою! Це нейтральна річ, не він їх дарував Мар’яні, можливо, вона сама їх собі купила на якийсь із гонорарів. Тим більше вранці, ідучи сюди, він купив газети з некрологами, встиг їх проглянути і добре запам’ятав слова з тексту Лариси Лавриненко "Талант вибирати

таланти": "Мар’яна Хрипович любила коштовні прикраси і розумілася на них. У неї були і сережки з діамантами, і каблучка зі смарагдом..."

Риженко поклав до труни дві жовті троянди і відійшов, даючи місце іншим. Натовп рушає до виходу. Пливе труна, ті, хто йдуть попереду, рясно кидають додолу гвоздики і троянди. На вулиці мокрий сніг. Сіре небо чіпляє верхні поверхи будинків.

– Прошу до автобусів, – гучно наказав розпорядник, високий стрункий чоловік зі значком "Київська ритуальна служба", – родичі – в перший автобус, друзі та знайомі – в другий і третій.

Родичів було всього два чоловіки – батько й син, які, здається, так і не відновили давнє знайомство. Джордж у натовпі раптом по-дитячому схопився за руку Біста, єдиного чоловіка, що вділяв йому увагу по приїзді до рідного міста. В першому автобусі разом з труною опинився тільки старий батько. Потім туди сіли інші люди.

Автобус покружляв по центру, а потім рушив по Брест-Литовському проспекту.

– На Берківці? – запитав Риженко. Йому ствердно кивнули. – Не на Байковому, – подумав він.

Мар’яну ховали поряд з її матір’ю. Біля розритої могили батько розридався. Його підтримують під обидві руки, коли труну опускають. Летить мокрий сніг. Усі схлипують, дехто плаче: всі ми там будемо; он уже скільки тих, кого ми добре знали, вже там.

Після цвинтаря людей повезли на поминальний обід у ресторан. Стіл для співробітників фундації накрили окремо. Туди ж посадили Джорджа Молданського і Мар’яниного батька.

– Вона ні в чому не хотіла поступатися! ні в чому! А я так хотів ніжності й тепла, – то Джері Біст після чарки виливав душу Чеканчукові. З його відвертостей Сашко зрозумів, що зовнішня іпостась Мар’яни дуже імпонувала керівникові Центральної Філії. Всі заздрили, що він з’являється на людях з такою гарною й обізнаною жінкою. Разом з тим, та складова їхніх стосунків, що була закрита від людського ока, не завжди тішила американця. В нього навіть виникала думка припинити стосунки з Мар’яною. Але вона надзвичайно задовольняла його як співробітниця, то що за атмосфера була б в офісі після розриву? Він навіть консультувався по телефону з психологом у Лондоні, і той порадив, якщо є така можливість, в інтересах ефективності роботи фундації продовжувати стосунки з Мар’яною. А Мар’яна принципово й уперто не давала йому того, чого йому так хотілося від жінки. Адже йому вже сорок три, він хоче одружитися й мати дитину. У нього майже виплачений дім у Детройті, оздоблений зразками образотворчого і прикладного мистецтва обдарованих дітей усього світу. А Мар’яна кидала бідного Джері в провалля роздвоєності, чого впорядкована американська натура винести не могла. На людях з Мар’яною він був щасливий, наодинці з нею страждав, а коли лишався сам, не знав, що робити. І тут раптом повідомлення про смерть Мар’яни…

Олександр Чеканчук слухав Біста, ставив йому різні запитання, радив розібратися в глибинних мотивах своїх дій і подумав, що треба буде виставити босу рахунок за надані послуги психоаналітика. А Олександр Риженко, замість того, щоб відігріватися і від’їдатися після виснажливої акції, мав клопіт стежити за столом, за яким сиділи бістівці, щоб перехопити Ларису, поки та не піде додому, та ще й у товаристві Чеканчука.

Риженко недолюблював Чеканчука. Він завжди чемно вітався і тис йому руку, але намагався уникати занадто тісних контактів із тим їжакуватим хлопцем, який так пишався своєю близькістю до землі, підкріпленою дипломом геолога, а не якогось філософа, а також простим походженням. Чеканчук завжди підкреслював, що заробив собі квартиру в Києві, а не отримав у спадок, як деякі. Було б чим пишатися.

Я народився тут, ти приїхав сюди, і я нічого не маю проти тебе. Чому ти щось маєш проти мене? І "Вирвані роки", на відміну від багатьох, Риженко не вважав Геніальною річчю. Матеріал, і правда, вражає, але стилістика й узагальнення не є кращими зразками красного письменства. Навіть за вкраїнськими мірками. Описати те, що було, – невелика заслуга перед літературою. Ти спробуй напиши про те, чого не було!..

Але Лариса, розпрощавшись з Вістом, суне до виходу з ресторану, тримаючи під руку цього золотошукача. Та Риженко занадто довго чекав, він не буде відступати.

Під час поминок референт Тетяна, що залишилась чергувати в офісі, повідомила Біста через його мобільний телефон, що дзвонили з Новожахова батьки Козові. Дівчинці краще. Нібито відпала необхідність у терміновому виїзді Лариси Лавриненко на об’єкт номер один. Але Лариса вирішила будь-що робити кар’єру у Фундації, адже в неї на руках п’ятнадцятирічний гицель Ярослав. Вона всю ніч студіювала медичну літературу і вичитала, що хвороба Літтля, від якої потерпає сердешна Любонька, дуже підступна. Лариса застерегла Біста, що загострення можливе в будь-яку хвилину, і абсолютно несподівано. Краще запропонувати їй забрати партію картин нібито для київських музеїв, а там буде видно. Біст дав зрозуміти Ларисі, що не зможе взяти її на Мар’янину посаду, не узгодивши низку питань з Лондонською філією. Але буде радий розпочати співробітництво з нею поки що на значно скромніших умовах, однак упевнений, що має в особі Лариси таку, яка ще краще розуміє завдання фонду, ніж Мар’яна. О, чи хтось зможе замінити Мар’яну, застогнала Лариса, це був рідкісний талант, рідкісний смак, рідкісне серце! Але Біст після дзвоника Тетяни витер рота і очі гігієнічною серветкою, просоченою рідиною із седуктивним ефектом, перестав шмаркатися в жилетку Чеканчука і став тим енергійним діловим Джері Вістом, до якого всі звикли. Він запевнив Ларису, що вона швидко розбереться з роботою у фонді, а потім поїде на стажування до Лондона… хоча найближчим часом таки треба буде їхати до

Новожахова. Завтра вона може роздивитися документацію, вивчити кореспонденцію.

Чеканчук із задоволенням відзначив, що Біст із юним Молданським їдуть додому, зараз вони до Мар’янииної квартири не збираються, отже, вони спокійно можуть поїхати туди з Ларисою, як домовлялись раніше, пом’янути Мар’яну вузьким колом, поміркувати, чи в змозі вони розібратися в тому, що могло статися в ніч з 17 на 18 листопада. І все було б о’кей, але до них прилип цей пихатий Риженко.

Чеканчук недолюблював Риженка. В них ніколи не було конфліктів. І тексти Риженка – а Ол-др Риженко писав абсолютно про все – Чеканчук читав із задоволенням. Але мало що в цьому світі так дратувало толерантного Чеканчука, як просторікування Риженка про його коріння, про славний рід. Риженкова матінка, уроджена Гутовська, була з родини київських дворян, чи то мати, чи то бабуся якої бачила на власні очі Лесю Українку. Батько, Риженко-старший, обіймав посаду, але не був ординарним посадовцем. Він плекав у родині дух високої духовости, яку всотав ще в домі свого діда по материнській лінії, професора богослов’я Свирида Бруневича. Звідти, з тих джерел, з тих криниць спрагло пив духовне молоко нинішній світоч вкраїнської духовости Олександр Риженко. Ніби дітям водія й прибиральниці безнадійно закрито дорогу у світ високої культури!

Коли вони втрьох вийшли на вогку вулицю, що після п’яного очманіння від поминок здалася їм раєм, Риженко натякнув, що проведе Ларису, їм обом у центр, а пан Чеканчук може спокійно їхати на свою Оболонь. Чеканчук відповів, що в них з пані Ларисою зовсім інші плани, пан Риженко може не переживати за пані Ларису. А пані Лариса, яка не сприймає моменту неузгодженості обох Сашків, пропонує їхати до Мар’яни втрьох. Згадати євроакцію "Інтелектуали за свободу", де вони так добре погуляли вчотирьох, пом’янути Мар’яну ще раз і поміркувати разом, чому загинула Мар’яна Ха, вірніше Мар’яна Ікс, і чи мають стосунок до її смерті її сережки та каблучка зі смарагдом. Бо ж одна голова – добре, дві – краще, а три – зовсім добре. Почувши про свій

смарагд, Риженко погодився. Кінець кінцем той Чеканчук не такий уже й огидний. Тоді, на євроакції, вони, і правда, мали непоганий час. І Чеканчук подумав: а може, воно на краще, як вони з Ларисою не будуть зустрічатися віч-на-віч. Адже від тих давніх часів, коли в них був роман, вони перетиналися багато разів, і на людях трималися природно й невимушено. А наодинці не знали, що й сказати одне одному. Зараз модно не робити культ з минулого. Було – було, і за водою спливло. Колишні наречені, колишні подружжя запросто спілкуються і стають кращими друзями, ніж були в період любові. В них з Ларисою так не виходило. Бог з ним, з тим гордим собою Олександром Риженком, він, Олександр Чеканчук, також знає собі Ціну.

До Мар’яниної хати доїхали на таксі. На Хрещатику зайшли до Гастроному купити горілки, але Лариса попросила, щоб то був коньяк. На дверях Мар’яниного під’їзду полагодили кнопкову систему, але Лариса знала код. Піднялися на шостий поверх, і, долаючи непрошене моторошне відчуття, відімкнули темну квартиру. Чеканчук уже був тут позавчора, по дорозі він подумав, де можна буде сісти втрьох коло пляшки в тому суперєвро-мешканні, де Мар’яна рішуче ліквідувала кухню як елемент радянської жлобської субкультури. Але Лариса, яка зрідка допускалася до Мар’яниних апартаментів, знала, що диван-козетка посеред салону легко роз’їжджається на шість крісел навколо круглого столика регульованої висоти. Посеред того столика й поставили принесену пляшку. Коли Лариса вийшла до кабінету за склянками, побачила на телефоні новий меседж.

– Моя люба, чого ти мовчиш? У мене серце не на місці. Озвися, Мар’яно! – записався на автовідповідач хрипкуватий стурбований чоловічий голос.

Того вечора він грав у підземному переході на майдані Незалежності, і Паганіні звучав з таким надривом, ніби скрипаль вийшов на сцену, щоб зіграти востаннє у своєму житті. І смичок не торкав струн, і ноги не торкались землі. Перехожі, звичні до голодних музикантів і нездарих концертів, вражено зупинялися. Бо то була музика, що дає

сили гідно померти, як немає сил гідно жити. Всі падіння і злети його сорокашестирічного існування пливли в кольоровому тумані перед його очима, і він не бачив своїх слухачів, деякі з яких навіть витирали сльози, і мало не всі кидали у футляр від скрипки монетки по 25 чи по 50 копійок. У нього вже давно набралося на квиток додому, а він все грав і грав, як, мабуть, грав тільки на дипломному концерті два десятки років тому. Тоді він був молодим, гарним і здоровим, але тоді також хотілося тільки одного: грати, грати, грати Паганіні, аж поки не прийде смерть. Хтось із невеличкої юрми слухачів гукнув, щоб він заграв "Мурку", хтось попросив заграти "Шербурзькі парасольки", і, можливо, іншим разом він би заграв, бо вмів імпровізувати на скрипці все, що завгодно. Але того вечора йому не хотілося жодної профанації. Він заграв 24-й найпронизливіший каприс і після останнього акорду вклонився мало не в ноги своїм випадковим слухачам. А коли підвів голову, побачив розкішну пані з рудуватим волоссям на комірі коротенької пухнастої шубки, і йому стало соромно, що він грав тут, у цьому брудному переході, а не на сцені Колонного залу. Він присів навпочіпки, став зсипати до кишень монети з футляра. Ті, хто слухав його, розійшлися, і тільки пані в шубці не йшла геть. І, коли він незграбно нахилявся до футляра, щоразу бачив поблизу її химерні черевички з трьома срібними пряжками по боках. А коли зібрався йти, підхопивши скрипку й рюкзачок, вона заговорила до нього:

– Ви дуже добре грали.

– Дякую вам...

– Ви дуже добре грали. Ви не з Києва, правда?

– Ні, а як ви здогадалися?

– Ви грали там, де нема ваших знайомих. А ви ще не дійшли до повного знецінення особистості.

– Дякую, дякую вам. У мене так давно не було слухачів.

– Ви з якої-небудь обласної філармонії?

– Тут ви трошки помилились. Я директор дитячої музичної школи. Втім, не знаю, чи збереглася там моя посада.

– І ви зберегли у провінції такий рівень?

– У нас іноді бувають дуже здібні учні. Нечасто, але заради них варто тримати рівень.

З підземного переходу вони піднялися на Хрещатик. У вечірньому повітрі блищали фіалкові зірочки морозного снігу. Скрипаль і жінка деякий час ішли поряд мовчки, а потім жінка раптово глянула йому в обличчя:

– Куди ви зараз?

Скрипаль глянув на годинник, який намагався продати сьогодні вранці на Сінному ринку. То був дуже хороший годинник. За нього ніхто не давав більше шести гривень, а цього б не вистачило й на квиток у загальному вагоні. Він і скрипку намагався продати, бо після виходу з лікарні опинився в тому неймовірно принизливому стані, коли нема на що доїхати додому, і, хоч помри, а ніхто ж не позичить на дорогу.

– Мені на донецький поїзд. Я спізнився. Але вночі йде пасажирський. Тепер я доїду – і він дзенькнув монетами в кишенях.

– Ходімте до мене. Я живу тут, поряд. Поїдете завтра. А цього вечора поговоримо про вас і про ваших учнів.

Морозний сніг, гучні люди навкруги і весь химерний Хрещатик гойднулися навколо нього і попливли проти годинникової стрілки.

– Ходімте. Чи на вас чекають завтра вранці?

– Ні, на мене не чекають завтра вранці...

Він рушив за цією жінкою, голодний, немитий неголений чоловік, що хилився від зимового вітру. Сьогодні вранці він вийшов зі смердючої столичної лікарні, де з нього видалили якісь непотрібні частини, де він мало не залишився назавжди. А там, куди треба їхати донецьким поїздом з пересадкою, на нього чекає музична школа, де померзли всі роялі і розкрали всі віолончелі, а також будиночок з сірої цегли і садочок над яром, де хазяйнує нелюба жінка, яка, одначе, тринадцять років тому невідомо від кого примудрилась народити Геніального хлопчика-музиканта, єдине, чому він живе з тією жінкою, а, може, й на світі взагалі. Ця жінка писала, що не має грошей їздити до нього, а гроші на зворотну дорогу передає через знайомого знайомих, якого він так і не дочекався. А тепер він іде по вечірньому Хрещатику за неймовірною жінкою в коротенькій шубці і дивиться, як дурень, на її впевнені стрункі ноги в химерних черевичках з трьома пряжками по боках. Куди вона веде його? Можливо, в якийсь притон, де його змусять грати для п’яної "малини", відберуть годинника, скрипку і ті гроші, що він їх заробив своєю грою... Жінка озирнулася:

– Я працюю у фундації підтримки обдарованих дітей України, – вона простягла йому візитівку.

– А в мене нема візитівки, а звуть мене Анатолій Сумцов і я, принаймні до хвороби, був директором провінційної музичної школи... А вас я, здається, бачив по телевізору. Тільки не як працівника цієї організації. Ви говорили в якомусь ток-шоу.

– Можливо. Раніше я багато виступала на телебаченні.

– Я рідко дивлюсь телевізор, хоча в провінції це єдина розвага. Але жінка, з якою я живу, практично не вимикає телевізора.

– Ось ми й прийшли, – вона натисла на клавіатуру на дверях під'їзду, а потім на кнопку ліфта.

Анатолій несміливо присів на круглий диван посеред салону, поклавши біля ніг свої речі, а вона налила йому чарку коньяку і зникла. Згодом повернулась в іншому вбранні й насмішкувато глянула на чарку, гадаючи, вочевидь, що недолугий провінціал випив єдиним духом коштовний напій, який годиться цідити протягом багатогодинної розмови. Але провінціал взагалі не торкався бурштинового напою.

– Послухайте, ви, мабуть, смертельно голодний!..

Та жінка не любила співчувати. Вона не любила людей, в яких життя склалося так, що їм потрібно співчувати. Вона затягла до себе цього неголеного скрипаля, який колись не зумів створити капітал зі свого таланту, бо відчула: в такого учителя має бути хоча б один непересічний учень, для якого ще не все втрачено. Її фах – знаходити алмази у лайні, витягати їх звідти і переправляти туди, де шліфують діаманти. Вона знайде чергову дитину, що не вміє витирати носа, але народилась із умінням тримати скрипку, відрядить її вчитися до Цюріха або до Кельна. Заради цього вона повечеряє з цим обдарованим невдахою, а потім постелить йому на підлозі в кабінеті. А завтра відрядить у дорогу.

– Чи можу я обтяжувати вас, пані? Не знаю, чи зможу віддячити вам.

Анатолій заради цієї жінки намагається правильно говорити по-українськи, в нього не завжди виходить зграбно.

– Пані, якщо вже ви запросили мене бути вашим гостем, а я був абсолютно не готовим бути гостем порядньої жінки зі столиці... І тому я наберуся нахабства...

– Що вам треба?

– У вашому помешканні, певно, є ванна кімната?

– Звичайно. Зараз, я дам вам рушника.

– Бо в моєму будинку в Дружбонародівці нема. Є літня лазня, а взимку треба гріти баки.

– В будинку, на слобідці, де я народилася і жила до 16 років, – є така в Києві Саперна слобода між Лисою і Чорною горами – було все так само, що й у вашій Дружбонародівці. Але я вибилася в інший світ, і досить-таки давно.

– Я щиро радий за вас. Але якби всі з дерев’яних будиночків без вигод вирушили на завоювання розкішних апартаментів, можливо, вам не вистачило б місця. Хтось має лишатися й там, де лишився я...

– Але не ті, в кого такий талант, як у вас.

– Але хто тоді навчить нотам геніальних хлопчиків з родин п’яниць і торгашів?

– Гаразд, цю розмову я продовжуватиму з вимитим мужчиною. Прошу вас, Анатолію.

Чи думав він, коли вранці стояв під розбитим душем у ненависній лікарні, даремно чекаючи теплої води, а потім безнадійно обтерся сухим рушником і натяг на себе невипраний одяг, в якому приїхав, а чисту білизну так і лишив у рюкзаку, чи думав він того дня вранці, що чекає на нього ввечері? Коли після годинного блаженства він виліз із ванни, його почастували печеною картоплею і чаєм з вершками:

– Саме це, здається, їла моя мама після операції. Вона, правда, невдовзі померла. Але з вами, я певна, все буде гаразд, згадаєш мої слова. Взагалі, я ніколи не опікувалася чоловіками, не складалося, проте я вже другий рік опікуюся обдарованими дітьми України, розкажи мені про своїх учнів, заради яких ти лишився у своїй Дружбонародівці.

І він розповідав їй, що були в нього і невикористані шанси, і нещасне кохання, і великі запої, але все минає, і поки ми живі, треба жити. Він став викладачем у музичній школі, полюбив дітей, серед яких траплялися ще кращі, ніж він. Декілька його учнів вступили до консерваторії, але славетним виконавцем не став ніхто. Він говорив про сина жінки, з якою жив, про його сині очі та незіпсуту душу, говорив про створене ним дитяче тріо "Амітьє", і вона пообіцяла одного дня неодмінно приїхати до Дружбонародівки. Так,– неодмінно, і записала, за якою адресою надіслати йому аплікаційні форми на підтримку, він неодмінно має заповнити ці папери, щоб вона могла працювати з його школою офіційно. А потім він грав для неї Паганіні, тільки для неї, але вже не так, як кілька годин тому. Мабуть, у тій кімнаті з картинами на стінах і великими вазами на підлозі, не було такої акустики, як у переході, і, крім того, тоді він був у повному відчаї і сам диявол водив його смичком.

– Не поминай всує ім’я диявола, – сказала вона і подарувала йому свою книгу "Диявол у світовій культурі", і він трепетно взяв книгу, обкладинку якої прикрашав чорний силует неголеного скрипаля, і сказав їй, що в будинку культури в їхньому райцентрі якось був книжковий ярмарок, і з українських книжок були тільки "Польові дослідження з українського сексу", які відразу розкупили вчительки з української мови, яким накинули години зі статевого виховання.

А потім вона розстелила матрац на підлозі кабінету, і його ложе простерлося від шафи до шафи з письмовим столом у головах. А потім він спав так солодко й міцно, як не спав, мабуть, рік, бо протягом кількох місяців до лікарні його мучили нічні болі, а потім, у лікарні, після операції, все було таким рипучим і смердючим, що не заснеш, тільки

забудешся в химерному маренні. А серед ночі прокинувся, і поряд була Мар’яна, яка прийшла довідатись, чи добре йому спиться.

А вранці вони снідали разом за розсувним столиком, вона зварила собі каву, а йому чай. Вона вибачилась, і сказала, що тепер має виставити його зі своєї хати, бо поспішає до офісу фундації, але хай він не ображається, бо вона надала безкоштовно низку послуг, які коштують купу грошей.

– Яким нема ціни, – сказав він.

– Усьому є ціна, – рішуче не погодилась вона, – гроші – всезагальний еквівалент. Те, чого не купиш за гроші, можна купити за великі гроші.

А потім вони, сміючись, перерахували гроші, які він заробив у підземному переході, там було значно більше, ніж на квиток на поїзд плюс на автобус до Дружбонародівки. До того ж обидва водії автобуса його знають і можуть відвезти в борг. Вона обміняла його копійки на гривні, а монетки дзвінко зсипала до однієї з великих ваз, що стояли у вітальні на підлозі. Потім сказала йому, що вивчала вуличну музичну економіку: зазвичай, українські вуличні музики за 6-7 годин роботи заробляють 5-6 гривень, а в нього фантастично великий заробіток, таке буває тільки з тими, хто грає вперше. Вона одного разу грала в рулетку в казино, виграла дуже багато і відтоді не ризикує, бо певна, що тепер програє. Так і він не повинен більше грати на вулиці. Втім, якби він не грав цього разу, вони б не познайомились, а вона рада, що це відбулось.

Вони вийшли разом на ще темний зимовий Хрещатик і розпрощалися в сутерені, де зустрілися вчора. Він блукав Києвом з дивним гіркуватим почуттям, яке не можна було назвати щастям, але то не була вчорашня блювотна безнадія. Якби від нього не пахло неймовірними шампунями – його співмешканка Тетяна сказилася, коли побачила хоча б десяту частину того, що стоїть на поличках в її ванній – і якби він не відчував блаженство добре вимитої людини після тривалих липких поневірянь по

лікарняних ліжках, він би думав, що йому наснився сон, несподіваний хороший сон з давно забутим еротичним епізодом.

Лариса повернулась до вітальні. Розставила склянки на столику. Запалила свічку, вимкнула люстру. Вікно Мар’яниної вітальні, що виходить на Хрещатик, з чорного стало їдко-неоновим. Чеканчук розлив коньяк, всі троє мовчки випили. "А я й не уявляв що, коли ти нагорі, то Хрещатик внизу так тупо гуде", – подумав Риженко. Мокрий сніг став дощем і люті краплини застукали у вікно. Троє на шостому поверсі в чужому домі якоїсь миті водночас подумали: навіщо ми тут, і яке нам діло до чужих життєвих доріг? І раптом купа книжок у кабінеті зірвалася з полички і з гуркотом упала на підлогу. Всім стало моторошно, всі знов-таки в унісон здригнулися, а Риженко навіть перехрестився. Всі перезирнулися.

– Очевидно, то я, коли ходила за склянками, зачепила якусь із Мар’яниних книжкових пірамід, – пояснила Лариса.

– Її душа все-таки тут, а не там, у тому селищі, як воно називається? Металургійне?

– Комбінатне, яка тільки недоля занесла її туди!

– Пане Чеканчук! Ви знаєте, в такі хвилини завжди пригадуєш, коли бачив востаннє... Ми останнім часом мало бачились, тому й усі зустрічі добре запам’яталися... Так от, влітку ми бачились із нею на Прорізній, вона тоді несла під пахвою зразок малярства, в центрі якого була неймовірно виразна голова. І вона тоді говорила, що вас взяли на роботу саме тому, щоб вона менше їздила по відрядженнях. Чому все-таки того разу поїхала саме вона?

Чеканчук згадав свою останню сварку з Мар’яною. Йому до болю не хотілось говорити про конфлікти з небіжчицею. Їм легше, вони з нею розпрощалися по-хорошому, і він люто запитав:

– Це допит?

– Який ти нестерпний, Сашко, – це Лариса, – ми ж думали поговорити спокійно! Жоден з нас до кінця не вірить у нещасний випадок! І ти не віриш!

– Так, не вірю. І теж хотів шукати і дошукуватись! Я перший звернув увагу, що в неї не було сережок у вухах! Але потім я увійшов сюди два дні тому, і зрозумів, що шукати не можу! Не можу ритися у шафі, у запашній білизні мертвої жінки! Не можу читати її листи, які вона не мені писала! Не можу!

– Тобто, ви гадаєте, шукати обставини її загибелі – не варто? – здивувався Риженко.

– Не знаю. Я весь час думаю про це і все одно не знаю. Що рухає нами, коли ми будемо дошукуватись? Мар’яну з труни ми не піднімемо. Її добре ім’я? Так воно ніби й незаплямоване.

– А пошук істини? – похитав головою Риженко, думаючи про свій смарагд на Мар’яниному пальчику.

– Це буде пошук істини чи бажання задовольнити цікавість?

– Цікавість? Сашко, ти з глузду з’їхав! Якщо Мар’яну таки правда хтось вистежував, щоб убити, і так, щоб кінці у воду, то кращого місця, ніж провінційний вокзал, годі було й шукати! А може, й на нас чекає те саме! Ми з тобою, здається, скоро їдемо за тією самою адресою!

– Якщо в тебе такі великі побоювання, то варто звернутися із заявою до міліції. Мені казали: якщо у вас є сумніви, заяву про відкриття справи можна подати за місцем проживання загиблої.

– Щоб у Мар’яниній білизні копирсалися не ми, а менти з райвідділу? Це буде менш грубим осквернення її світлої пам’яті?

– І щоб моє запитання вам поставила людина в погонах, а не я? – тихо додав Риженко.

– У тих людей більше можливостей усе перевірити, ніж у нас, – зітхнув Чеканчук.

– Але поки ті люди з більшими можливостями закрили справу, а ми знаємо, так, знаємо, що то не нещасний випадок!

– Ми це відчуваємо, ми, на жаль, нічого не знаємо...

– Ну то ми тут зібралися, щоб спробувати з’ясувати більше, ніж знаємо. А деякі усіляко опираються здоровому глузду і, замість ясності, напускають ще більшого туману.

– Гаразд, – сумно посміхнувся Чеканчук, – деякі дадуть пояснення щодо туману. Кожен має право на свій власний туман у своїй долі. Це я так, образно кажучи. Попрацював серед мистецтвознавців... Або, – Чеканчук повернувся до Риженка, – на певні... непроартикульовані іпостасі буття, чи не так?

– Так, Олександре, ви цілком праві, але ми не ображаємо Мар’яниної пам’яті, якщо спробуємо висвітити якісь туманні кути її життя... Може, більшою образою її пам’яті було б змиритися з висновком: нещасний випадок. І жити далі. Я, на відміну від Лариси, гадаю, що нікому з нас нічого не загрожує. Але, я певен, наша спроба знайти причини смерті Мар’яни буде пошуком істини, а не копирсанням у чужій білизні!

– А може, і правда, не варто нам туди лізти. Зараз такий час, люди зникають безслідно, може, вона комусь можновладному стала поперек

дороги, ну не послала вчитися за кордон, вона ж була принципова, бездарну дитину ні за що не влаштувала би на стипендію фундації...

– Ларисо, можновладні можуть послати дитину вчитися за. свої, їм не потрібна фундація, це по-перше, а по-друге, основне рішення про надання індивідуальних грантів приймала не вона, хоча від неї багато залежало...

– Ви багато знаєте, Олександре, ми знаємо менше, і тому цілком логічно нам ставити питання, а вам відповідати, якщо, звичайно, ви готові відповідати на всі запитання.

Гаразд, будемо відповідати на всі питання, панове. Отже, чому тоді до Новожахова поїхала саме вона? Якщо бути чесним, я не все знаю щодо завдань фонду. Але, наскільки мені відомо, зіткнулися дві основні тенденції, умовно кажучи, моя і Мар’янина. Я вважав, що варто підтримувати дитячі установи: музичні школи, художні, концерти дитячих колективів. А Мар’яна вважала, що це совкова зрівнялівка, що завдання фундації – не соціальна допомога, а підтримка яскравих обдарувань, тобто великі стипендії для дуже талановитих, їхні персональні виставки, концерти, їхнє навчання у престижних закладах... І де вона знаходила ті обдарування, але знаходила буквально під землею, і таких, що аж голова обертом. А я все-таки вважав, що не тільки їх, отих двадцять чи тридцять стипендіатів, варто підтримувати. А тут ця директорка школи мистецтв із Новожахова. Вона приїздила до Києва сама на позичені гроші. Ходила по міністерствах – культури, освіти, нічого не вибила, заблукала до нас. Спочатку я для неї щось вибив, а потім справу взяла під контроль Мар’яна.

– Новожахів – це там, де Оля Козова?

– Люба Козова. Страшенно здібна дівчинка, і дуже хвора.

– Так, так, я знаю. Мар’яна мені про неї розповідала. Власне, ось її дві роботи, тут, перед нами, не треба далеко ходити... Але Мар’яна ніколи не говорила, що ви конфліктували через неї.

– Не можна сказати, що через неї, але я дуже хотів допомогти й іншим дітям також. І серед них теж є дуже обдаровані, в темні епохи завжди народжується багато нещасних, хворих і талановитих дітей... Гроші до Новожахова мав відвезти я. Але потім з’ясувалося, то було розпорядження Біста, що всі виділені гроші були для Козової.

– Ти опирався цьому рішенню, Сашку?

– Ні, з Вістом я не конфліктував. Але з Мар’яною лаявся. Я бачив, що вона мала на нього великий вплив. Формально все залежало від нього, але політику робила вона, це тобі скаже кожен наш співробітник. Можеш займати її місце, Ларисо.

– Я не вмію крутити людьми, як вона. Але зараз не про це мова. Отже, ти відмовився їхати, бо був незгоден із розподілом грантів?

– Я був незгоден, але мій голос нічого не вирішував. Вона сама запропонувала, що повезе ті гроші, а я не опирався. Але ми сварились перед її від’їздом стосовно тих грантів, так, сварились. Останні наші слова, сказані одне одному, були дуже недружні...

– М’яко кажучи...

– Ну... арґотизмів, сленгу і матюків ми не вживали.

– Сашику, а якби вона не поїхала... Якби все одно довелося їхати тобі. Ти би відвіз гроші Козовій, чи щось дав би тій зачуханій директорці?

– Якби ти, пані Ларисо, жила так, як вона, невідомо, якою зачуханою...

– Сашику, не про те мова! Гаразд, переформулюю...

– Зачухана! Моя мама теж усе життя була зачуханою!

– І моя матінка теж зачухана, хоча й живе в Києві в центрі міста, а не в Новожахові. Ти ж її пам’ятаєш! Сашику, переформулюю питання: якби таки поїхав ти, чи віддав би ти гроші так, як вирішив Біст, чи зробив би по-своєму?

– Звичайно, я зробив би все згідно з рішенням керівництва, хоча воно мені й не подобалось. Мар’яна це знала.

– Отже, Мар’яна поїхала замість тебе не тому, що не довіряла тобі.

– Ні, але коли вона побачила, як я обурений, вона вирішила...

–... благородно позбавити тебе неприємної для тебе зустрічі з директоркою, якій ти щиро хотів допомогти, але не зміг? І ти цьому віриш? Це так схоже на Мар’яну, чи не так?

– І, одначе, вона це зробила... – здивовано прошепотів Чеканчук.

– Значить, у неї були якісь власні причини їхати в ті краї, а не відсилати туди тебе.

– Але вона могла планувати власноручно вибрати для себе ще котрусь із картин Козової, – висловив припущення Риженко.

– І, одначе, серед її речей не було картин! Хоча її речі всі збереглися!

– Так, я знаю. Між іншим, минулого разу, коли я був тут, я закинув її дорожню сумку до спальні, порога якої не переступав. І ти, здається, пані Ларисо, не в змозі цього зробити. Якесь поле не дає.

Лариса мовчки зіщулилася, ніби від холоду, хоча у вітальні було тепло, і Чеканчук зрозумів, що влучив. Тоді Риженко мовчки підвівся і рушив до спальні. Він увімкнув світло, побачив кинуту Чеканчуком Мар’янину дорожню сумку, взяв її, намагаючись не дивитись на розібране ліжко, яке, здавалось, зберігало обриси Мар’яни, де тілесного кольору сорочка звисала наче оголена рука. Сашко Риженко кілька разів увімкнув і погасив світло у спальні, не знаючи, як краще, а потім із сумкою повернувся до вітальні.

– Ось та сумка. Між іншим, де вона була? На платформі чи на рейках?

– Не знаю, – розгублено відповів Чеканчук, – не знаю. Я навіть не бачив того місця, де це сталося. Я був дуже заклопотаний питаннями перевезення... Я мав би подивитись, але в ті два дні було таке очманіння... – Він ніби виправдовувався перед Риженком і Ларисою.

– Та зрозуміло, хто кого може звинувачувати? – похитав головою Сашко Риженко.

– То був такий жах. Хоча я надивився багато усілякого в цьому житті. Давайте вип’ємо...

– Так, звичайно.

– Так. Власне, заради чого ми тут...

Розлили коньяк, підняли склянки. Мир твоєму прахові, Мар’яно. Хай тобі земля буде пухом. Ну й задачку ти лишила по собі...

– Отже, схоже на те, що в Мар’яни були якісь справи ще, крім гранту для Козової.

– Наскільки мені було відомо, вона їхала саме з цим. Але я знаю не все. Віст казав, що потім вона мала їхати до якоїсь Дружбонародівки. Я не в курсі, які інтереси могли в неї там бути. Одначе тепер знаю, що у внутрішній кишені її пальта були гроші, долари... пошкоджені... Їх повернули мені з іншими речами, а я їх, передав Вісту у целофановому пакеті. Він обміняє в банку.

– Олександре, а ви б могли дізнатися, що її цікавило в Дружбонародівці? Ви б могли підняти документи фундації?

– Гадаю, міг би. Здається, ця оригінальна географічна назва вже фігурувала у наших звітах.

– Ми багато чого зрозуміли б, якби знали, чого вона їхала саме туди, і чого вирішила їхати туди особисто.

– До дружка туди їздила, ось він і дзвонить, і шле мейли, чому вона не приїхала.

– Ларисо, ти найбільше з нас усіх спілкувалася з Мар’яною.

– Найбільше спілкувався Чеканчук, вони більше року пліч-о-пліч тягли шлею...

– Я хочу сказати, вона тобі, як жінка жінці, могла щось таке сказати... якщо вже ми говоримо про все...

– Вона не розповідала мені про якісь романтичні пригоди в Дружбонародівці. Я знала про Біста, але не... Може, в неї у комп’ютері є якісь листи... Сашику, ти вже вмикав її комп’ютер, може, давай пошукаємо разом.

Чеканчукові знову стало неприємно. Знову вони лізуть у чужу таємницю, знову підглядають у щілину. Гаразд, був у Мар’яни якийсь

таємний друг, яке їм діло до цього. Навряд чи він порішив її, навіщо б тоді ридав: де ти, чому не приїхала? Але Чеканчук слухняно підвівся, пішов до кабінету. Ввімкнув світло, сів за її письмовий стіл, а Риженко і Лариса стали за спиною.

... Директорії Virshi не було! Він уважно проглянув увесь диск, ні нема! Але був! був! Йому не наснилося! Лариса помітила його збентеженість:

– Що сталося, Сашику?

– Я був вражений... я колись знав Мар’яну дуже близько... але ніколи не міг подумати, що вона писала вірші. А минулого разу, тут, на цьому екрані, мені не примарилось! Ларисо, я побачив Мар’янині вірші! І я навіть захотів їх забрати з собою на дискеті, потім вирішив: хай то буде її таємниця.

– Мар’яна більше не має права на таємниці! Не треба було на горе нам усім кінчати життя на смердючих рейках! Тоді берегла б усі свої таємниці, і ніхто б не переймався, куди вона їздить і з ким обмінюється посланнями! А тепер усі її таємниці мають стати нашими! Так що за вірші?

– Так от вірші! Ти знала, що Мар’яна писала вірші?

– Ні, я цього не знала. Але я знаю, що вірші писала Анжелка, маленька калічка, що допомагала Мар’яні по хазяйству. Протирала усі її вази та статуетки. А пані Мар’яна дозволяла їй користуватися своїм комп’ютером.

– Вона страшненька зовні? – запитав вражений Чеканчук.

– Нещасна істота, страшенно потворна, горбунка, одноока Але з підвищеним умістом анандаміду в крові. Живе у вигаданому світі, і, здається, тим дуже щаслива.

– Вмістом чого в крові?

– Анандамід, гормон щастя. Якщо в людей його багато, вони можуть бути і горбатими, і рогатими, і без грошей, і все одно будуть щасливими. Сьогодні мій найперший бал, усі в мене закохані...

– А я думав, ці вірші писала Мар’яна...

Чеканчук розповів Ларисі, як він побачив калічку у вітальні за прибиранням, як невідомо чого подумав, чи то, часом, не потворна душа вийшла із прекрасного Мар’яниного тіла? А потім вирішив нікому не розповідати про своє видіння, яке кваліфікував як галюцинації. Чеканчук і Лариса нервово регочуться і ніяк не можуть зупинитися, а ображений Риженко довго Це може отримати пояснення. Нарешті йому пояснили, але він не регоче, тільки стримано посміхається:

– І ви щойно подумали, Олександре, що дух Мар’яни приходив забирати свої вірші звідси на той світ? Між іншим, Ларисо, у цієї... Анжели... вочевидь, є ключ від цього помешкання?

– Виходить, що є.

Лариса знайшла в електронному записнику Мар’яни телефон Анжели.

– Треба буде подзвонити, сказати, щоб віддала ключа. Бідолашка, мабуть не знає, що хазяйка померла.

Але Анжела знала. Вона читає газети. Тому прийшла і забрала всі свої записи з комп’ютера. Більше вона туди не прийде! Щоб ніхто не

подумав, ніби вона щось узяла! Віддати ключа? Гаразд, вона прийде завтра ввечері до Лариси додому.

Ну от. Аби всі таємниці розкривалися так легко. Але блок загадок, пов’язаних з Анжелою, майже не пролив світла на загадку смерті Мар’яни Хрипович. І на загадку її життя.

Зранку Лариса витримала скандал зі своєю матінкою, яка тільки-но збагнула, що дочка, котра більше десяти років перебивалася творчими хлібами, від сьогодні працюватиме повний день, а матір залишає сам на сам із онуком Ярославом. Як? Ти навіть не порадилась зі мною! Маєш мене за худобу! Мамо, коли раптом трапляються такі пропозиції, ніхто не радиться, і без того все ясно! Боже мій, я з лікарні, а ти лишаєш мені свого молодого кабана! А сонний Ярослав, вилазячи з туалета, гаркнув, що коли він – молодий кабан, то ти, бабусю, стара свиня. Божевільня, божевільня, – шипіла Лариса, грюкнувши дверима й біжучи по сходинках, кожне київське житло є філіалом божевільні. Там, де мешкає більше однієї особи, – відділення для буйних. А там, де менше двох, – то для тихих. Але всюди бедлам. Київ – то місто божевільних.

Лариса Лавриненко прибігла на нову роботу, коли електронний годинник показував 9.01. Влетіла у похмуре вогке підвороття, перетнула несподівано доглянуте вимощене єврoплиткою подвір’ячко з клумбою і фонтаном (воістину, Київ – місто контрастів), увійшла до центрального офісу фундації, де вже ніхто не згадує недавніх трагічних подій. Тільки на столі Мар’яни стоїть її портрет з чорною стрічкою навскоси і ваза з двома жовтими трояндами поряд. Але життя триває. Всі вже на роботі, всі пильно працюють. Обдаровані діти України вимагають подальшої увага й турботи! Хоча й жінка з феноменальним даром віднаходити обдарування лежить у землі, і вінки на свіжому пагорбі поливає огидний листопадовий дощ.

Тетяна відразу запросила Ларису в кабінет до боса, а Чеканчук, побачивши, що у Біста з Ларисою розмова надовго, ввімкнув Мар’янин комп’ютер. О господи, ще один електронний лист: De ty, Mar’jano?

Скільки можна? Всі давно все знають, навіть каліка Анжела. Втім, по телебаченню інформації не було, а київські газети далі Києва зазвичай не доходять. Чеканчук відіслав відповідь: Mar’jana zahynula. Dodzvonitsa meni dodomu – і вказав свій домашній телефон. Можливо, він не порадився з колегами по розслідуванню, але вони вчора так і не виробили оптимальної стратегії подальших дій. Тільки домовились, що він неодмінно пошукає дані про контакти фундації з Дружбонародівкою. Але саме цих даних у Мар’яниному комп’ютері нема. Дивно, таке враження, ніби хтось нишпорив по Мар’яниних файлах. Нема навіть інформації про її останнє відрядження. А він добре пам’ятає, що, коли вони востаннє спілкувалися ввечері перед тією фатальною поїздкою ось тут, біля цього столу, Мар’яна поспішала, і він допомагав їй роздрукувати тексти розписок в отриманні грошей від батьків Козової. А чи була ще й розписка від клієнта з Дружбонародівки? Йому здається, що не було.

Вчора в Мар’яниній хаті вони з Ларисою і Риженком довго говорили саме про той надривний вечір. Чеканчук сказав їм те, чого донедавна не міг сказати навіть сам собі: він не знаходить добі місця через те, що, наговоривши Мар’яні перед дорогою купу неприємних слів, мимоволі створив у її душі той недобрий лад, коли можна впасти там, де зазвичай не впадеш. Лариса і Риженко порадили йому не мучитись: він дуже перебільшив значення своїх слів для Мар’яниного душевного ладу. Потім Лариса запитувала про сережки, а він не міг нічого пригадати – вочевидь, вони були в Мар’яниних вухах, бо він не зафіксував ніяких змін в її звичному вигляді. Яка в неї була зачіска? Як завжди: невеличкий чубчик над чолом, волосся на плечах. Вона роками не міняла зовнішній образ, говорила, що не змія: змінює душу, а не оболонку. Сашко Риженко ще тоді сумно похитав головою: душа в неї така сама, як у вісімнадцять років. "Тобі видніше, Сашику, – відповіла Лариса, – ти знав її найдовше". – "Але в ті далекі роки сережок у неї не було, – відповів Риженко, – і навіть вуха не були проколоті".

А того вечора після їхньої останньої зустрічі вона перед дорогою заїхала до себе. Він добре пам’ятає їхню останню телефонну розмову.

Вона дзвонила з дому, на екранчику телефонного апарата блимав її домашній номер, отже, вона могла лишити діамантові сережки вдома. Не в Париж вона їхала, а в Новожахів. Риженко погодився з цим припущенням. Але не погодилась Лариса: якщо жінка знімає коштовні сережки, щоб не ризикувати в дорозі, то неодмінно одягне інші, не такі дорогі. Зяяти дірками у вухах не буде.

Лариса вийшла з кабінету Біста. Тепер туди запросили Чеканнука. Тетяна забрала Ларисину чашечку, принесла таку саму мініатюрну чашечку кави для Олександра і великого кухля вітамінного напою для боса. Джері почав із вибачень – це означало, що треба буде робити те, що не входить до безпосередніх обов’язків. У чому справа? А в тому, що Мар’яна мала рахунок у банку, приватне помешкання, коштовні прикраси, а її син Джордж є її єдиним спадкоємцем. Чеканчук дістав із внутрішньої кишені ключі від Мар’яниної хати, поклав перед Вістом – ось, нехай шукає документи на квартиру, чекові книжки і коштовні прикраси. Але Джері висловив серйозне припущення, що молодий хлопець не орієнтується у чужій країні і в помешканні, де ніколи не бував, а тому просить Чеканчука поїхати з ним до житлової контори і до Мар’яниної квартири.

– Це, кінець кінцем, наш обов’язок перед незабутньою колегою, яка так багато зробила для того, щоб фундація якнайдостойніше виконувала своє призначення і покликання. Юра-Джордж скоро буде, за ним поїхав автомобіль фундації.

– А як щодо нашої поїздки до Козової?

– Спочатку зроби справи з Мар’яниним сином, – відповів Джері з тією посмішкою, яка означала, що розмову закінчено, і спроби продовжити її не матимуть успіху.

– Ти не забув, що сьогодні ввечері ми зустрічаємось у мене – Анжелка принесе ключа? – нагадала Чеканчукові Лариса, коли він ішов з фундації.

У житловій конторі сказали, що для оформлення спадку треба подати свідоцтво про смерть, свідоцтво про народження та свідоцтво про власність і, оскільки заповіту нема, чекати півроку, чи не з’являться інші спадкоємці. Далі Чеканчук і юний Молданскі поїхали на Хрещатик. Там відпустили машину.

– Дитиною я не любив Хрещатика, – сказав Юрко, – але мама мені казала: хто втомлюється від Хрещатика, той втомлюється від життя. Потім мені те саме казали про Лондон.

І знову моторошне відчуття холодило нутрощі, коли ліфт віз їх нагору, і ключ довго не потрапляв до щілини, і довго не хотів робити потрібних обертів, і неспокійні неоформлені думки – а раптом хтось тут був уночі, коли вони пішли, а раптом вони не прибрали пляшку й склянки – билися в голові Чеканчука. Але все в цьому домі на місці, і жовта жінка з несподівано виразним лицем докірливо дивиться на двійко п’яних підлітків за столиком літнього кафе з картини, що висить просто перед вхідними дверима.

– Чому мама купувала тільки такі картини, де зображено людей із суспільних низів? – запитав Юрко, роздивляючись у вітальні.

– У твоєї мами був хороший смак до малярства.

– Так. Але чому всі картини в її вітальні мають настрій черевиків Ван-Гога?

– Ти хочеш, щоб я побув тут з тобою, чи залишишся сам?

– Ти не скажеш, де найняти прибиральницю? – спитав Юрко на порозі спальні.

Поговорили, – подумав Чеканчук.

Вони шукали ключі від письмового стола в кабінеті і не знайшли, а потім Юрко легко відчинив дверцята кишеньковим ножем, але в жодній шухляді не було ні коштовностей, ні документів, тільки давні ще чорно-білі фотокартки. Родинна пам’ять Мар’яниного сина не цікавить і вони переходять до спочивальні. В глибині шафи за рядом пальт і костюмів на плечках надибали маленький сейф. Очевидно, там і документи, і прикраси. Але від сейфа нема ключа.

– Думай, Юро, де він може бути, щоб не пиляти сейфа.

Чеканчук сів на козетці у вітальні, схилив голову на руки. Ось ще одна ланка з ланцюга пошуку істини. Де жінка може ховати такого ключа?

– Переглянь кишені усіх пальт у шафі.

– Нема!

– Ти все переглянув?

– Все! У багатьох нема кишень.

– А на полиці з білизною?

– Зараз... Теж нема!

– Де ж він може бути?

– А, може, Джері знає?

– Думаю, що ні. Наскільки я знаю, твоя мама не пускала його у свої святая святих.

– Чому так гадаєш?

– Мені так здається.

– Здається чи знаєш?

– Здається.

– Тоді я подзвоню Джері.

– Дзвони.

Джері сказав по телефону, що він сам кладе ключ від сейфа в одну з ваз і тому радить зазирнути в усі вази в квартирі. В невеличких вазочках у спальні й кабінеті нічого нема. Але у вітальні на підлозі стоять дві великі метрові вази. В одній задзеленчала купа монеток. А в другій таки є ключ! Схоже, це саме той.

Сейф відімкнуто. Чеканчук відступив, залишаючи Юру-Джорджа сам на сам із його спадком. Але хлопець не розуміє мови документів, просить допомогти йому. Гаразд. Ось тобі акт купівлі-продажу квартири. А ось і свідоцтво про народження Юрія Васильовича Молданського. Ось чекова книжка і кредитна картка. А ось і готівка. Перераховуй, спадкоємцю.

А ось і коштовності. Масивний золотий ланцюг, він не пам’ятає його на Мар’яні. Срібний браслет – схоже, східний. Дві ювелірні коробочки зі

шлюбними обручками – маленька всередині з написом Василій, більша з написом Маріанна.

– Це обручки твоїх батьків, Юро.

– Я знаю, що народився в законному шлюбі, – відповідає хлопець.

Але ні платинових сережок з діамантами, ні перстня зі смарагдом нема. Де вони, ті прикраси, з якими Мар’яна не розлучалася? Чи розкажуть вони одного дня таємницю її загибелі?

– А чому мама так берегла цей лист? – Юрко байдуже подав Чеканчукові проштампованого конверта з українською маркою. Олександр витяг з розірваного конверта аркуш у клітинку, списаний розбірливим учительським почерком:

Ти не раз говорила, що культ кохання – то наслідок нещасного, неблагополучного життя. Можливо, так воно і є. Тому я не шкодую про жодне зі своїх нещасть, про жодну зі своїх невдач, якщо саме вони подарували мені те, що я відчуваю до тебе. Хай буде горе, хай будуть злидні й нетоплений дім, якщо, тільки пізнавши це, людині дано пізнати любов! Я, сорокашестирічний невдаха, освічуюся в коханні прекрасній жінці, і вона не каже мені: закрий рота. Заради цього варто було прийти в цей світ…

– У твою маму хтось був дуже закоханий, – Чеканчук простягає Юркові листа, але хлопець перераховує готівку, і Чеканчук без найменших докорів сумління кладе до своєї внутрішньої кишені листа. Він прийняв думку Лариси й Риженка, що це не епізод особистого життя Мар’яни Хрипович, а чергова сходинка на шляху до істини.

Отже, ключ від сейфа відкрив дві невеличкі таємниці. По-перше, Мар’яна не залишала вдома своїх коштовностей. Якби вона зняла їх перед дорогою, то лишила би тут, у цьому сейфі. По-друге, починають

сходитися дружбонародівські кінці. Мар’яну кохав невдаха з Дружбонародівки, до якого вона ставилась прихильно, хоча, вочевидь, не палала такою ж натхненною пристрастю. Очевидно, той чоловік був кимось із об’єктів турботи фундації – вчитель музики чи малювання. Але чому він не може знайти в електронних архівах GIFTED CHILD INTERNATIONAL інформації про Дружбонародівку? І чи існує зв’язок між цими подіями?

Чеканчук поглянув на годинник у вітальні. Чверть на дев’яту. О Господи, що за дурниці! Годинник стоїть! Так, звичайно, він механічний, його давно не заводили. Чому він показує той час, коли Мар’яна загинула! Він ніколи не вірив у демонічний зв’язок між незалежними подіями, а події вперто спростовують його невіру. А все-таки, котра година? Тільки друга. Юрко відібрав потрібні документи до пластикової папки, замкнув сейфа, опустив ключа до тієї самої вази, а тепер охайно складає до шафи мамині ліфчики й сорочки. Ось так. Тепер значно краще. Постелив ліжника з барвистим медальйоном по центру. Тепер спочивальня схожа на приміщення дорогого готелю, яке не повинно берегти пам’яті про тих, хто тут ночував раніше. Тільки дорожня сумка з плямами новожахівського й комбінатського бруду лежить на підлозі. Якби вона вміла говорити!

Це було рік тому, так, майже рік тому. Він повернувся додому, до свого трикімнатного будиночка без вигод, до Тетяни, що весь час поривалася заповнити лункі порожнини фортеп’яно трилітровими банками, і таки зробила це, поки він лікувався, і був черговий момент з’ясування стосунків, і він вигнав би Тетяну зі свого дому до її хатки на околиці Дружбонародівки, якби не золотко Альоша. Життя ставало звичним, тяжким, буденним, і київську зустріч у переході він згадував, як дитячий сон, і вже не вірив, що то було насправді. Але прийшов лист із Києва з бланками GIFTED CHILD INTERNATIONAL. Отже, то був не сон і не післяопераційна галюцинація. Він заповнив аплікаційні бланки і поїхав до райцентру надсилати їх рекомендованим листом, бо в Дружбонародівці раптово померли всі листоноші, і, поки підберуть нових, пошта стояла замкнена на невизначений термін. А потім таки

вигнав Тетяну зі свого дому і сказав, що допомагатиме Альоші й піклуватиметься про нього, як про рідного сина, а з нею жити більше не може, годі. І була огидна сцена з розбиванням трилітрових банок об фортеп’яно, а потім Тетяна зробила спробу зламати скрипку об коліно, і, якби не отримала в око, то таки зламала б. А потім вона зрозуміла, що це не Допоможе їй лишитися господарочкою в директорському домі, і кинулась витирати на фортеп’яно патьоки розсолу і збирати квасні помідори по підлозі, а потім припала до плеча директора і попросила навчити її нотній грамоті, про що вона мріяла з дитинства. Але й це не допомогло, і вона рушила до себе, ридаючи, що не запасла дров, бо збиралася зимувати з ним, і він наступного дня відвіз їй мало не всі свої дрова. І лишився в самотньому холодному домі чекати весни. Добре, що зима була не дуже люта. В перший день весни на його школу прийшов лист, що його аплікація розглядається і експерт приїде 22 березня. У день весняного рівнодення.

Мар’яна приїхала в шубці, і сказала, що в Києві зовсім зима, весни й не відчувається. А тут, на сході, весна приходить раніше. Серед учнів його школи був Кубов, син єдиного дружбонародівського багатія, що мав великий дім з ліфтом, сауною, супутниковою антеною і комп’ютером. Він звернувся до Кубова, попросив дозволу, щоб у нього зупинилася гостя з Києва, і Кубов дозволив. Але, залишивши речі в Кубова, вона виявила бажання зайти до нього, і він завів її до свого холодного дому, і вона ходила фарбованою підлогою, вкритою протертими доріжками, які стелила ще його покійна матінка. І зупинялась перед його книжковими шафами. І брала акорди на фортеп’яно, і сказала, що в нього значно краще, ніж було у них на слобідці, де вона народилась і жила до шістнадцяти років. Там у такому будинку жило кілька родин, і в них з батьками була одна кімната з огидною крихітною кухнею-верандою-передпокоєм. І крім того той дім, якщо ту халупу можна назвати домом, стояв у низині, в ямі. Відтоді вона ненавидить тісноту і любить простір.

Він повів її до жалюгідного напіваварійного будинку музичної школи і вона прослухала концерт тріо "Амітье", створеного Анатолієм

Трохимовичем, до якого входив і Тетянин Альоша, і все відзняла на відеоплівку. А потім вони повернулися до нього і він грав для неї на скрипці, й читав вірші "свиданий наших каждое мгновенье мы праздновали, как Богоявленье", і Кубов так і не дочекався їх до себе того вечора.

А наступного вечора вони бенкетували у Кубова, стіл угинався від наїдків і Кубов власноручно накладав кав’яр на скибки хліба для Мар’яни, і наливав їй горілки, і вона вирішила – як вона сказала – згадати молодість, і всі за столом, і Анатолій, і Кубов, і дружина Кубова Света, і особливо його мама Вікторія Микитівна, дивувалися, скільки чарок може перехилити ця жінка і не сп’яніти.

Вона поїхала і залишила йому божевільні спогади, що несли юнацьке серцебиття і дрож мало не до стукоту зубів. Почуття душили його, іноді він писав їй листи і отримував відповіді – не відразу, але жоден його лист не пішов у безвість:

Чому я став твоєю примхою, Мар’яно? Що ти знайшла в мені?.. Ти маєш неймовірний дар бачити крізь брудні стіни, крізь буденну каламуть. Мене заворожує твій дар і в темному закутку бачити істину світобудови...

Ти питаєш, що я в тобі знайшла? Мені подобається, що в тебе, незважаючи на твоє бездарне життя, збереглися слух і смак. Ти не відбувся, так, але ти разом з тим нічого з себе не корчиш, нічого не імітуєш, і це також досить рідкісний дар... А ще мені подобається урвище, над яким стоїть твій будиночок. І на вершині пагорба Монмартр я не відчула того, що відчула біля гнилого паркану в твоєму садочку...

А потім прийшов офіційний висновок експертів з Цюріха, що тріо "Амітье" тільки й тримається на особистості Альоші, сина Тетяни. Інші хлопчик і дівчина нічого особливого собою не являють, просто здібні діти. Тож Альошу запрошують до Києва і, якщо все буде гаразд, його

можна буде відправити до музичної благодійної школи в Цюріху. І приписка рукою Мар’яни: нехай мати Альоші підготує для хлопця документи для перетину кордону. А Тетяна, яка ридала просто на базарі, що директор покинув її заради пави з Києва, не знала, чи проклинати, чи благославляти їй ту паву.

А потім Анатолій приїздив з Альошею до Києва, бо Танька була п’яна і не могла супроводжувати сина. Це було у травні, коли рясно цвіли славетні київські каштани. Три дні вони жили у Мар’яни на Хрещатику і, поки її не було, стояли вдвох з Альошею і довго дивилися вниз на буйне цвітіння.

А наприкінці серпня вони вдвох знов приїхали до Києва. Завтра – Альошин літак до Цюріха. Мар’яна знову відчинила їм двері свого дому. Вона у світлій сукні, яка підкреслює засмагу дорогого курорту, і йому мимоволі стало боляче, коли він думає про велике життя цієї жінки, наповнене великими подіями і дивовижними пригодами.

На аеровокзалі в Борисполі вони з Мар’яною довели Альошу до митного контролю, і, пройшовши його, хлопчик довго махав їм рукою, а потім ніяк не міг зорієнтуватися, кому показати залісненний у руці квиток. Вони повернулись до Києва, і він міг повертатися додому того ж дня, але Мар’яна запропонувала йому їхати завтра, хто міг би відмовитись від такого? І знову питав і себе, і її – чому став її примхою. І вона казала, що хотіла б ще раз приїхати до нього, хоча й тепер нібито немає причини. Їй подобається його дім. Під його стелею добре звучать і струнні, і клавішні інструменти. Його дім стоїть над урвищем. А її дім на слобідці стояв у глибокій низині. Весь час гули потяги і, здавалось, заїжджали прямо в душу. Не було простору, не було тиші. А в тебе є простір і тиша.

То була його остання зустріч з Мар’яною. Життя директора Дружбонародівської музичної школи стало тихим, майже німим. Альоша поїхав – певне, що назавжди. Від нього прийшло два листи. Хлопчику добре, але самотньо, він дуже сумує за дядею Толею. Тріо "Амітье"

розпалося. В домі тихо, в саду падає листя, оголюючи незібрані яблука. За Танькою він не тужить, іноді відчуваючи гостру насолоду від своєї самоти. Бере акорди, гортає книжки. Багато з тих книжок залишила в його домі колишня дружина. Колись давно вони з дочкою поїхали звідси. Не витримали Над'ярненського життя-буття. Дружина дуже хворіла, весь час ходила з перемотаним попереком і стелила собі окремо не тому, що не любила його, а через жіночу хворобу. А коли захворіла ще й дочка, обидві поїхали назад, в обласний центр, до тісної, проте теплої тещиної квартири, де колись вони тулились усі вчотирьох, коли він ще грав у обласному симфонічному оркестрі. Через рік після від'їзду дружини й дочки він зійшовся з Танькою.

А зараз Танька пустила до себе в хатку на околиці бездомного п'яницю Кешу. Але Кеша не задовольняв її, вона, бувало, ломилася до директора в дім, вимагала, щоб їй повернули сина, або, принаймні, закупили дрова на зиму.

Почалися осінні холоди. Вся Дружбонародівка здригається і тремтить від нестерпних осінніх дощів. У музичній школі тече дах і нема коштів на опалення. Учительки мало не щодня просять директора підняти його київські зв'язки і дістати хоча б якихось коштів на підтримку школи. Хай вона тільки приїде сюди знов, хай подивиться на цю школу, на ці класи та інструменти! Анатолій пояснює, що його київська знайома – співробітниця благодійного фонду, який не зобов'язаний допомагати регулярно, спасибі, що допомогли один раз. Але вчительки не відступаються. Особливо активна Зінаїда Андріївна, яка прямо у вічі каже директору: зуміли влаштувати свого пащенка, ще й як! Анатолій довго не наважувався знову турбувати Мар'яну, з якою не мав ніяких контактів від Альошиного від'їзду. Але після чергової делегації вчительок на чолі з бойовою Зінаїдою Андріївною написав листа до Києва, розуміючи всю безнадійність свого прохання. Невдовзі на школу прийшли по пошті аплікаційні форми фундації. З'явилася надія. І Зінаїда Андріївна розповіла усім, що знайома директора пава з Києва тепер привезе долари для них усіх.

"18 uransi zaidu do tebe, poidu toho samogo dnya uvecheri", з’явилось в електронній скриньці в комп’ютері Кубова на початку листопада. Отже, не залишиться на ніч. Що ж, значить, не залишиться... Анатолій вирішив уберегти Мар’яну від навали учительських скарг, подумав, що спробує прийняти її так, щоб її ніхто не бачив протягом її короткого перебування у Над’ярній. Кубов пообіцяв зустріти Мар’яну, завести до свого дому, а потім відвезти її знову на станцію. А своїм колегам сказав, що співробітниця фундації буде в їхніх краях проїздом, можливо, й не заїде до них.

А 17 ввечері Кубов заїхав до нього, щоб попередити: вона дзвонила на його мобільний, ніби їде зараз – за годину сідає на електричку в Комбінатному. Буде сьогодні ввечері. Він зустрічав її, але вона не приїхала. Було і сумно, й моторошно. Якби вона вирішила зникнути з його життя, вона просто зникла б, і не повідомляла, буцімто приїде.

Наступного дня його тягло зустріти електричку вранці, але він не зміг, бо був на роботі. А ввечері знову ходив на станцію і безнадійно вдивлявся в обличчя людей на платформі, і не бачив Мар’яни, і не знаходив собі місця. І наступного дня знову. Учительки у школі запитували, чи вже бачився він зі співробітницею фонду, і він відповідав: ні не бачився, а вони наступного дня знову питали і він роздратовано кричав Ні! Ні! Не бачився! Вона не приїздила! Він чекав на неї, а вона не приїхала! Облиште мене! Як же так, не приїхала! Ми ж заповнювали папери! А отак! Не приїхала! Можете їхати до Києва розбиратися, тільки облиште мене! На які! На які ми поїдемо до Києва? На ті, що ви нам платите? На них можна доїхати до Червоних Криниць і стати під церквою – її якраз перемонтували! А може, вона приїздила і дала гроші, а ви не кажете нам про них! Ну ви вже, Зінаїдо Андріївно, заговорилися! Як ви могли так подумати про Анатолія Трохимовича! Він стільки робить для школи! Він тільки не все може!

Він вийшов зі школи, тихо пішов до себе. Сутеніло, ішов дрібний дощ, під ногами чавкала огидна провінційна осіння каша. На горе чи на щастя він зустрів Мар’яну? Цієї весни він думав: на щастя, тільки на

щастя. Схвильовано перечитував її листи, пригадував подробиці їхніх зустрічей. Коли він ішов з її дому наприкінці серпня, вона сказала йому: "Гадаю, ми ще побачимось. Я ще раз хочу постояти над яром". А потім вона не озивалася, і він мовчав, і йому чомусь здавалося, що вона шанує його за мовчання. То навіщо він турбував її, навіщо звертався до неї? Може, вона везла гроші для них. Так само, як дала готівку на те, щоб відрядити в дорогу Альошу, він ще розписувався за ті гроші на бланку її установи. А хтось дізнався, що вона везе гроші й убив її за них. Господи, куди це він? Проминув власний будинок! Настільки моторошно на душі. Він повернув на темний Над'ярний провулок, пішов до себе іншим шляхом. Увійшов на своє подвір'я крізь задню хвіртку. Пройшовся садом. Зупинився понад яром. Внизу миготять слабкі вогники Під'ярної. Біля цього урвища хотіла Мар'яна постояти ще раз. Тут і справді божевільно красиво. Шкодуєш, що не маєш крил.

Постоявши над яром, Анатолій пішов додому. Відімкнув дім, не вмикаючи світла. І в темряві пішов по кімнатах. Запалив свічку на фортеп'яно. Вони з Мар'яною палили свічки у цьому свічнику. Вперше після операції в нього виникло бажання випити. І не просто випити, а впитися насмерть. Але в домі горілки нема, а до крамниці довго йти. І тут він почув шум у темних сінцях. Ой, лихо, мабуть, це знову Танька. Тільки вона мала ключ від його дому.

Матінка Лариси Майя Гаврилівна з онуком Ярославом сиділи на кухні, пили чай і обговорювали причини загибелі Мар'яни Хрипович.

– Занадто пишалася собою. А людей зневажала. От Бог і покарав її за це, – виголошувала Майя Гаврилівна, яка ніколи не любила Мар'яни.

– Не Бог, а диявол. Вона з ним була запанібрата. І жартувала з ним, і кокетувала, і навіть книгу про нього написала. Він це терпів, терпів, а потім з'явився їй. Тому вона і кинулась на рейки, – висував свою версію Ярослав.

Майя Гаврилівна теж не боялась диявола і тому не приймала концепції онука:

– До чого тут диявол? Просто вона зависоко задирала носа і забагато крутила хвостом!

– Все правильно, ба! Якщо вона крутила хвостом, то, значить, хвіст у неї був! А ти кажеш, до чого тут диявол!

Відчинилися вхідні двері, в передпокої зазвучали голоси. Лариса повернулась додому не сама, отже, Майя Гаврилівна була позбавлена можливості виясняти стосунки з дочкою, чого з нетерпінням чекала весь день. Лариса привела з собою свого колишнього нареченого Сашка Чеканчука. Він змужнів і посивів, і йому сивина не пасує. Але чоловікам не годиться фарбувати волосся, тоді це не чоловіки, а напівбаби.

– Доброго вечора, Сашо. Ми дуже давно не бачилися з вами.

– Доброго вечора, Майю Гаврилівно. Ви чудово виглядаєте. Ви абсолютно не змінилися.

– А ви навчилися робити компліменти.

В двері подзвонили. То Риженко, третій учасник Групи Пошуку Істини. Лариса поспішає на кухню приготувати чаю і до чаю, а товариство запрошує до вітальні. До них відразу приєднуються Майя Гаврилівна з Ярославом зі своїми версіями загибелі Мар’яни Хрипович. Лариса приносить чайник, шпиняє сина, щоб той приніс чашки і щось до чаю.

– Ой, ну знову я! Я тобі гарсон?

Та сама люстра, і той самий трофейний сервіз у серванті, як він тільки не побився у їхній безладній оселі! Ті самі шпалери, тільки

вигоріли. І та сама Майя Гаврилівна з черепаховими гребінцями, тільки поблякла, – думає Сашко Чеканчук.

Всі сідають навколо круглого столу, п’ють чай, їдять бутерброди і печиво, чекають на Анжелу.

– Шкода, що Мар’яни нема, – зітхає Ярослав, – хто тепер мене зробить мужчиною? Вона обіцяла мені цей подарунок до шістнадцятиріччя.

– От розпутна баба, царство їй небесне! – обурюється Майя Гаврилівна. – Таке говорити дитині!

– Ярославе, йшов би ти геть з-за столу! Таким, як ти, не місце серед порядних людей! – кричить Лариса.

– Пане Ярославе, ви, здається, таки ще не стали дорослим мужчиною, – каже Чеканчук, – бо дорослий мужчина ніколи не говорить на людях те, що жінка сказала йому наодинці. Це маленький хлопчик може ляпати про те, що йому казала доросла тьотя.

– А я і є маленький хлопчик, – басить Ярослав.

– А в нас розмова дорослих людей і: маленьким хлопчикам тут нема чого робити...

Знову дзвоник у двері. Це Анжела. Лариса допомагає їй стягти пальто, кладе на її стілець дві подушки. В Анжелки дуже високий верескливий голосок. Вона вітається з усіма, віддає Ларисі ключі, а Майї Гаврилівні простягає хризантему, яку хапає ворохобник Ярослав і суне її в чашки з чаєм усім присутнім по черзі.

– Як ви думаєте, Анжело, – запитує Майя Гаврилівна, – що сталося з Мар’яною? То був нещасний випадок чи вбивство?

– Це не має ніякого значення! – впевнено відповідає Анжела. – Це не принципово, чи вона впала, чи її хтось штовхнув. Головне, що вона не молилася. Не дякувала Бога за те, що мала все, чого хотіла.

– А ти дякуєш Бога, Анжело?

– За що? За те, що я страшна і покручена? Переді мною Бог завинив. Навіть, як дасть мені купу грошей, я не куплю собі того, що Мар’яна мала задурно. В неї все виходило! І вона запишалася!

– То, може, все в неї виходило не без допомоги диявола? – запитує Ярослав.

– З дияволом вона не загравала! – переконано твердить Анжела. – І про допомогу не просила! Вона була вся по той бік від усього, а так теж не можна.

– Вона відкривалась тобі, Анжело?

– Ні. Але покоївки багато бачать.

– А як ви познайомились з Мар’яною? – запитав Чеканчук.

– Вони жили поряд на Саперному полі, – відповіла Лариса.

– Так, – підтвердила Анжела, – і ще тоді, коли вона тільки вчилася в десятому класі, мені наснився такий сон про неї, що я зрозуміла: вона закінчить погано!

– А який сон? – жваво цікавиться Майя Гаврилівна.

Товариство за столом починає переповідати, що кому снилося двадцять років тому і що збулося, а що ні. І навіть Лариса, яка нібито є

розумною жінкою, виявляє велику обізнаність у тлумаченні сновидінь, чим пишається.

Рідкісно бездарний вечір, – думає Риженко. – Якщо вчора ми щось з’ясували, то сьогодні суцільна втрата часу. Але встати й піти не виходить і він робить спробу перевести розмову з містично-потойбічних рейок на реальні, бо ж люди гинуть саме на таких.

– Анжело, вибачте, я трошки зміню тему. Можливо, вам випадково відомо, чи не зустрічалася покійна Мар’яна з кимось, крім американця Джері Біста?

– Якраз про американця я не знаю. Не було в неї ніякого американця! Але рік тому, так, то було в грудні, ще до нового року, в неї зупинявся мужчина. Я прибирала у ванні. А потім забирала дві подушки з підлоги в кабінеті.

І ми дуже любили на підлозі, – подумав Риженко.

– А потім, десь навесні, – белькотала Анжела, – у неї знову зупинявся мужчина, я думаю, той самий, він був із хлопчиком. Хлопчик спав у великому ліжку в спочивальні, а вони знову на підлозі в кабінеті. Хлопчик грав на скрипочці. І влітку перед осінню вони з’являлися. А більше їх не було. Це я точно знаю!

За вікном виє вітер. Гримлять ринви, здригаються шибки. Час додому. Риженко і Чеканчук, обидва, з жахом думають про необхідність проводити додому Анжелу.

– Наступне засідання Групи Пошуку Істини призначається в мене, – каже Риженко в передпокої.

– Гаразд, погоджується Лариса, – граблі з вікна навпроти ще стирчать?

– А куди вони подінуться?

– Всі ми нібито нікуди не подінемося, але раптом одного дня... Між іншим, ти пам’ятаєш, як рік тому ми приходили до тебе з Мар’яною?

– Це було два роки тому. Час біжить швидко, Ларисо...

Обидва Олександри й Анжела вийшли на вулицю, пішли вгору до великої магістралі, хоча Риженку вниз – він мешкає тут, поряд, на вулиці, де, перекрикуючи вітер, дзеленчать трамваї. Анжела хутко зникла, ніби розчинилася в темряві поміж вечірніх вуличних тіней. Риженко провів Чеканчука до зупинки тролейбуса в бік Майдану. Дорогою Чеканчук хотів розповісти Риженку про свої знахідки протягом дня, але вітер був таким сильним, що вони розпрощалися на зупинці, тільки-но підійшов тролейбус.

Чеканчук дістався додому по десятій. Поки відмикав оселю, чув за дверима часті телефонні сигнали. Увійшовши, відразу схопив трубку:

– Я слухаю!

– То Мар’яна загинула? – запитав незнайомий голос.

– Так! Кілька днів тому. Ви отримали моє послання?

– Отримав. І Анатолій теж загинув.

– Я прошу вибачення, я не знаю Анатолія.

– А він загинув. Декілька годин тому. Як стало темно.

Так. Анатолій Сумцов. Вулиця Над’ярна, 6. Селище міського типу Дружбонародівка.

– Я дуже вдячний, що ви мені подзвонили.

– Нема за що. А я вдячний, що ви нарешті озвалися. Може, познайомимось?

– Я Олександр Чеканчук. Колега Мар’яни Хрипович.

– Дуже приємно. Коля Кубов. Сусід Анатолія.

– Ви також із Дружбонародівки?

– Абсолютно правильно. Це на мій комп’ютер прийшло ваше повідомлення сьогодні вранці. Анатолій ще тоді був живий.

– А що з ним сталося?

– Хтось його порішив сокирою. У його будинку.

– Господи, який жах! А ви знали Мар’яну?

– Бачив раз чи два. Вона приїздила до Анатолія. А чому вона загинула?

– Кажуть, нещасний випадок. Упала на рейки, поки чекала електричку.

– Впала на рейки? Це на неї не схоже. А може, смерть Мар’яни і Анатолія якось пов’язані?

– Якби ж то знати. Миколо, ви дозволите дзвонити вам?

– Звичайно, Сашо, записуйте! Дзвоніть, завжди радий вас чути.

Приголомшений Чеканчук зачинив вхідні двері, скинув взуття і верхній одяг, увійшов до кімнати, відразу підійшов до бару, налив коньяку, зробив великий ковток. Але коньяк, що йде від вуст до центру свідомості манівцями, не допомагав. Чеканчук відкрутив пляшку горілки, випив повну склянку. За упокій раба Божого Анатолія. А ми так шукали тебе, думали, ти нам щось розкажеш про Мар’яну. Звичайно, ти міг відмовитись розповідати. Чому я звертаюсь на "ти" до чужої людини? Якщо там і правда зустрічаються, сорокашестирічний невдаха зустрінеться із тридцятисемирічною щасливицею. Решта її кавалерів поки ще тут.

Горілка перестала пекти стравохід, перебралася до потилиці, почала ніжно розгойдувати світ перед очима. Більше пити не варто. Вже стає краще. Скоро можна буде знов думати про Пошук Істини.

До кого телефонувати? Не хочеться до Лариси. Таке дурне було те чаєпиття з Анжелою. Залишається Риженко. Відшукав у шухляді його візитівку, яка лежить там ще від часів акції "Інтелектуали за свободу". Котра година? Двадцять до одинадцятої. Здається, у Риженків немовлят немає.

– Слухаю вас.

– Олександре, це Чеканчук. Є новини на шляху пошуку істини. Серйозні новини.

– Я слухаю вас дуже уважно.

– Загинув Анатолій Сумцов.

– Хто це такий?

– Це чоловік з Дружбонародівки. Той, що давав мейли і наговорював на автовідповідач: "Де ти, моя люба?"

– Ти певний, що це той самий?

– Абсолютно, – Чеканчук розповів про відповідь електронною поштою вранці, про лист у сейфі і про недавню розмову з Миколою Кубовим. А також і про відсутність інформації щодо Дружбонародівки в Мар’яниному комп’ютері.

– Та-а-ак. Це вже схоже на змову. Прямо страшно. Не знаю, як вам, а мені страшно.

– Ми, здається, нарешті, перейшли на ти.

– Так, Сашку. Не знаю, як тобі, а мені страшно. Шлях до істини буває страшний.

– Але ми не сходимо з того шляху.

То невже істина смерті Мар’яни Хрипович – в її особистому житті? Невже така раціональна особа загинула через кохання? Як вона визначала його у своїх статтях і ток-шоу? "Єдина радість соціально незахищених верств населення"? "Хвороба недорозвинених суспільств"? Бо ж у постіндустріальних суспільствах кохання функціонує переважно в царині секс-шопів, районів червоних ліхтарів, шлюбних контрактів, тривалих процесів про розлучення й аліменти, а також у вигляді покетбуків "Демонічна пристрасть".

Як домовлялись, зібралися в неділю в помешканні Риженка, в його кабінетику. Трамваї дзеленчали і граблі стирчали у вікні навпроти, і шкірили свої брудні зуби. Вже домовлено з Вістом, що Чеканчук і Лариса поїдуть до Новожахова до Козових, а потім, хоча там нема ніяких службових справ, неодмінно заїдуть до Дружбонародівки. Кубов пообіцяв зустріти і розмістити їх у своєму великому будинку. Він покаже їм будиночок Анатолія і музичну школу.

Спробували звести до спільного знаменника усе, що знали про Мар’янині особисті контакти протягом останнього року. Чеканчук твердив, що і він, і всі співробітники фундації не мали ні найменшого сумніву щодо громадянського зв’язку між Мар’яною й Вістом. Ввечері після роботи вони не раз їхали кудись разом у його бежевому "Лексусі". Вони разом ходили в гості й на прийняття. Мар’яна мала ключі від величезного Вістового помешкання, куди бос запрошував співробітників двічі на рік – на день свого народження в жовтні й на день народження Сполучених Штатів у липні, і Мар’яна почувалася там господинею. Це був зв’язок двох елітних осіб, що знали ціну одне одному і головне – собі.

– Мала такого престижного друга і ще їй до повного щастя забажалося гранатовий браслет...

– Віст, звичайно, зануда, яких мало.

– Якщо чесно, таких багато. Але той нещасний і, головне, зовсім непрестижний чоловік з Дружбонародівки – навіщо він був їй потрібен?

– Якби ж то знати...

– Пам’ятаєш її дискусії в усіх медіа, коли на неї налітали ті жіночки: як ви можете говорити, що кохання нема, коли ми з чоловіком прожили сорок років, ми стільки витерпіли разом!..

– Так, так, а вона відповідала: абсолютно правильно, витерпіли разом! А якби життя було таким, що не треба терпіти, а просто жити!

– Усе це ми пам’ятаємо: на селі розлучень майже не буває не через родиноцентричну сільську ментальність, а через те, що бабі на селі фізично не вижити без мужика! А з центральним опаленням і достатньо розвиненою мережею магазинів необхідність у чоловічій силі відпадає.

– Хіба що в ліжку.

– Так, і про ліжко її теж багато питали. Але вона, здається, була готова до всіх запитань, і зокрема на інтимну тематику. І відповідала, що певна вибірковість в інтимних стосунках не є коханням. Секс і кохання – зовсім різні речі. Так само, як кохання і шлюб.

– А між іншим, якщо вже ми заговорили про секс, – взяла слово Лариса. – Це було в приміщенні фундації, я забігла до Мар’яни під час обідньої перерви. Було тепло, ми сиділи з кавою на парапеті фонтану. Був жовтень, час бабиного літа. Ми не обговорювали конкретних чоловіків, говорили про секс узагалі. Мар’яна завжди, скільки я її знаю, найбільше пишалася своїм досвідом. Не грошима, не зовнішніми досягненнями, – головне для неї було продемонструвати, ніби вона знає щось таке, чого не знає ніхто. Ми з нею говорили про статевий акт як про філософську категорію...

– Статевий акт не може бути філософською категорією, – втрутився чутливий до термінології Риженко, – це категорія біологічна. Ви, вочевидь, говорили про всезагальні питання буття, що виникають у зв’язку з рефлексіями щодо моральних аспектів статевого акту...

– Ми говорили не про рефлексії, а про імпресії. І вона тоді сказала: є мужчини, які, – Лариса глибоко зітхнула, – ридають під час оргазму.

Чеканчук і Риженко обмінялися виразними поглядами. В кабінетику запанувала тиша. Дружина Люда принесла тацю з кавником і трьома чашками й хутко зникла.

– А в зв’язку з чим покійна Мар’яна відзначила таку... цікаву деталь?

– Не пам’ятаю. Але переконана: їй хотілося, щоб я запитала її, звідки вона знає про таке – відчула сама чи десь чула. Небувалий досвід неодмінно треба вилити у вірші, музику, або, принаймні, у приватну

сповідь. Але я не спитала її про це! Я ніколи не полегшувала їй життя запитаннями! Я не знала, що все складеться так, як склалося! – зі сльозами в голосі виправдовувалась Лариса.

– Очевидно, такий вияв емоцій дає жінці дуже гостре відчуття її винятковості в житті того чоловіка, з яким вона... ділить ложе.

– Гадаю, це свідчить про винятковість статевого акту, чим, вочевидь, того чоловіка не балує життя.

Риженко і Чеканчук заговорили про специфіку сексуальної поведінки для різних вікових, освітніх і соціальних груп.

– Хлопці, це дуже цікаво, але ми відхилились від пошуку істини. А невже істина в тому, що жінка, яка так гучно твердила, ніби божевільне кохання може бути тільки продуктом невлаштованого неблагополучного життя...

– Вона, практично, зробила собі ім’я на цьому...

– ...і раптом ця жінка, яка в цій невлаштованій країні зуміла особисто себе влаштувати зовсім непогано, гине від божевільного кохання!

– І гине в прямому значенні цього слова!

Пошуківці істини знов замовкли, вражені парадоксальністю свого висновку.

– І все-таки, хай живе кохання! Лю-юдочко! – гукнув Риженко. Очевидно, він вимовив ім’я дружини з тією особливою інтонацією, що вона відразу зрозуміла, чого від неї хочуть. Вона хутко принесла три чарки, поставила їх на столі, забрала чашки з-під кави і зникла. Риженко витяг з книжкової шафи пляшку коньяку, розлив по чарках.

– За кохання!

– Але нехай від нього більше ніхто не гине!

Чарки дзенькнулись. То був хороший коньяк. Всі почали смакувати його маленькими ковточками. Дружина Люда принесла тарілочку зі скибочками цитрини і знову зникла.

– І все-таки, кохання – це прекрасно, але це, принаймні, не головне. Як перефразувала незабутнього Сартра покійна Мар’яна? Якщо кохання й існує, то воно нічого не вирішує. А що ми маємо? Мар’яна відкрито жила з Вістом і таємно зустрічалась з Анатолієм з Над’ярної. Вона зрадила собі й почала надавати матеріальну допомогу коштом фонду йому чи його школі – не має значення.

– Ми не маємо прямих свідчень про це.

– Зачекай. Віст дізнається про любов у Над’ярній, він обурений і замовляє Мар’яну, а потім і Анатолія. А згодом знищує в комп’ютері документи про кошти, виділені на допомогу музичній школі.

– Це досить логічно тільки на перший погляд. Чому ми не погодились із нещасним випадком на Комбінатному? Тому що це не узгоджується з характерною поведінкою загиблої, яку ми, загалом, добре знали. Ти гадаєш, роль Отелло узгоджується з особистістю Біста?

– А наскільки таємна пристрасть до Анатолія Сумцова узгоджується з особистістю Мар’яни?

– Не узгоджується. Як би він не ридав у інтимні хвилини.

– Але щось у Мар’яни з ним таки було!

– Було! В житті усе буває.

– І все-таки, Біст не вбивав Мар’яни, – твердо сказала Лариса. – Так, це жіноча логіка, але я трошки знаю мужиків – наших, і їхніх. Тут справа не в тому, що Біст не міг розібратися з нашими убивствами на замовлення – розібрався, якби дуже захотів.

– А ти в цьому добре розумієшся?

– Я зовсім не розуміюсь і ви, чоловіки, теж не розумієтесь.

– Ще не доводилось...

– І все-таки, дайте мені пояснити дещо за законами жіночої логіки. Щодо Біста і Мар’яни. У них, в американців, якщо жінка – не дружина, то на неї витрачається істотно менше грошей і її значно менше ревнують. А якби Біст таки вирішив позбутися Мар’яни, він би не знищував свідчень її зловживань, а навпаки, повідомив усіх перевіряючих про те, що вона робила щось не те.

– Це правда, – сказав Чеканчук, – на чиє місце взяли мене? Вигнали жінку, яка влаштувала стипендію для своєї бездарної родички. Це було нелегко довести, але, якщо захотіти... Я не захищаю Біста і я його не дуже ніжно люблю, хоча й не маю матеріальних проблем відтоді, як працюю в нього. Але згоден з жіночою логікою пані Лариси.

– А якщо все підстроїв отой Кубов? Може, Мар’яна відмовила йому?

– Тоді ми їдемо в саме пекло.

– А давайте зателефонуємо в пекло. Можна, Олександре?

– Так, звичайно, – Риженко підсунув апарата Чеканчукові.

Чеканчук набрав телефон Кубова. Той сказав, що з Над’ярної зникла Танька. Ні її, ні її нового друга Кешу не знайшли у їхній хатці на околиці, ні в жодній із Над’ярненській забігайлівок.

– А хто така Танька і хто такий Кеша?

– Танька – це жінка, з якою жив Анатолій. Мати хлопчика, якого Мар’яна послала на стипендію кудись за кордон. Не знаю, як слідчий з району, а всі на базарі й не сумніваються, що то Танька вбила Анатолія. Всі не раз чули, коли вона нап’ється і кричить на весь базар: вб’ю і його, і ту руду курву! А тепер вона зникла, і її шукають.

– То, може, вона й Мар’яну?..

– Може, – впевнено відповів Кубов, – приїздіть, розберемося. Чекаю!

Чеканчук переповів друзям зміст своєї розмови з Кубовим.

– То й правда схоже на те, ніби вона загинула через любов, – зітхнув Риженко.

– Тільки невідомо, як та Танька могла вистежити її, – із сумнівом сказала Лариса.

Чорне передзимове місто готується до сну. Мерхнуть вікна, закриваються кав’ярні. Але тут, на вокзалі, котел житейської метушні кипить цілодобово. Лариса і Чеканчук обрали саме цей поїзд, оскільки він зупиняється у Комбінатному, від якого вони вирішили розпочати мандри по місцях східноукраїнських подорожей Мар’яни Хрипович. Чеканчук переконав Біста поєднати подорож до Новожахова із встановленням вінка в Комбінатному на місці загибелі Мар’яни на дев’ятий день. Біст зітхнув: O, yes, those death marks are so important here![22] і схвалив поїздку. Пасажирський потяг відходить о 23.30. Сашко Риженко, що прийшов провести колег групи з Пошуку Істини, не

встигає на останній трамвай. Але він мешкає неподалік від вокзалу і не боїться повертатися пішки. Значно більше він боїться за Ларису і Чеканчука, що їдуть у ті згубні краї, де вже загинуло двоє.

Перед дорогою Лариса знову посварилася зі своєю матінкою Майєю Гаврилівною. Ще й відрядження в тебе! Приїдеш і знайдеш мене в труні! – А син Ярослав кричав, що неодмінно помре від бабусиних супчиків! Хай мама сидить вдома і готує нормальну їжу! Та, коли обидва довідалися, що іде Лариса туди, де загинула Мар’яна, і, можливо, дізнається щось новеньке, кинулись допомагати їй пакувати речі й благословили в дорогу.

Купейний вагон. У Чеканчука з Ларисою верхнє й нижнє місця. Два інших займають гарненька дівчина і підтоптаний, проте бадьорий парубок із сивими скронями. Риженко дає друзям у дорогу блок пива "Budweiser" і палицю салямі.

– Дай вам, Боже, щасливого повернення!

– Ти нас, Сашику, проводжаєш, ніби на війну.

Потяг вирушає за дві хвилини. Проводжаючі, звільніть, будь ласка, вагони. Риженко тисне руку Чеканчукові, цілує Ларису в щічку, виходить на перон. Потяг починає несамовито дрижати і нарешті рушає.

Їхній бадьорий сусід виявився американцем зі штату Алабама. Він їде знайомитись із батьками своєї дівчини до Гірничого. Дівчина переповнена щастям по вінця: вона бере руки свого обранця у свої, цілує їх, прикладає до грудей і лона. Американець дуже хоче спати, він гупається на нижню полицю і закриває очі. Дівчина стягає з нього чоботи, накриває його ковдрою і лізе нагору.

– Are you OK?[23] – сонно питає він.

– Yes, Hike to be in the up-position![24] – щасливо сміється дівчина.

– Top-position[25], к-курва, – виправляє Лариса. Американець розплющує одне око, посміхається Ларисі.

– А звідки у вас знання мови? – питає дівчина, спустивши з верхньої полиці свої фарбовані кучері.

Лариса і Чеканчук беруть по пляшці пива "Budweiser", виходять у коридор і чують, як у них за спиною дівчина гучно стрибає з верхньої полиці і сідлає американця, який уже був почав хропіти.

– От мала паскуда! Буде всю ніч стрибати на свого янкі.

– Не зважай, Ларисо! Після пива буде добре спатися... Очевидно, їй дуже несолодко в тому Гірничому. Може, вона вперше в житті наїлася, коли її нагодував цей Джек.

– Не сміши мене! На ній косметики гривень на двісті!

Чеканчук кладе Ларисі руку на плече. Вони мовчки п’ють пиво. Потяг вирушив дуже пізно, і вагон швидко заснув. Тільки дівчина з Гірничого все будить і будить своїми палкими пестощами Джека з Алабами. І Лариса з Олександром Чеканчуком п’ють пиво, стоячи біля вікна в напівтемному коридорі.

Від пива "Budweiser", у Лариси почалась депресія. Вона хлипає на Чеканчукових грудях, що життя не вдалося, молодість пройшла і не вернеться, всі звершення й тріумфи виявилися несправжніми, всі цінності – імітаціями, а син Ярослав – негідник, яких мало. Чеканчук заспокоює її: Ярослав – звичайний підліток, який от-от переросте свою дурість. Ти би поспілкувалася з Мар’яниним Юрком, якого ми вчора мали щастя виряджати до Лондона. Ото й правда достеменний зразок європейського виховання. Колись його матінка розповідала, що нарекла

сина Юрієм, щоб самим звучанням імені ввести його в європейський контекст, бо Європа по-англійськи вимовляється Юроп, Europe. І от, ввела. Якщо Юра-Джордж – справжня цінність, то я за сорок років так нічого й не збагнув у цьому світі й у світових цінностях. Тобто, з-поміж наших з Мар’яною синочків ти віддаєш перевагу Ярославу? А мені жити не хочеться. Як не повернуся з цього вояжу, значить, так тому й бути! Ларисо! Ти ще потрібна українській культурі! І сину Ярославу! І всім нам! Ходімо спати! А як не хочеш спати, давай ще по пляшечці пива за здоров’я пана Риженка!

Чеканчук гучно посунув дверцята купе. Дівчина з Гірничого припинила надавати секспослуги своєму френду з Алабами, перелякано полізла нагору. Чеканчук узяв зі столика ще дві пляшечки пива зі словами It’s not a sleeping compartment, man![26] а Джек ледь підвівся і постукав у верхню полицю: I know you are very sexy, but what about some sleeping?..[27]

Вони з Ларисою випили ще по пляшці пива. Друга пішла краще. Лариса більше не говорить про свою ранню смерть. Все буде добре, принаймні, на даному етапі. Тільки треба добре виспатися вночі. Я сподіваюсь, ти полізеш нагору, Сашику? I don’t like neither top oruppositions!..[28]

Комбінатське раніше за Гірниче. Лариса з Чеканчуком устали запізно і тому не встигли поснідати. Фарбована білявка з Гірничого розклала на весь дорожній столик сніданок для Джека з Алабами. Вона годує його з рук шинкою і камамбером, ретельно протираючи серветкою його губи після кожного з’їденого шматочка, а він безпорадно крутить скляними очима.

Лариса й Чеканчук збирають речі й виходять у тамбур. І раптом Лариса повертається до купе, робить знак дівчині з Гірничого, щоб вона на хвилину вийшла.

– Хочеш хорошого шефа в Києві? Твій Джек, здається, ще не замовляв весільну трійку.

– Він ще замовить. Я не знаю...

– А я знаю. Ось, подумай і дзвони, – Лариса простягає їй свою візитівку і йде в тамбур до Чеканчука, Дає йому свою дорожню сумку і бере з його рук великий целофановий пакет із вінком. Віст оплатив вінок. Його сплетено із соснових гілок, темно-малинових гвоздик і білих гербер – квітів, які довго не в’януть, а коли висихають, набувають особливо скорботного вигляду.

Закінчилися поля з териконами, почалися поселення. Потяг сповільнює хід, ледь-ледь повзе, зітхає, шкварчить і проклинає долю, але все-таки рухається, як баба з торбами на базар. Нарешті зупинка. Провідниця відчиняє двері, витирає бильця брудним шматтям – невідомо, чи протирає вона їх, чи ще більше бруднить. Зі стогоном піднімає металеву пластину при вході, випускає пасажирів до сходів на мокрий перон. Приїхали. На рожевому портику вокзалу викладено рік побудови – 1908. Ще за царя тут була вузлова станція, де вантажили й розвантажували... Так, спочатку поснідати. А потім пошукати місце загибелі Мар’яни Хрипович.

Дорожній буфет огидно смердить. Але десь неодмінно має бути охайний ресторанчик. Вони тепер є всюди, в будь-якому закутку – зазвичай абсолютно порожні, тьмяні з білими пластиковими меблями, де бармен з кримінальною пикою протирає до блиску келихи, і де за недоступні пересічним українським мандрівникам 5-6 гривень з носа пристойно нагодують і дадуть чек, який Джері Біст потім оплатить. Такий ресторанчик знайшовся й на вузловій станції Комбінатне. Він має претензійну назву "Сен-Піт" – звичайно, все найкраще в Україні завжди "іноземне". Тут Ларису й Чеканчука обслуговують на оптимально високому рівні. Офіціант приносить гарячі бутерброди і прозорі кухлі з окропом, де плаває пакетик чаю "Lipton" – ви ж не п’єте розчинної кави,

а натуральної в нас, на жаль, нема. А коли, поснідавши, вони виходять, офіціант наздоганяє їх: "Женщино! Ви забули перчатки!"

Дуже дякую! Скільки пар рукавичок забуто по кафе й крамницях! А це, між іншим, подарунок Мар’яни! Мій заповітний колір: темно-вишневий. Купила в Duty free[29] у Франкфурті, де робила пересадку з Канади. А щоб Мар’яна не задирала носа, ніби тільки вона здатна робити дорогі подарунки, я їй теж подарувала фірмові шкіряні рукавички! Її заповітного кольору marine[30]. І вона їх берегла, я вже два сезони бачила їх у неї, хоча вона завжди підкреслювала, що річ ніколи не матиме для неї ірраціональної цінності подарунка, якщо не влаштовує її своїми якостями... А між іншим, Сашику, серед Мар’яниних речей не було рукавичок?

– Серед тих, що мені повертали? Ні, не було! Ми ще раз переглядали ті речі у неї вдома у день похорону – пам’ятаєш? Але, можливо, вони були серед тих пошкоджених речей, які були на ній?.. Може, вона поклала їх у кишені.

– Може. А може, й ні... А може, вона їх загубила – вона теж мала таку звичку. Та що вже про рукавички, як мова про життя...

У першого ж дядька в дорожній уніформі запитали, де та платформа, з якої впала на рейки жінка з Києва. Ми її колеги, хочемо встановити вінок на місці загибелі. Дядько відповідає, що він не знає, проте точно знає Наумов. Взагалі тут гинуть мало не щодня, бо потяги сунуть, як звірі, а люди зазвичай п’яні. Якби всім ставити вінки, то всю вузлову станцію завішали б вінками. А де Наумов? Спитайте у Валі – ось вона.

Валя не знає, де Наумов, проте добре знає, де загинула немісцева жінка. Ось пройдете тим мостом, крайня платформа, рейки тільки з одного боку. З тої платформи вже не один впав.

– Те саме мені сказали у дорожній міліції, коли я її забирав, – каже Чеканчук Ларисі. Вони піднімаються на віадук і довго дивляться згори на мокрі рейки, товарні вагони і маневрові поїзди. Здається, нам сюди. Ось вона, крайня платформа. Досить широка За спиною – ріденький гайок. Край весь оббитий, асфальт у деяких місцях обвалився. І справді можна впасти. Особливо, якщо підштовхнуть. По платформі – кілька похилих ліхтарів, обклеєних обідраними об’явами: куплю волосся... продам квартиру... ритуальні послуги недорого: рити 36 гривень, закопувати 26... На стовпах – іржаві держаки для прапорців. Вони досить високо: Лариса не може дотягтися, але Чеканчукового зросту вистачає, він чіпляє вінок обличчям до колії. Повз них ідуть люди, не звертають уваги і тільки якась жінка скорботно хитає головою. Перший етап зроблено. Тепер треба дізнатися розклад електричок на Дружбонародівку. А потім їхати у Новожахів до Козових.

Електричка до Дружбонародівки їде о 21.15. А Мар’яна загинула десь за годину до того. Чому ж вона чекала на потяг так рано? Хтось дезорієнтував її. Гаразд, про це пізніше. А поки що треба дістатися до Новожахова. В тому славному місті нема залізниці. Але туди має ходити автобус.

Автостанція відразу біля залізниці. Крім автобуса, який треба брати штурмом, до Новожахова ходять так звані комерційні маршрутні таксі по три гривні, які довго стоять півпорожні. Лариса і Чеканчук залізли в мікроавтобус, чекають відправлення, обговорюють свої подальші плани. Повернутися від Козових треба буде сьогодні ввечері. І їхати до Кубова. На завтра на вечір у них квиток на зворотну дорогу. Біст не знає, що ми плануємо змотатися до Дружбонародівки. За його розрахунками, ми ночуємо в Козових або в Школі мистецтв. Але ж ми будемо з картинами Любоньки. Як же ми попремося до Дружбонародівки, навіть якщо й Кубов зустріне? Якось буде. Тяжко, але впораємось. Пошук істини вимагає жертв. Добре, якщо не людських.

– Поїхали, – гукнув водій мікроавтобуса. Але, перш ніж їхати, він перевірив у пасажирів квиточки за три гривні і вигнав хлопчика 11-12

років, що прилаштувався їхати зайцем. Той хлопчик сидів попереду Лариси й Чеканчука і міг чути все, про що вони говорили. Але навряд, щоб непосвячені щось второпали з їхньої розмови.

Будинок Козових стоїть біля траси на околиці Новожахова. Чеканчук упізнає садибку з виламаним парканом, яку йому показали минулого разу, і просить водія пригальмувати при в’їзді до міста. Вони зійшли, а маршрутка поїхала далі.

– Ось їхній будинок. Батько навмисне виламав паркан і кущі перед вікном, щоб дівчинка бачила поле.

Лариса зупинилась і довго дивилась на сіре безкрає поле, яке так хотілось бачити хворій дівчинці. Якщо довго дивитись, не відводячи очей, неодмінно щось побачиш. Я б теж годинами дивилась за обрій, якби був час.

Вони постукали, і немолода несподівано синьоока жінка відчинила їм.

– Проходьте, дуже просимо! Люба вас побачила у вікно. А батько пішов вас зустрічати до автобуса!

– То, може, я побіжу, скажу що ми тут? – запропонував Чеканчук.

– Не варто! Побачить, що вас нема, і вернеться. Проходьте до зали. Любо, це до тебе. Ми вже знаємо, що будуть люди, звідки покійна Мар’яна Миколаївна.

– А як Люба себе почуває?

– Краще. Добре, що не віддали до лікарні. Пили ті таблетки, що привезла Мар’яна Миколаївна. Проходьте, дуже просимо!

Із маленьких сіней увійшли до великої кімнати, спочатку задуманої як вітальня, себто зала, а тепер вона править за майстерню. Дівчина з довгим прямим волоссям сидить у кріслі на колесах перед вікном. Вона обернулася до них з гримасою огиди й здивування – хвора міміка викривлює її обличчя, не дозволяє тримати губи по-іншому.

– Сідайте, відпочивайте з дороги, а я побіжу до обіду, – каже мати.

Лариса і Чеканчук, привітавшись з дівчинкою, розглядають Любині картини. Вони без рам стоять біля стіни одна за одною, деякі розставлені на серванті, на старому приймачі, на туалетному столику. Люба говорить нерозбірливо, ковтаючи літери, кусаючи себе за губи:

– Ті не треба! Вони ще не готові – показує вона на полотна біля стіни в неї за спиною, – а ті – можна.

Більшість неготових картин являють собою барвисте яскраве тло. Палає вогнище. Або літнє сонце сідає в негусті кучеряві хмари. Або виверження якогось чудернацького вулкана. Але це напівфабрикати. А ось уже готові вироби. Теж вогнисте тло. А на нім чорним намальовано танок химерних постатей. Або викручене безлисте дерево. Або в’язку хмизу, яка, одначе, не горить.

– Я хочу малювати те, що не згоряє, – каже Люба.

– Те, що не горить у вогні?

Люба радісно киває головою, бо її зрозуміли. На зворотному боці готових картин приколоті папірці, де рукою мами написані назви: "Танок дерев". "Стара жебрачка в спеку". "Блискавка на хресті". Добре. Дуже добре. Але досить одноманітно. Ніби робила кілька копій на замовлення. Але справді подібних копій справжній творець не робить. Тому є розбіжності. Але в усій вогняній колекції відчувається: на замовлення. Мабуть, Мар’янина школа. Вона добре знала, на що дивляться на

євровиставках. І що там продається. Добре знала, заради чого варто, як вона не раз казала, порпатись у лайні.

А от окремо від вогняного циклу картина "Мука жінки". Вона вражає не тільки відмінністю від решти, а й сама по собі. Гола жінка зі скривленим лицем і гарним, проте також покрученим тілом. Спину вигнуто настільки, що голова тієї істоти знаходиться десь біля попереку. Тло невиразно-сіре, нерозроблене, непрописане, але, можливо, так і треба. Тло не має значення, увага прикута до тої викрученої наготи.

– Це я для себе, – каже дівчина, і вони розуміють, що, мабуть, нещасну хвору дитину мучать жахіття дозрівання. А ось картина "Мама": зовсім стара жінка (Любина мама ще не така) з яскраво-синіми очима, перев’язана картатою хусткою і чомусь в оксамитовій сукні, – оксамит виписано з такою гіперреалістичною ретельністю, що його хочеться торкнути рукою.

– Я й сама не знаю, як воно в мене так вийшло.

– Любо, твої картини висять і в офісі нашої фундації, і наш проспект оформлено твоїм твором "У Жахові на базарі". А як твої земляки ставляться до твоїх картин? Розуміють їх? Знають про тебе? Може, зорганізувати твою виставку тут, у Новожахові?

– Навіщо? Це бидло вміє тільки заздрити!

Лариса й Олександр обмінялися поглядами. О-го! Це також школа Мар’яни Миколаївни! Бидло! Всі, крім яскравих обдарувань, – бидло! Ну й Любонька!

Повернувся старший Козовий. Він радий, що гості прибули. А то був, зовсім розстроївся, що не приїхали. І як би ми жили без вас? Ще кілька років тому ми вивозили Любку в кріслі на базар. Лишали її з миской на колінах годин на п’ять-шість. Але в Жахові на базарі подають погано.

Ледве дві-три гривні в хорошу погоду. Возити її в більші міста або до монастиря – як повезеш, коли нема машини? Тут відвезти її до поліклініки і то проблема… А базар у нас зовсім близько. Там, на базарі, вона почала малювати все, що бачила, гілочкою по коробці від цукерок. Наша Марія Василівна її помітила.

– Це директорка мистецької школи?

– Так, вона там директор. Так от, вона принесла Любі олівці, альбома, а потім картонки й акварельні фарби. А тепер пішло! пішло, он воно як! Я навчився робити для неї оці рамочки й натягувати на них полотно.

– Зараз будемо обідати, – заходить до зали мати, – ти погодуй Любу, а ми сядемо на кухні. Ви вже вибачте, що не в залі, там у нас Любонька. Вона тут і спить, і малює, й у вікно дивиться. Ходімте!

Батько провів гостей до кухні, де вже накрито стіл.

– Якщо чесно, я не розумію, чому те, що малює Любонька, стільки коштує. По п’ятдесят доларів за картину! Я би й за таке й двадцяти гривень не віддав, якби навіть вони в мене були! Але ж дитина хвора. Жалко її! Ті, що в один рік з нею родилися, вже з хлопцями ходять. А вона!…

Сіли до столу. На столі гаряча картопля з салом, квашена капуста й огірки. Мати виставила пляшку казенки – ви ж, мабуть, домашньої не п’єте? Гості відмовляються й від горілки, але жінка дуже просить хоча б по одній за Любине здоров’я. Гаразд. Випили за здоров’я й за творчі успіхи. А далі цілком логічно визрів тост за упокій. Як-ка була жінка! Як вона нам допомогла! Любонька її портрет намалювала – чи його забрали до Києва з її речами? Вона його взяла від нас у день своєї смерті.

Так, це вже цікаво. Ніколи не знаєш, де раптом несподівано виникнуть нові орієнтири на шляху до істини. Отже, ви кажете, Мар’яна взяла з собою картини Любоньки?

– Взяла, взяла! Вона нам дала гроші від вашої фундації, ви ж це знаєте!

– Звичайно! А чому вона від вас поїхала в Комбінатне?

– Вона попередню ніч спала в школі мистецтв. А далі їй треба було їхати до Над’ярної.

– До Дружбонародівки?

– А ми її звемо по-старому – Над’ярна. Кажуть, її скоро знов так назвуть. Туди можна їхати через Комбінатне. Там я знала жінку, яка здає кімнату. Я ту жінку знаю через поліклініку. У неї теж хвора дочка. Тільки ще й того... – Любина мати крутить пальцем біля скроні.

– А ви нам не скажете, чому Мар’яна чекала електричку на годину раніше, ніж за розкладом?

Батько повернувся від дочки з майже повною мискою.

– Знову не їсть?

– Не хоче.

– То в нас записано неправильно! Ми їй сказали: двадцять п’ятнадцять! А насправді двадцять одна п’ятнадцять.

– Так, 21.15, ми сьогодні перевірили на станції.

– Ото я їй неправильно сказала. Але не зо зла! Вона нам сказала, що переночує в Комбінатному, а поїде до Над’ярної вже вранці. Говорила, що дуже погано спала в кімнаті для гостей у школі. Ми їй ранкову електричку сказали правильно. І чого вона поїхала ввечері?

Поспішала на ніч до директора над’ярненської музичної школи, – обмінялися поглядами Лариса й Чеканчук.

– І була б переночувала й поїхала вранці, то й не впала б на рейки в темряві, – засумував батько.

– Це вже в кого яка доля, кому скільки Бог відміряв, – сказала Лариса, хоча й думала по-іншому. Але їй здавалося, що простим людям притаманно переносити відповідальність за нещастя на трансцендентні сили.

– Та що вже та доля, і що вже той Бог? Ми з батьком не віримо в долю. І в Бога, хай він тільки простить нас, не віримо. Ну скажіть, чого в нас Любонька така? Чим ми прогнівили Бога? Тим, що завжди чесно працювали? Тим, що я горілки й в рот не брала, поки була дівчина, а батько зовсім трохи, і то тільки насвято? А в алкоголіків Рудакових троє дітей одне краще одного! Двоє в Києві працюють! Ні, все в світі випадково! Чи ж ми свою дитину не доглядали? А вона вся покручена, і ніжки в колінцях так і не розігнулися!

– Так, якщо все в цьому світі від Бога, то й не розбереш, що той Бог мав на увазі. Як він міг допустити загибель Мар’яни Миколаївни, якщо він є?

Чеканчук звичний до засадничої нерелігійності простих людей. Він вирішує поглибити тему загибелі Мар’яни Миколаївни.

– То вона того дня таки брала у Любоньки картини?

– Брала, брала! Ми ще з батьком їх пакували! Ми і для вас приготували мотузки перев’язати картини... Нам передали, що ви купите щось із Любиних картин...

Любина матінка полегшила нелегку для Лариси й Чеканчука задачу. Вони обоє й не знали, як розпочати ту розмову. Думали, після виставки в Мюнхені Козові більше проситимуть за Любоньчині роботи або й зовсім відмовляться їх продавати. Але для них і досі по п’ятдесят "зелених" за картину – величезні гроші. Тим більше, готівка в покупців при собі, вони можуть розплатитися відразу. Від них вимагається тільки розписка в отриманні грошей. Віст наказує брати розписку за все, придбане в обдарованих дітей. Щоб потім не було ніяких претензій. У комп’ютері фундації зберігаються спеціальні бланки, де заздалегідь видруковано, що автор добровільно продає свої вироби фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL і абсолютно згодний із запропонованою ціною, а нижче подається табличка, куди мають від руки вписуватись назви картин.

Вони відібрали вісім картин. Спакували їх по чотири. Любонька сказала, що можна брати й "Муку жінки", вона намалює ще. А от чи відтворить вона портрет тьоті Мар’яни?..

– Чого ж ви не лишаєтесь ночувати? Вам треба окремо? Ви могли б у нас, а жіночці було б зручно за два доми в нашої куми. А в школі не хочете? Я ж там прибиральницею, от на вечір піду. Там є дві кімнатки для гостей. Правда, Мар’яні Миколаївні там дуже не сподобалось... Спасибі, що витрачаєте на нас стільки часу. Ох, може, й телефона зможемо провести, а то дуже важко бігати на станцію...

Батько й мати Козові ледь стримують радісне хвилювання, перераховуючи "зелену" готівку. Все це піде Любоньці на ліки й на посилене харчування. І, можливо, влітку зможемо прибудувати до зали велику веранду із кольоровими вікнами – Любонька дуже хоче. Дай вам, Боже, щасливої дороги! І не забувайте нас! Батьку, проведи їх до автостанції. Там як не автобус, то маршрутка.

Не було ні автобуса, ні маршрутки. Холодні каламутні сутінки обступили зусібіч Новожахівський автовокзал. Під’їхав великий "Ікарус", це останній автобус на сьогодні, що йде з Новожахова, і везе він до обласного центру. Виникала серйозна спокуса сісти саме в нього, виїхати з цих холодних згубних місць, і сьогодні ж їхати назад до Києва. Вони вже виконали завдання свого боса. Але спокуса шукати істину далі, нехай навіть у брудній каламуті цих немощених доріг, виявляється ще сильнішою. І вони домовляються з приватним авто по 5 гривень до Комбінатного. Водій не іде, вперто чекає третього пасажира. Вони платять йому 15 за двох, і стара "Волга" вирушає в дорогу, швидко залишивши позаду дім Козових при дорозі.

– Вам куди в Комбінатному?

– На вокзал.

Далі вони їдуть мовчки. Стало зовсім темно. Не видно ні поля, ні гаю, ні димних обрисів мертвого комбінату. Тільки блимають вікна вбогих людських жител. І Олександр Чеканчук чомусь подумав, що, якби з ними раптом зараз їхав Юра-Джордж Молданскі, він би неодмінно запитав: чому ці люди живуть тут? Чому вони не поїдуть звідси?.. Лариса витягає з-за пазухи мобільного телефона – це та сама лінія, користувачем якої була Мар’яна, тільки замінили розтрощений у ту страшну ніч апарат. Лариса набирає телефонний номер Кубова: ми вже їдемо, скоро сідаємо в електропоїзд. Кубов відповідає, що чекає на них, може навіть заїхати за ними у Комбінатне, яке він знає дуже добре. Але Лариса каже: не варто – вони доїдуть тою електричкою, на яку так і не сіла Мар’яна. Кубов сміється: хотів полегшити вам життя, моє діло запропонувати, ваше діло відмовитись. Лариса дякує, зв’язок уривається. Чеканчук нагадує Ларисі, що всі дзвоники фіксуються і будуть відомі Бісту. Перед від’їздом він говорив з босом і намагався запропонувати заїхати ще й до Дружбонародівки, адже покійна Мар’яна мала там якісь справи, які могли б завершити вони з Ларисою. Але Біст відповів, що з Дружбонародівкою він іще розбереться, а їм не варто брати на себе додатковий тягар. Він так і сказав: additional burden. Ну, тітка у мене

живе в Дружбонародівці, – вигукнула Лариса, – рідна тітка! Я їй дзвонила у приватній справі! Можу оплатити дзвоник!

– Приїхали. Вокзал.

Вони розплачуються, витягають з автомобіля упаковані картини. Чеканчук хапає обидві зв’язки картин, але з двома великими пакунками рухатися дуже важко. Лариса бере собі легший пакунок, а Олександр тягне важчий і обидві сумки. Заходять у приміщення вже знайомого вокзалу взяти квитки на електричку й уточнити час відправлення й колію. Знову піднімаються на віадук, дивляться на номери платформ. Електропоїзд до Червоної Криниці із зупинкою в Дружбонародівці відходить з іншої платформи, не з тієї, з якої Мар’яна впала на рейки. Ще півгодини до прибуття електрички. Ходімо на ту платформу, Сашику.

Перше, що впало їм у вічі, коли вони спускалися з віадука, це вінок, який вони почепили вранці. Він валявся посеред платформи. Вони обоє прискорюють ходу, але з пакунками важко рухатися швидко. Так, їм не примарилось: вінок із соснових гілок, гвоздик і гербер кинуто на платформу, його навмисне хтось зірвав і грубо потоптав. Держак від прапорця, на який почепили вінок уранці, досить довгий, і сильного вітру сьогодні тут не було. Та навіть якби й був вітер, він би не зірвав вінок. Це зробив не вітер.

Олександр і Лариса не знають, чи варто чіпляти назад той вінок, де майже в усіх квітів обламані голівки. Що це є – свідома наруга над пам’яттю Мар’яни чи просто хуліганство?..

На платформі є люди. Їх дуже мало і всі вони десь далеко. Але вони є і, певно, були на момент загибелі Мар’яни. Очевидно, можна було б знайти свідків, якби їх хтось шукав… У них нема таких можливостей, вони не будуть підходити до тих людей, питатися в них, чи вони не бачили, як хтось зірвав зі стовпа жалобний вінок.

Удалечині загуркотів потяг. Обоє рвучко глянули на ручні годинники. Ні, це не електричка на Червоні Криниці, до неї ще як мінімум двадцять хвилин. Це знову товарний. Такий, як той, що переїхав Мар’яну. І от, коли вогні електровоза засяяли зовсім близько, Лариса раптом іде до краю платформи й нахиляється над рейками. Чеканчук перелякано біжить до неї, обхоплює її обома руками, тягне подалі від страшного потягу:

– Ларисо, ти здуріла? Якщо ще й ти опинишся там, мені залишиться тільки самому стрибати туди!

– Заспокойся, Сашику! Я просто хотіла відчути, як воно було їй! І тепер я можу напевне сказати: якщо не підштовхнуть, то не впадеш. А тепер ходімо на нашу колію, – Лариса кричить, бо потяг суне з великим гуркотом.

Так, скоро їхня електричка. Вони заходились шукати пакунки з Любоньчиними картинами, які лишалися біля порожньої розбитої лавки посеред платформи. Одного з пакунків нема. Господи, де він? Другий, важчий, який тягнув Чеканчук, на місці. А той, що його несла Лариса, нема. Сумки на місці. А картин нема. Нібито нікого й не було тут. Втім, поки гуркотів потяг, здається хтось вийшов з гаю, але хіба на те хтось звертав увагу? Куди він побіг? Тримай біля себе свій пакунок, а я спробую пошукати той! Та де ж ти його будеш шукати? Але як їхати без картин? Що ми скажемо Вісту? А може, ми лишили їх на вокзалі біля кас? Ні, з віадука ми обидва сходили з картинами. Але хто ж це їх схопив? Той, хто пройшов тут, поки ти експериментувала біля краю платформи! А ти мене рятував! Краще би стеріг картини! А ти би впала на рейки! Я би не впала! Якби ніхто не штовхав, ніхто би не падав! Ну гаразд, я в усьому винний. А поки ми спізнилися на електричку. Дивись, ось вона відходить з тої колії. Будемо ночувати в Комбінаному.

Довелося дзвонити Кубову і просити, щоб він забрав їх з Комбінаного. Кубов розреготався і сказав, що буде хвилин за сорок.

Попросив, щоб вони чекали на нього біля виходу з вокзалу в бік міста. А як ми впізнаємо одне одного? Ви відразу побачите мою машину.

Лариса й Чеканчук знову поплентались до облупленої станційної споруди з числом 1908 на обох фасадах – і оберненому до колій, і тому, що в бік станційної площі. Стає зовсім холодно, але вони не заходять усередину, щоб не пропустити Кубова, на якого зараз єдина надія. І як вони втрапили в таку халепу? Все сталося так швидко! От що значить шукати істину. Як вони будуть звітувати за відрядження?

– Що може бути в даному випадку найгіршим? – ставить питання стихійний філософ Чеканчук. – Нас виженуть з фундації. Ми жили без цієї установи і далі проживемо. Головне, ми обоє живі.

– Але це нам нібито не загрожувало.

– Цього ми не можемо знати. Здається, хтось-таки шурхнув у гай з платформи, поки їхав товарняк. Власне, то був той, хто схопив картини. Ми їх залишили біля лавки дуже ненадовго.

– Можливо, то і був убивця Мар’яни.

– Цілком можливо. А може, й випадковий хуліган.

– Але ж вінок! Скинутий потоптаний вінок!

Чеканчук зітхнув. Дістав із кишені цигарку і запалив, що робив украй рідко.

– Але й це може бути банальне хуліганство. В нас немає доказів щодо інших мотивів.

– Але ж і картини, що везла Мар’яна, теж хтось забрав! Забагато збігів!

Чеканчук мовчки курив. Лариса змінила тему:

– А може, доведеться оплатити вартість картин?

– Це ще не найгірше!

– Я поверну! Мій чоловік передав гроші з Америки.

– Та і я щось маю і міг би відшкодувати...

– Можемо розділити цю суму навпіл. Я недогледіла, коли кинулась до потяга, а ти – коли кинувся мене рятувати...

Стало зовсім холодно. Олександр і Лариса щільніше притулилися одне до одного, обоє міцно тримаючись за пакунок з картинами.

– Звичайно, без роботи у фундації і ти, і я проживемо. Платять триста доларів, а крові п’ють на всю тисячу. Але, працюючи тут, ми маємо значно більше можливостей шукати нашу істину. І тому прикро було б вилетіти звідти саме зараз.

Чеканчук мовчки стиснув лікоть Лариси. Він був вражений: тільки-но подумав те саме, що й вона.

– А це, вочевидь, за нами.

На брудній привокзальній площі з’явився довжелезний "Лінкольн" кольору металік.

– Тримай речі, я помахаю йому, тільки добре тримай!

"Лінкольн" під’їхав прямо до входу у вокзал з боку площі, як і домовлялись, і з нього виліз кучерявий квадратовий чоловічок, що цілком виправдовував своє прізвище.

– Заочно ми з вами вже знайомі, радий познайомитись особисто. Сідайте в машину. Куди ви хочете? На заднє сидіння чи на середнє? Я купував саме таку тачку, щоб не садити поряд маму і дружину!

Кубов їде на шаленій швидкості, яка заборонена не лише в Україні, а й десь у Німеччині. Навіть не пригальмовує біля постів ДАІ, та його ніхто не чіпає, хоча він не дотримується ніяких правил, подекуди заїжджаючи на протилежний бік траси, і нечасті авта налякано сахаються від довжелезного "Лінкольна".

– Ото була б бездарна загибель, якби ми раптом врізалися в якийсь стовп або зіткнулися з вантажівкою, – прошепотіла Лариса і Чеканчук знову стиснув її руку на знак того, що він щойно подумав те саме.

Але доїхали. В’їхали на Кубове подвір’я.

– Ось моя халупка, – вдавано недбало каже Кубов, – відчиняючи дверцята своєї "тачки". "Халупка" і правда справляє враження. Не менше чотирьох поверхів, але, здається, ведуться роботи по надбудові п’ятого. На подвір’ї по дорозі до входу по обидва боки від вимощеної алеї ростуть сріблясті ялинки.

– Як біля Кремлівської стіни, – каже Чеканчук.

– А пальми у вас не ростуть? – питає Лариса.

– І ці дуже ніжні, – поскаржився Кубов, – не хочуть приживатися. Вже треті міняю.

Чеканчук згадав, як по закінченні стажування у Лондоні складав іспит і мав продемонструвати відмінне знання пам’ятки по роботі з багатіями. Ці знання стали в пригоді зараз:

– Мені доводилося жити у Великій Британії, але там і у лордів нема таких будинків.

– А я бувала у Франції і теж можу вам сказати, що й будинок маркіза Шеверні значно скромніший.

– А покійна Мар’яна казала, що не бачила такого й у Сполучених Штатах. Ось, подивіться з цього боку!

З того боку гостям б’є в очі суцільна, на два поверхи, скляна стіна зимового саду з різнокольоровою підсвіткою.

– Там є й пальми, – каже Кубов. – Сама тільки система калориферного підігріву коштувала мені двісті вісімдесят тисяч. Але чого не зробиш для того, щоб у домі було зелено? Мама дуже любить домашні рослини. Вона завжди тримала їх повне підвіконня. Ще коли ми з нею жили на квартирі.

Увійшли в дім. Кубов каже, що не знав, чи одну їм кімнату на двох, чи дві, і тому приготував дві. Хочете душ з дороги? Будь ласка. Але можна й затопити сауну. А за півгодини просимо до столу.

Пройшовши великі зали з безглуздими ромбовидними вікнами і сервантами з кришталем, гості Кубова потрапили до їдальні. Краби, кальмари, шпроти, паштети, оселедні, ковбаси і шинки, а також соління і свіжі фрукти щільно заповнюють великий стіл, накритий на чотири персони. З ними сідає матінка Кубова Вікторія Микитівна в оксамитовому халаті з золотими китицям і від того нема ніякого спасу. Втім, очевидно, від того є певна користь, бо стара жінка кидає люті погляди, коли Кубов черговий раз береться за пляшку. Можливо, він не

напився до стану тяжкого сп’яніння саме через присутність матінки, яка, між іншим, розповіла, що знала Толю Сумцова дуже давно. Колись вони з Колею жили на квартирі у батьків Толі. Толя вчився в Києві, а потім жив там по тому, як вивчився. Згодом грав в оркестрі у області, де й одружився з Мариною. А потім повернувся сюди. Вже років десять тому. Марина поїхала назад до себе в область із дочкою. Казала: сил моїх більше нема тут жити! Хороша була жінка, вона приїздила до нього на похорон. Дуже плакала. А Анатолій почав жити з Танькою. Її син учився в музичній школі. Тихий такий хлопчик, замріяний, чемний. Від кого тільки вона його народила? Танька нетутешня, вона до нас приїхала, бо отримала тут хатку у спадок. Помер старий самотній Тущенко, а то був якийсь її родич. А сама вона чи з Гірничого, чи ще звідкись. Вона іноді туди їздить.

– А, може, з Комбінатного?

– Може. І зараз вона зникла. Мабуть, переховується у своїх родичів.

– Моя мама все знає, що коїться у Над’ярній, – з ніжністю каже Кубов, – хоча вже п’ять років, як ми живемо тут, і все нам сюди возять і на базар можна не ходити. А мама все одно спілкується з людьми, серед яких виросла і знає все про те, хто з ким живе.

– А що ж мені, як твоїй дружині, тільки й цікавитись, з ким живе Клавдія Шифер, або ще ця, особливо безстижа, як її?.. Ну як її?.. – Вікторія Микитівна ніяк не згадає імені особливо безсоромної знаменитості, а Лариса підказує їй, що всі знаменитості зараз курви, чим викликала у Кубової матері напад симпатії:

– Їжте ікорку, це зерниста! Бачите, зерна одне в одне! Не знаю, як ви, а я паюсної терпіти не можу і в рот не беру! То не ікра, а якась розмазня! І пахне болотом!

Після вечері Кубов запросив гостей до бару в кабінеті, де крім кількох комп’ютерів, шкіряних крісел і бронзових нагих жінок стоїть апарат гарячих напоїв, які зазвичай встановлюють у магазинах чи установах: при натискуванні різноманітних клавіш видає каву, шоколад або чай з молоком чи без, з цукром або без нього.

– На чому ви заробили гроші, Колю? – спитала Лариса. Чеканчук смикнув її за рукава. Інструкція по роботі з "багатіями не містила такого пункту, навіть навпаки.

– На металах, а на чому ж іще? – чесно відповідає Кубов. – Гроші валяються під ногами, тільки не всі вміють за ними нагинатися! Ви хоча б знаєте, скільки верстатів проржавіло, коли розвалився Союз? Я й покійному Анатолію казав: іди до мене, через пару років прибудуєш до свого доміка кімнаток п’ять-шість, купиш білий рояль, будеш грати для краль! Не схотів. Казав, а хто ж буде вчити музиці дітей? І правда, хто тепер буде вчити музиці дітей? Мій балбес, крім нього, більш ні в кого вчитатися не буде.

– Що ж відомо про те, хто його вбив?

– Люди кажуть, це Танька. Вона зникла. Її шукають за підозрою в убивстві, розіслали по області плакати, знаєте, їх розшукує міліція.

– Вона так його ревнувала?

– А хто їх, тих баб, знає? Іноді воно й не любов і не ревнощі, аби на своєму поставити... Але слідчий з району, молодий хлопець, я його знаю, я всіх у міліції знаю, то він каже, що то навряд чи Танька. Не розуміється чоловік у жіночій психології.

Гості докладно розповіли Кубову про загибель Мар’яни. Чи не могла її вбити та сама Танька? Вистежити і скинута на рейки.

Кубов почухав кучеряву потилицю.

– Я сам не чув, але мама мені розповідала, що Танька, як нап’ється, кричала і не раз щось типу: уб’ю паскуду! Хай тільки сунеться сюди! Сина вкрала! Чоловіка вкрала!

– Невже Мар’яна вкрала її сина? Вона, навпаки, влаштувала хлопчика в дуже хороший заклад!

– Їй те саме й говорили. А вона своє: уб’ю! Вкрала! Я Анатолія любив, хоч він був і безтолковий, земля йому пухом.

– Але чи хтось бачив Таньку у вашому місті, коли загинула Мар’яна?

– Ой, це треба запитати маму. Зараз, – Кубов витяг із кишені телефон, – мамо, ти ще не спиш? Уже лягаєш? Ну нічого. На добраніч. Цілую, – Кубов відімкнув зв’язок. – Ми всі ходимо по цьому дому з мобілами, бо розгубимось. Навіть малий. Я завтра розпитаю маму. Вона, як чого не знає, то відразу дізнається.

У Кубова за пазухою лунає дзвоник:

– Так, мамо!.. Та ні, це стосується загибелі Анатолія і Мар’яни... Тоді чекаємо, ми в північному кабінеті!

Кубов хутко допив коньяк зі своєї чарки, налив туди лимонаду.

– А ви пийте, пийте, як вам хочеться. Вона тільки до мене чіпляється з цим ділом. Переживає, одне слово, – мати!

Вікторія Микитівна зайшла до кабінету і сіла в шкіряне крісло.

– Тобі лимонаду, мамо?

– Нічого не треба, розкажіть мені про Мар’яну, чому я нічого не знаю?

– Я тобі вже розповідав. Вона загинула в Комбінатному в той день, коли Анатолій чекав на неї. Пам’ятаєш? Вона збиралась приїхати сюди вранці – якого це числа мало бути?

– Вона збиралася вранці вісімнадцятого?

– Так, от її повідомлення, дивіться.

Кубов знайшов у комп’ютері повідомлення Мар’яни "18 uransi zaidu do tebe, poidu toho samogo dnya uvecheri". Я все це передав Анатолію. А потім напередодні того самого дня ввечері вона подзвонила мені, що їде в наше місто прямо зараз. Вечірньою електричкою. Спитала, чи не важко мені все це передати. Я сказав, що неодмінно передам. Вона дзвонила з мобільного, я це чув по сигналах. Я сам їздив до Анатолія, сказав йому: зустрічай кралю сьогодні ввечері, якщо хочеш, іди з нею до мене. А на ранок довідався, що вона не приїхала.

– А я й не знала, що вона мала приїхати, – сказала мати Кубова. – Чому ти мені про це нічого не сказав?

– Анатолій просив мене нікому не говорити, що вона може приїхати, щоб на неї не налетіли вчительки з його школи. Ти ж знаєш їх! Одна Зінаїда Андріївна чого варта!

– То страшна баба, вона що завгодно з тебе виб’є!

– Потім Анатолій приходив до мене, просив дати повідомлення, дізнатись, чому вона не приїхала. Пару разів він до мене заходив. А потім прийшов мейл від вас, що Мар’яна загинула. В той самий день і Анатолій загинув. Отже, виходить, Мар’яна загинула в Комбінатному на коліях.

– Так, і цікаво було б дізнатися, чи хтось бачив тут цю вашу Таньку. Бо, якщо її тоді у вашому місті не було, можна думати, що то вона штовхнула на рейки Мар’яну. Хоча, звичайно, як вона її могла вистежити?

– Це вона! – впевнено сказала мати Кубова, – вона хоча й пила, але була дуже хитра! Ви знаєте, Толя вигнав Таньку саме перед тим, як Мар’яна приїздила до нас! Мені нова поштарка розповідала: принесла Анатолію на школу іноземного конверта білого-білого, з вигляду службового. Він його довго-довго читав. А відразу по тому Тетяна й перебралася до своєї хатки. Тобто, він її вигнав, бо закрутив з Мар’яною. У Анатолія дім пристойний, кам’яний, вікна великі, ґаночок, комора. А знаєте, яка хата залишилася від старого Тущенка? Я там, правда, давно не була. Повезеш мене завтра туди, на околицю, я хочу подивитися, що від тої хати лишилося зараз.

– Туди моя машина не проїде, – сказав Кубов.

– Звідки Анатолію таке нещастя? Він її пожалів через сина, а вона... І кралю його порішила, і самого.

Чеканчук і Лариса, перебиваючи одне одного, розповіли про вкрадені картини і потоптаний вінок. Картини не справили ніякого враження на Кубових, проте вінок підтвердив їхні здогадки.

– От же паскуда, і вінок на місці загибелі потоптала! Убивцю тягне на місце злочину! І сюди вона вернеться! Вернеться, собака!

– А як Анатолій познайомився з Мар’яною? – запитували Кубова гості.

– Він не розповідав. Він же не пив після операції, то з ним і спілкуватися було важко.

– І правильно робив, що не пив, якби ще й ти не пив!

– Мамо, годі!.. Я не знаю, як вони познайомились. Тут вона була минулої весни. А влітку вони з Альошею двічі їздили до Києва. Я їх один раз підвозив до вокзалу. А вдруге не зміг, було багато роботи.

– А як прізвище Альоші? Якщо він був стипендіатом нашої фундації, то в нас мають бути дані про нього.

– Як його прізвище? А як прізвище Таньки?

– Рудченко її прізвище, і Альоші так само, – відразу відказала мати Кубова, – це точно, що Танька закатрупила Мар’яну! А хто б іще?

– У Мар’яни могли бути всякі справи у Києві, – не поділяє материної впевненості Кубов, – та й звідки вона могла знати, що Мар’яна в Комбінатному і що вона їде до нас?

– А Танька працювала у музичній школі на вахті. Там тої школи три кімнати, п’ять учителів, один директор. Мені одна з тих учительок особисто говорила: Вікторіє Микитівно, може, зі школою буде краще, бо знайома Анатолія Трохимовича з благодійного фонду передасть для нас гроші! І Танька могла це знати!

До пізньої ночі говорили про загибель Мар’яни й Анатолія. Смерть поєднала імена і долі цих загалом дуже далеких людей. Говорила переважно Вікторія Микитівна Кубова. Вона вважала, що знайшла істину. Тепер проблема тільки в тому, щоб відшукати вбивцю Таньку.

На ранок Кубов запропонував їм поїхати по місту: відвідати будинок Анатолія, зайти до музичної школи. Лариса й Чеканчук вирішили: якщо ми вже тут, звичайно, поїдемо, подивимось. Але чи є час у тебе (вчора ввечері Лариса й Чеканчук урочисто перейшли з Кубовим на "ти") супроводжувати нас? У тебе, мабуть, багато роботи в твоєму офісі? На це Кубов відповів, що офісу в нього нема, вся його територія є його місцем праці. Так само, як у нього немає й робочого й неробочого часу,

бо працює 24 години на добу. А основне знаряддя праці ось – Кубов дістав свого телефона. Це вчора ввечері було затишшя. Але, то, мабуть, перед бурею. І справді, далі Кубов весь час "працював": його телефон весь час дзеленчав, він витягав його з-за пазухи, просив вибачення у Лариси, і, через слово вживаючи ненормовану лексику, віддавав якісь розпорядження.

Дім директора музшколи стояв опечатаний. Кубов пропонував розірвати папірець із печаткою, але Лариса й Олександр сказали, що не варто, і Кубов не наполягав. Зайшли на подвір’я, обійшли будинок із старої сірої цегли знадвору, походили по маленькому садочку, постояли над урвищем. Небо було сірим, але не таким суцільним, як напередодні. Внизу тулились будиночки й кістляві передзимові садочки.

– Це наша Під’ярна, – сказав Кубов, – Тут Над’ярна, а там – Під’ярна. А ось – яр. Його раніше не раз намагалися закидати землею, але він утворювався знову.

– Мабуть, вони тут стояли з Мар’яною.

– Мабуть. Я з ними не стояв.

Від садибки покійного Анатолія поїхали до музичної школи. З вікон перекошеного одноповерхового будиночка лунали гами й арпеджіо. Увійшли до учительської, вогкої кімнатки з патьоками на стелі.

– Маріє Карпівно, ось люди з благодійної фундації, звідки просив гроші покійний Анатолій Трохимович, – сказав Кубов і вийшов на ґаночок "працювати" за допомогою свого мобільника.

– Ой, а ми на вас давно чекаємо! Подивіться! Ось яка стеля! А які інструменти! На настройщика нема грошей! А які холоди!

Вчительки, що вели уроки, відразу покинули класи і влетіли до учительської.

– Добре, що ви приїхали! Скільки грошей ви привезли? Ми просили тисячу двісті! То хоча б половина буде?

Чеканчук дочекався, поки всі вчительки замовкнуть, і тільки тоді розпочав:

– Десять днів тому по дорозі до вас загинула наша співробітниця, яка займалася саме вами. Вона потрапила під потяг на станції Комбінатне тут, поблизу.

– А в нас саме загинув наш директор Анатолій Трохимович! Три дні тому, як поховали. На його похорон пішли останні наші кошти!

– Вам коштів шкода чи директора? – різко запитав Чеканчук. Жінки замовкли.

– Послухайте, панії, я хочу допомогти вам, хоча не я виділяю кошти. І навіть не належу до ради, яка це вирішує. Я тільки виконавець.

– Але подивіться, які в нас умови, а це ж наші діти, і серед них є дуже здібні! Наташенько, заграй інспектору вальс Майкапара! – нещасна вчителька тягне Чеканчука до учбового класу, де перелякана учениця забула все, що знала.

– У мене немає сумнівів, що у вас надзвичайно обдаровані діти. На сході України взагалі талановитих дітей утричі більше, ніж на Галичині. Це підтверджується висновками висококваліфікованих експертів!

– Ми це знаємо! А ви це скажіть у Києві!

– Зінаїдо Андріївно! Дайте людям з Києва сказати! Не перебивайте їх!

– Я хотів би, щоб ви показали мені повідомлення нашої фундації про надання Гранту вашій школі.

Повідомлення не було. Вчительки змогли показати тільки конверта з-під аплікаційних форм. На штемпелі – жовтнева дата.

– І ви заповнили ці аплікаційні форми і надіслали їх нам?

– А ви хіба не знаєте?

– Ми отримуємо десятки, а то й сотні таких аплікацій на місяць. Ми працюємо з усією Україною. А вашим регіоном займалася наша загибла співробітниця. Тому ми й хочемо з усім розібратися і по змозі допомогти вам. Отже, номера ваших аплікаційних форм ви не пам’ятаєте? А коли ви надіслали їх?

– Через два дні після того, як вони сюди прийшли.

– Значить, п’ятнадцятого жовтня.

– Так, десь на Покрову!

– То я вам офіційно можу сказати: ваша аплікація ще не розглядалася! Її розглядатимуть тільки в середині грудня, і, можливо, вам нададуть грант. А поки вам треба чекати.

– Я бачу стан вашої школи, і всі ви дуже добросовісні педагоги, – сказала Лариса, яка досі мовчала, – я спробую допомогти вам, коли буде засідання комісії. Але поки ще рано чекати результату.

– Ми готові допомогти вам усім, щиро, від усього серця, – Олександр Чеканчук промовляв завчені слова, які сиділи в його пам’яті так само міцно, як текст екскурсії в пам’яті Гіда зі стажем, – але Лондонська філія не дає стільки грошей, щоб відбудувати мистецькі школи в усій Україні.

Кубов повернувся до учительської, він готовий везти гостей далі. Але розмову ще не закінчено.

– А як же повідомлення на вашому комп’ютері, Колю? – одна з учительок хапає Кубова за рукава, він легенько відштовхує жінку, демонстративно обтрушує свою руку після її дотику, – там же було сказано для покійного Анатолія Трохимовича: заїду на один день! Значить, нам усе-таки виділили якісь гроші!

Лариса, яка бачила Мар’янине повідомлення, каже, що з нього не випливає, ніби для них везуть гроші. Можливо, наша співробітниця хотіла щось уточнити. В повідомленні не йшлося про гроші для вас! Та їх і не могло бути так швидко.

Київські гості ледве вибралися з жалюгідного приміщення музичної школи. Кубов посадив їх до машини, повіз на обід до себе. Сказав, що мама не обідатиме з ними, вона пішла збирати відомості про Таньку – хто і коли бачив її востаннє. У Кубової мами з’явилася велика мета: засадити за ґрати вбивцю Таньку. А слідчий, що веде справу Анатолія, тим часом сказав Кубову, що сумнівається щодо участі алкоголічки Таньки у цій справі. Адже на сокирі, якою було, вбито Анатолія, не було жодних відбитків пальців. Танька не дійшла б до того, щоб обтирати знаряддя вбивства, або працювати в рукавичках. Це міг зробити якщо не досвідчений вбивця, то, принаймні, менш здеґрадований суб’єкт.

– А хто знайшов убитого Анатолія? І коли?

– Це сталося години через дві після вбивства. Він мав конфлікт із тими стервами – ви їх щойно бачили: дай гроші! дай гроші! їм тільки гроші! А що людину загубили, то начхати.

– Вони всі нещасні жінки...

– Я ж не кажу, що вони щасливі... Так от, вони на нього наїхали, а він пішов додому ніякий. А потім вони посиділи, посиділи своїм бабським колом і пішли просити вибачення. А я ще до того отримав повідомлення від вас. На роботі вирішив його не турбувати, хай людина закінчить робочий день. Я й не знав, як про це йому сказати. Але мене завжди моя мама вчила: краще гірка правда, ніж солодка брехня. І я пішов до нього. Під'їхав до Над'ярної вулиці, а там ті паскудні баби верещать: ой, Анатолія Трохимовича зарубали. Одна з них лежить на сходинках, а інші ллють на неї воду... – Кубов вихопив з-за пазухи мобілку, соковито виматюкав абонента ще до того, як той йому щось сказав, а потім запросив гостей до столу.

Обід накрили на східній веранді з кольоровими вікнами.

– Коли надворі така сірість, як зараз, я люблю обідати тут, – каже Кубов, а Лариса й Чеканчук згадують, що про таку веранду мріє юна художниця Люба Козова, що на них у Києві чекають проблеми з її картинами... А поки у кожного на тарілці лежить по цілій курці з рум'яною шкірочкою, а по обидва боки від тарілок дружина Кубова Свєта поставила піали з ароматизованою рідиною для миття пальців – саме так радить сервувати стіл журнал "Elle". Дружина Кубова на відміну від його мами переважно мовчить, у розмови чоловіка та його гостей не втручається, проте й цінних ідей від неї не почуєш.

Лариса розпитує Кубова, коли викликали міліцію до зарубаного Сумцова. Кубов розповів, що нещасний Анатолій ще був живий. Поки вчительки верещали і втрачали свідомість, він кинувся до Анатолія із запитанням: Толю, хто це тебе так? Скажи! А Толя з кривавою головою

прохрипів: яке це має значення? Хай собі живе, якщо зможе... Це було страшно. Я багато смертей бачив, у мене робота така. Але тоді я аж прямо весь став сам не свій. Єдине, що радує, так це те, що Толя не дізнався про загибель Мар’яни. І чого він ту Таньку вигороджував? А може, то й не Танька була...

– Колю, ти кажеш, що ти тоді викликав міліцію.

– Не я, а одна з тих баб, але по моєму мобілу.

– Але тоді ж можна було взяти собаку і знайти вбивцю!

– Так і зробили. Я сказав хлопцям, які приїхали: знайдіть убивцю мого друга. Але ті баби затерли всі сліди. Собака прийшов у дім до одної з них... От н-нікчемні істоти! Втім, ви їх сьогодні бачили на власні очі.

– Колю, а ти б не хотів побудувати музичну школу в рідному місті? Яка б це була пам’ять про друга Анатолія!

– Як це – побудувати? На свої гроші? А тоді усі ці... – Кубов робить широкий жест, – захочуть, щоб я будував будинки їм. І не менші, ніж ото в мене!

– Їм усім будувати будинки не треба. А музичну школу імені Анатолія Сумцова – це було б так благородно!

– У мене нема на це грошей, – рішуче відрубує Кубов, – хоча я й дуже любив Анатолія, але в мене обмежені кошти.

– Навіщо імені Анатолія Сумцова? То була б школа імені Миколая Кубова! Як Третяковська галерея!

– Але ж я не граю ні на одному струменті! Толя мене колись учив на піаніні, але в мене не було часу!

– Третяков не був ніяким художником, він просто давав гроші художникам. А пам’ять про нього живе у віках...

– Побудував би сучасну школу замість цієї хати, платив би вчителям по двісті "зелених" на місяць...

– Вистачило б з них і сто! Для нашого селища це шалені гроші! – вигукнув Коля Кубов, який уже відчував гордість від великого імені КУБОВ на фасаді. А то так і помреш, і ніхто про тебе не згадає. От тільки де взяти гроші? Але він подумає про це, може, десь щось і знайде. Кінець кінцем – живеш, живеш, і ніхто тебе добрим словом не згадає.

– Мене можуть завтра знайти з ножем у пузі або з сокирою в голові. Як Анатолія. А скоріше за все, з кулею між брів! – Кубов починає хлипати, і наливає собі горілки, а Лариса й Чеканчук звертаються до Свєти, чи не варто покликати Вікторію Микитівну, на що Свєта відповідає, що не вистачає тут ще цієї відьми, так добре без неї.

І знову напівтемрява купе, дзенькання ложечок у дорожніх склянках, гуркіт коліс і чорна темрява за вікном. Позаду божевільна їзда в "Лінкольні" кольору металік, яке вів п’яний Кубов. Потім гаряче прощання з Кубовим, який поклявся знайти убивць Анатолія і Мар’яни, а також серйозно подумати щодо музичної школи. А потім – захекана біганина по коліях і перонах, коли вони встигли на потяг тільки тому, що він вирушив на декілька хвилин пізніше. І ось нарешті вони прийшли до тями у своєму купе, де, крім них, їде один молодий хлопець, що пішов грати в карти до сусідів. Четверте місце вільне. Слава Богу, нарешті можна трохи відпочити, бо завтра їм на роботу мало не з вокзалу.

– То що ми скажемо Бісту про зникнення Любоньчиних картин?

На щастя, в них є ще один бланк розписки. Вони виготовляють нову, вписуючи туди тільки ті картини, які не вкрали. Фабрикують підписи батьків Козових. Шкода, що пропала "Мука жінки". Бісту, гадаю, сподобалось би. Він любить експресію в мистецтві. Аби тільки не в повсякденному житті.

– Можна було б йому й не давати тієї картини. It is too good for him[31].

Лариса здивовано дивиться на Чеканчука, він пояснює:

– Я, звичайно, не певен на всі сто, але в мене таке враження, що покійна Мар’яна робила те саме. Ти ж бачила, яку картинну галерею вона зібрала? А також вона дарувала картини друзям. Одну подарувала навіть мені. Може, одного дня зберемося в мене, то побачиш.

– То теж картина Козової?

– Ні. Якоїсь дівчини з околиці Києва. У центрі – велике спокійне обличчя. Жіноче, дуже гарне. А навкруги – перекривлені пики. Вона висить у мене.

– То ти гадаєш, у нас пройде цей номер?

– Гадаю, що так. Тільки треба буде повернути гроші. Ти за це не переживай.

– Сашику, облиш, ти не мільйонер.

– Я сам, а в тебе сім’я.

– Ой, та родина! Одна мука!

– Не гніви Бога, Ларо...

Вони замовкають. Тихо дивляться в темряві одне на одного, не відводячи очей. Обидва знають, що треба урвати мовчання і не знаходять слів. Нарешті Лариса каже:

– Невже, крім нас, ніхто не думає про смерть Мар’яни? Невже всіх задовольнив нещасний випадок?

– Я думав про це, Ларо. І зараз щойно про це подумав... Давай стелитися. Завтра прибуваємо о восьмій. Треба виспатись.

Вранці, коли проїхали Київ-Дарницю, Лариса зателефонувала Риженку.

– Підрозділ групи пошуку істини доповідає: втрат у живій силі нема, хоча кілька разів виникала реальна загроза. Проте є матеріальні втрати. Матеріальних знахідок нема. Є певні знахідки-орієнтири на шляху пошуку істини, але система не тримається купи. Цілуємо. До зустрічі на київській землі.

– Який у вас номер вагона? – у відповідь кричить сонний Олександр Риженко.

Потяг прибув вчасно. Риженко підхоплює з рук Чеканчука пакет з картинами, Лариса кричить обережної так голосно, що пакет падає на платформу. Всі троє нервово хапають зв’язку, Риженко знову не розуміє, в чому справа. Він прибіг сюди о восьмій, щоб тримати руку на пульсі істини, а його лякають суцільними загадками! Але, проминувши гучну вокзальну коловерть, товариство заходить до привокзального Макдональдса. Риженко наполягає, що він фундує, і нарешті вислуховує детальний звіт про Комбінатно-Новожахівсько-Дружбонародівські мандри.

– А Мар’янині коштовності ніяк не давали знати про себе?

– Ніяк. Ми про них навіть і забули.

– Тут можна сказати тільки одне: скинутий вінок свідчить про те, що то не було вбивство на замовлення. Кілер неодмінно б пролив сльозу в пам’ять про свою жертву. Та й замовник також.

– Такий висновок можна робити, якщо бути певним, що вінок скинув і потоптав саме вбивця Мар’яни. А якщо це зробив просто місцевий хуліганчик...

– Зазвичай прості люди шанують поминальні знаки...

– Скинутий вінок дуже узгоджується з постаттю п’яної Таньки, з якою жив нещасний Анатолій.

– Так само вважає й Вікторія Микитівна Кубова.

– Це логічно. Ревнива жінка, яка, крім мужчини, втратила і свій жалюгідний добробут, люта на весь світ, і особливо на покійну суперницю. Вбила Мар’яну, знову запропонувала себе: мовляв, її нема, не діждешся. А він усе одно любить тільки Мар’яну – тоді вона його сокирою. А потім топче ногами саму пам’ять про... "руду курву"... хай їй земля буде пухом...

– Невже наша Мар’яна раптом втрапила у такі страсті-напасті?

– Сашо, один і другий, не могла малограмотна алкоголічка Танька вистежити Мар’яну в Комбінатному, не могла. Тим більше, Мар’яна міняла плани: то вона їде вранці, то ввечері.

– Танька могла суто випадково побачити Мар’яну на пероні.

– І зорієнтуватися, що треба діяти. Більше такого шансу не буде.

– Вам, чоловікам, чомусь видається надзвичайно привабливою й романтичною версія загибелі прагматичної жінки через романтичне кохання...

– Пані Ларисо, ви, як завжди, маєте рацію. Версія романтичного кохання притягнута за вуха. Але що за гроші мала пані Мар’яна у внутрішній кишені свого пальта? Схоже на те, то були не її особисті гроші, а гроші для музичної школи. Але ви ж мені пояснили, що аплікацію Дружбонародівської музичної школи ваша фундація ще не могла задовольнити. Та я й сам подавав на гранти до різних установ, і отримував відповіді – так чи ні – тільки за кілька місяців...

– І в нас так само.

– Отже, Мар’яна везла до Дружбонародівки свої власні гроші під виглядом гранту!.. Чого б то це? З якої радості? Все-таки божевільна любов існує...

– Принаймні, її можна включити до нашої системи, якщо вважати, що ті пошкоджені гроші везлися для тієї нещасної музичної школи... Що з тобою, Сашо? Щось трапилось? – Лариса торкнула плеча Чеканчука, який раптом закрив обличчя руками і зітхнув, мало не застогнав.

– Нічого, Ларисо. Просто я бачив на власні очі ті пошкоджені гроші...

Над паперовим макдональдсовським посудом запанувала судомна тиша, яку нарешті обірвав Риженко:

– Ясно тільки те, що справа надзвичайно темна. Шукатимемо істину далі.

Чому ніхто не бачить, яка вона гарна! І навіть лікарі, які повинні все знати, і вони не бачать. Тільки й чуєш від них: відставання інтелекту! Та вона геть усе розуміє, дарма що тільки слухає і киває, вона ніколи не кивне "так", там де "ні"! А яке в неї волосся! Ні в кого з тих лікарок такого нема, от вони й заздрять. Якби її лікували, то давно би вилікували! Саме нічого не проходить. У мене якось на пальці страшне що було: і боліло, і посиніло, і температура, і само не проходило. А лікарі щось помастили, щось перев’язали, то й усе пройшло за два дні. Якби її лікували, то й вона б вилікувалась. І ходила б, і говорила нормально.

А тут іще ті, зі своїми картинами! І на поріг не пустили! А в них яка чувирла! Страшна, як мавпа, щелепа вперед, руки викручені, дивиться з-під лоба: такою тільки малих дітей лякати, щоб їли кашу! І теж мені, художниця! Я таких картинок намалюю сто на день! Таке, як "Три богатирі" чи "Три царівни", звичайно, не зможу, куди мені! Але й та чувирла теж так не вміє! Вміє тільки, як курка лапою, як осел хвостом! Але коли американці такі недоумки, що це купують, то ми їм зробимо ще краще! І вже ми будемо їх не пускати, і скажемо: не турбуйте нас!

Найбільше ненавиджу тих, хто дере носа і не пускає знайомих людей на поріг! Ніби я не допомагав їм тягти крісло з їхньою злюкою. Якби я писав закони, то за презирство до людей штрафував би на тисячу гривень! А я ще тій мавпі квітів нарвав, приніс дві цукерки, що дав командировочний. Краще дав би їх Ліні. Ми їм ще усім покажемо! Ми щось таке придумаємо, що й до нас прийде інше життя. Ми все для того зробимо. Правда, Ангеліно?

Почався грудень. Співробітники фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL працюють від дев’ятої ранку до дев’ятої вечора без вихідних, щоб потім мати різдвяні канікули від Різдва за григоріанським календарем до Різдва за юліанським. На Різдво Біст полетить до себе у Сполучені Штати. Новий рік зустрічатиме з мамою й татом, яких не бачив уже два роки, – на минуле Різдво літав з Мар’яною до Єгипту. А поки треба працювати й працювати, щоб заслужити собі справжній Merry Christmas[32]. Складаються великі звіти про підтримані установи

та індивіди. Сортується кореспонденція за принципом, кому надсилати аплікаційні форми, а кому не варто. Всі ретельно готуються до фінасової перевірки з центру.

А з пошуком істини виникають великі ускладнення. Лариса, яка ще не дуже вправно орієнтується в бурхливому морі фундаційних комп’ютерних таблиць, ледь устигає виконувати поточну роботу. Нема змоги ні пошукати даних про стипендіата фундації Альошу Рудченка, ні даних про Дружбонародівську аплікацію. Віст сказав, що засідання ради по Грантах буде вже після Різдва. А поки треба зробити стільки роботи! І все встигнути до Різдва. Бо інакше не зійде Віфлеємська звізда! Саме цим лякала маленького Джері його мама. І він у грудні все робив особливо ретельно, бо відчував свою власну причетність до тої містичної події.

А Ларису, незважаючи на страшну перевантаженість, мордує інша подія. Також містична. Невже всі про неї забули? Яке жорстоке життя! Чи є в ньому істина? А може, істина життя саме й полягає в забутті тих, хто пішов з життя?

Але сама доля все-таки хоче, щоб вони шукали істину – якщо не абстрактну, то, принаймні, конкретну істину життя і смерті Мар’яни Хрипович. Ось Ларисі дали пластикову папку з аплікаціями, які будуть розглядатися відразу після зимової перерви. А ось втричі товща тека з аплікаціями, на які напишуть відмову без засідання Ради. Ларисі треба ще раз переглянути ці аплікації і скласти їхній комп’ютерний список.

У жодній теці нема аплікацій з Дружбонародівки. Лариса дуже уважна – спробувала б вона бути неуважною! Але нема. Нема! Загубилось по дорозі? Не може такого бути: вчительки кричали, перебиваючи одна одну, що надсилали аплікації рекомендованою бандероллю, такі не губляться. Значить, аплікацію "загубили" у фундації. Але чому? Можна було б просто відмовити. Фонд приватний, хоче – дає гроші, хоче – не дає. Он скільки відмов буде розіслано по всій Україні після Різдва!

Лариса ділилася з Чеканчуком своїм відкриттям, але він не сприймає тієї інформації. Він ще глибше поглинутий передріздвяною запаркою і здатний тільки сортувати й звітувати. Втім, ще два дні – й Лариса стає такою самою. Їй також уже більше не хочеться шукати істину. Навіщо її шукати, якщо істина в тому, щоб добре виспатись? А тут іще референт Тетяна виявилась вагітною. Хотіла допрацювати до Різдва, щоб отримати всі обіцяні винагороди. Але ненароджена дитина запротестувала, і Тетяна лягає до лікарні на збереження. Її обов’язки з відповідною винагородою, – але хай їй грець, тій винагороді! – розділили між Ларисою та іншою співробітницею.

Під час нетривалого обіду колеги розповідають Ларисі, що в порівнянні з минулим роком Віст просто сказився. Змушує багатьох паралельно робити те саме, щоб потім зіставляти правильність результатів. А "довгожителі" фундації – їх тільки двоє – кажуть, що таким скаженим Джері був до появи Мар’яни. Жінка на нього справляє позитивний вплив, а поки він сам, то звір звіром. Одне слово, Віст. Ми мали велику надію на вас, Ларисо...

– Хай він сказиться! Це не мій тип мужчини!

– А поки казимося ми...

Ларису викликали до закладу, де здобуває середню освіту син Ярослав, який уперто не вважає за потрібне виконувати навчальний план. Лариса не йде, замість неї до гімназії суне бабуся Майя, і, не вислуховуючи скарг учителів, сама в свою чергу скаржиться на дочку Ларису і на свою катаракту. Розгублена кураторка каже, що цього разу Ярославу виставлять необхідні бали, але надалі – за що ви, власне, платите гроші? Лариса не сприймає маминих слів. Кладе слухавку і просить, щоб її більше не кликали до телефону, якщо це знову з дому. Але цього разу її питає незнайомий жіночий голосок:

– Алло! Це Лариса Вікторівна? З вами говорить Галя з Гірничого. Ми з вами разом їхали в поїзді. Не пам’ятаєте?

Галя? Яка ще Галя? Ах, з Гірничого! А я й не знала, що ти Галя. Лариса згадала гарненьке дурненьке личко, довгі ноги і ляльковi фарбовані кучері дівчини з Гірничого, що їхала з ними в купе разом з бадьорим підстаркуватим Джеком. Очевидно, як це й можна було передбачити, той Джек десь завіявся. Дуже доречно. Де ти є, Галю?

– Я в Києві. Приїхала до тьоті Марусі.

Лариса призначає їй зустріч біля Золотих Воріт.

– А з якого боку? – питає янгольський голосочок.

– Там, де Ярослав Мудрий.

– Ярослав Мудрий? А де він?

– На двох гривнях! Twogrivna man. Біля нього. Тільки дивись, не поплентайся до стогривенного!

Галя не розуміє гумору, але добре розуміє англійську мову. Закінчувала Донецький університет. На стаціонарі! В Гірничому роботи нема. Навіть не влаштуєшся до школи на сто сім гривень. Була зустріла Джека. А в нього, виявилося, ще нема дозволу на одруження, який видається на підтвердження фінансової спроможності. Вона згодна і без спроможності, але без неї він не може викликати її до Америки. Тільки й може іноді приїздити сам. А довідки чекати ще років 6-7. Краще пошукати щось інше. Правда?

– Правда! Тільки не будь такою нестримною, як тоді в поїзді. Do it easier. OK?[33]

Джері в захваті від Галі, яку тут же бере на місце референта Тетяни. На третій день Джері уже замикається з Галею у своєму кабінеті. Мар’яна ніколи не падала так низько. Але й Біст ніколи не сяяв так сліпучо. Кажуть, він навіть відмінив свою поїздку до мами й тата на Різдво. Всім стає легше. Тільки би пережити фінансову комісію з Лондона.

– Ми вам казали, що в нас була велика надія на вас, – дякують Ларисі колеги.

– Ну й кар’єру ти робиш, Ларо, – висловлює своє захоплення Чеканчук. – Вищий пілотаж впливу на шефа: не спати з ним, а підкладати йому дівчат!

– За кого ти мене маєш? Підкладати дівчат! Скоро матимемо Wedding![34] Ти краще скажи: ми продовжимо пошук істини, Сашику?

– Пошук істини, пошук істини... Я про нього майже забув у цій лихоманці. Але сьогодні вранці Біст запитав мене, чи не міг би я знайти Рому Ручкіна, який працював тут перед генеральним звітом минулого року.

– А хто такий Рома Ручкін?

– О! Це Геній по схову істини від тих, хто її раптом шукатиме...

– Отже, то він ховає ту істину, яку шукаємо ми?

– Не думаю, щоб його роль була вирішальною у приховуванні нашої істини. Але завтра він прийде, і зробить так, що одна з наших ланок урветься назавжди.

– І ти про це знаєш і мовчиш?

– Якби ти знала щось про Рому Ручкіна, то активізувала б ці знання значно швидше. А ми, чоловіки, значно тупіші.

– То пересади свої знання в мою голову. А я їх зактивізую.

– Тоді давай сьогодні після роботи вип’ємо по 50 грамів у нічному барі. Чи ти вернешся додому об одинадцятій, чи о дванадцятій – не має значення.

– О дванадцятій навіть краще. Мої вже спатимуть і не діставатимуть мене.

– Тоді сьогодні ввечері підемо до кабака. І я розповім тобі про Рому Ручкіна.

У Києві пішов сніг. Засипало дорогу, трамвайні рейки, іржаві підвіконня і граблі у вікні навпроти. Щодня Олександр Риженко чекає дзвоника від Лариси або в крайньому разі від Сашка Чеканчука, але вони мовчать. Коли одного вечора він сам зателефонував Ларисі додому і почув від Майї Гаврилівни, що Лариса народила дебіла й посадила його їй на шию, а тепер вирішила приморити їх обох, а коли це нарешті станеться, вона навіть не прийде прибирати їхні розкладені тіла. Коли ж одного ввечері подзвонив додому Чеканчукові, то почув неадекватний набір звуків і короткі гудки перерваного зв’язку. Передзвонив ще раз – не брали слухавки, очевидно, вимкнули телефон. Правда, наступного вечора Чеканчук вибачився по телефону і сказав, що треба дожити до Різдва. Риженко запитав, як справи з картинами Козової – чи не було претензій від Біста, що картин замало. Чеканчук відповів, що нібито все гаразд, вогняний цикл прикрасив кабінет шефа, і підроблену розписку підшито до відповідної теки – він підшивав її особисто. А поки він більше не в змозі говорити. Доживемо до Різдва. Тоді фундація піде на канікули, і вони з Ларисою знову візьмуться за пошуки істини. Гадаю, сніг не замете всі сліди.

Сьогодні в Олександра Риженка тільки дві пари лекцій і більше нічого. Він завжди вважав вільний графік своєї роботи чи не основною складовою свого життєвого капіталу. Він умів доцільно використовувати свою свободу. Але нині нерозписаний за жорстким графіком час налетів на нього і він не знає, куди подітись від його холодних обіймів. Відкладає на потім замовлені статті й відгуки, підготовки до нових лекційних курсів та упорядкування книжок. Весь час думає про Мар’яну і про те, чи осягне він істину її життя та її смерті? І взагалі, чи містить істина смерті істину життя?

Йому нема з ким знов і знов обговорювати ті загадкові події, з причини яких Мар’яна Хрипович опинилася на рейках під колесами товарного потягу і тому він сам на сам із собою болісно намагається прокрутити все, що могло статися того каламутного вечора.

Отже, головне, чому не можна погодитись із нещасним випадком. Це не віра у вище призначення Мар’яни, хоча таке цілком могло бути в цієї неперсічної жінки. Головне – це невідповідність характерної поведінки Мар’яни та її дій у той вечір. Якби вона раптом відчула себе погано, вона перебула би десь, не рушала б у дорогу проти ночі з великими грошима за пазухою, з коштовностями у вухах і на пальці. Що змусило її вчинити так незрозуміло?

Отже, Мар’яна прибула в Новожахів до Козових. Передала їм гроші від фундації та відсоток від продажу картин Любоньки в Німеччині. Отримала розписку від них. Власне, Комбінатна дорожня міліція, вочевидь, саме за цією розпискою так оперативно встановила місце роботи Мар’яни, а також шлях її подорожі: там було вказано телефон фундації, а також паспортні дані Козових. Отже, Мар’яна отримала розписку від Козових і відібрала частину картин для себе – розписки про придбання картин серед її документів не було. Гаразд, Мар’яна взяла картини для себе, можливо, вона купила їх за власні гроші, нехай. Але ті картини зникли. А сумку з її речами убивця не взяв. Зачекай, зачекай, ти знову повторюєш, ти знову проговорюєш багато разів проговорене разом Ларисою й Чеканчуком. Але щось із тих імовірних подій вони так і

не проговорили. Отже, Мар’яна переночувала одну ніч у кімнаті для приїжджих у приміщенні Новожахівської школи мистецтв і їй там дуже не сподобалось. Це цілком узгоджується з тою Мар’яною, яку ми всі знали. Вона любила комфорт і вважала, що їй його мають надавати. Гаразд. А потім вона збиралась до Анатолія, в якого спочатку не планувала лишатися на ніч, але якому везла якісь гроші – послухайте, а може, вона хотіла відкупитися від нього, може, він шантажував її, погрожував, що розповість Вісту про їхні стосунки, може, той Анатолій знав про Біста! Добре було б запитати Кубова, чи випливало із розмов з ним, ніби Анатолій знав про американського бой-френда Мар’яни, втім, Віст не був чоловіком Мар’яни, Лариса казала, і, вочевидь, вона має рацію, Віст не ревнував Мар’яну. У нас не ті стосунки, коли ревнують, – так Мар’яна колись казала йому, Сашкові, во дні їхньої любові, втім, зараз не варто про те, що було бозна коли. Зараз про той листопадовий день, позначений числом, яке невдовзі напишуть на Мар’яниному надгробку… Отже, вона збиралася переночувати в Комбінатному, бо там їй підказали жінку, що здасть їй на ніч хорошу кімнату, де вона зможе відпочити після Новожахова, перед Дружбонародівкою. Вони розповідали, що, як казала мати Козова, то була її знайома, в якої теж хвора дитина. Отже, мати Козова знає адресу, за якою Мар’яна збиралась ночувати в Комбінатному. Збиралась, проте не ночувала. І навіть передала через Кубова Анатолію Сумцову, що їде до нього на ніч, хоча раніше не збиралась. Чому Мар’яна не ночувала у Комбінатному, чому змінила свої плани? Треба знайти ту оселю в Комбінатному, де з якихось причин не заночувала Мар’яна Хрипович. Можливо, там можна пошукати нові відомості про її загибель.

Отже, оселя, де зупинялася Мар’яна по дорозі з Новожахова до Дружбонародівки. Він ще не знає, яким чином можна буде знову вибратися в ті краї, але йому стало легше: правильна постановка проблеми вже сама по собі містить її розв’язання. Так само, як правильно сформульоване запитання містить у собі можливі версії відповідей.

Отже, пошук істини триває. Поки Лариса Лавриненко та Олександр Чеканчук пильно працюють над генеральним звітом фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL, незалежний спостерігач Олександр Риженко не сидить склавши руки. Він весь час думає, що сталося тоді, і від напруженого пошуку істини в нього починає тяжко боліти голова, і він одного дня втратить притомність, як герой відомого оповідання Інґеборґ Бахман. Але той суддя до очманіння ламає голову над обставинами убивства чужої йому людини, а йому Мар’яна не чужа, в істині її життя певного мірою є й істина його життя, цінна й непідробна, як той смарагд у персні зі шкатулки тьоті Тали, який він подарував їй незліченну кількість років тому.

А сніг іде й лягає на плечі пам’ятників і каріатид, і ті сині півгодини між сірим днем і чорною ніччю хочеться простояти під кам’яною ротондою, дивитись, як меркнуть шпилі і як наливаються бурштином венеціанські вікна. Метушиться юрма, і йому добре, що якийсь нетривалий час він не належить до неї, дивиться на синій сніг, який засипає усе, а завтра, можливо, розтане.

На нього вже давно чекають удома. Він дзвонить з вуличного таксофона дружині Люді і вона переказує, що телефонувала Лариса Лавриненко, яка на роботі до дев’ятої вечора. О Господи, він не має під рукою телефону фундації, можна, звичайно, повернутися додому і зателефонувати звідти. Але зараз ним опановує шалена, мало не дитяча нетерплячка якомога швидше побачити Ларису, що нарешті згадала про нього. Також він відчув, як скучив за її великими темними очима і темним волоссям, яке вона щоразу зачісує по-іншому. Він навіть мимоволі був відчув ревнощі до Чеканчука, з яким вони весь час поряд, і знову з підземель його пам’яті піднялися слова Мар’яни: в нас не ті стосунки, коли ревнують.

Тепер Олександр Риженко вже не споглядає бурштинові вікна й засніжені каріатиди, навпаки, тепер його дратує несамовитий сніг, що уповільнює його дорогу до Лариси. В автобус не влізеш, пішки не дійдеш, авта не зупиняються. Коли нарешті дістався до темної арки, за

якою світяться вікна фундації, вже початок восьмої. Білява лялька чемно запитує, до кого він і проводить його до Лариси Вікторівни.

– Посидь хвилинку, – каже Лариса, не вітаючись, – зараз поясню, навіщо ти мені був потрібен.

Велике робоче приміщення західного типу розділене невисокими перегородками на окремі відсіки. Лариса довго не йде, він встає, оглядається навколо себе. Ага, ось відсік покійної Мар’яни – на столі її великий портрет з чорною стрічкою навскоси. Біля комп’ютера порається високий чоловік з розумним пожмаканим лицем. Він палить цигарку, хоча на стіні переконливий плакат NO SMOKE[35]. Очевидно, в того чоловіка винятковий статус, коли дозволяється порушувати правила. Він відкриває й закриває файли, жене по екрану таблиці. Здається, він задоволений тим, що в нього вийшло і гукає: Сашо! Ходи-но сюди!

Зі свого відсіка вилазить Чеканчук, він весело тисне руку Риженку, робить йому знак зачекати й підходить до пана з цигаркою.

– Ось, хай хазяїн приймає!

– Зараз... Ларисо! Пані Ларисо! А де Джері?

З’являється Лариса і каже, що Джері замкнувся з Галею.

Звільниться за півгодини.

– Ну, то передай хазяїну, що все вийшло. Комар носа не підточить. А це вам, те, що ви просили, – він віддає їм дискету, – файл anatol.spec та rudchenko.spec.

– Дякуємо, Ромо. Хай вам щастить!

– Як буде треба, фірма "Локшина на вухах" до ваших послуг. За помірну платню.

– Гадаю, ми маємо право випити чаю, – каже Лариса, – отже, слухай, Рижику. Сьогодні вранці нас повідомили, що з Лондона до нас вирушив транспорт із різдвяними подарунками для наших стипендіатів. Канал уже подолано, є надія, що за пару діб три тисячі пакуночків буде тут. Далі їх треба розвезти по Україні. В нас колег менше, ніж напрямків розповсюдження подарунків і тому виникла потреба взяти тимчасових співробітників для цієї шляхетної акції. Пан Чеканчук поїде до Херсонської області і, сподіваюсь, вернеться живим. Я їду на схід, по знайомому маршруту. Але подарунків дуже багато... Чи не погодився б ти супроводити мене...

– Ларисо, в мене лекції, але я домовлюсь, так, звичайно, якщо буду живий... Я маю багато чого сказати тобі, але ти все не маєш часу... А що це за тип із фірми "Локшина на вухах"?

Червона Галя вийшла з кабінету шефа. Лариса заводить до Джері Риженка, вони тиснуть руки, так, вони зустрічалися раніше на прийняттях, але дуже раді зустрітися ще раз. Лариса завжди пропонує мені дуже хороших виконавців...

– Лариса й сама хороший виконавець. А також ініціатор, – хвалить себе шефові Лариса.

– О, ми ще попрацюємо! А поки про твою поїздку з Олекзандром Риженко. За поїздку кожен отримаєте сто умовних одиниць плюс добові й оплачена дорога. Так, обдаровані діти України обходяться нам недешево. Але нехай у них в усіх буде щасливе Різдво!

– Джері, пан Ручкін зробив усе для генерального звіту. Залишилося тільки виводити його на друк. Дозволите починати?

– О, ми все надрукуємо з Галею! Ви можете йти додому,– робить щедрий жест Джері Віст, – і Чеканчук хай іде!

– Вперше за два тижні ми виходимо звідси раніше дев’ятої, – не віриться Ларисі, – вже так звикли до рабської експлуатації, що вже й не хочеться додому.

– То ходімо десь посидимо! Шкода, що не можна десь побути наодинці, Ларо... Я так скучив за тобою.

– Ми можемо піти до Мар’яниного мешкання, – робить дияволічну пропозицію Лариса, – якщо ти не боїшся, звичайно. У мене є ключ, який повернула Анжела. Заодно пошукаємо рукавички.

– Які рукавички?

– Мар’янині рукавички, які не дають мені спокою від нашої поїздки в ті краї.

– Ходімо, Ларисо. Найкращі хвилини в житті – несподівані.

– Так! І найгірші також.

– Але поки на нас чекає одна з найкращих...

Чеканчук трохи образився на Ларису, яка так хутко зникла разом зі своїм Риженком. Він думав, вони знову посидять разом, поговорять, як раніше. А вони зникли й залишили його наодинці зі снігом. Гаразд, він сьогодні раніше повернеться додому, трошки відпочине, бо ж неймовірно втомився на цій триклятій роботі. Здається, й на золоті не втомлювався так. А також спробує прочитати дискету, яку йому дав Ручкін, геній комп’ютерних фальсифікацій.

Рік тому в такі самі передріздвяні дні вони так само складали генеральний звіт і чекали комісії з Лондона. А ще за рік до того їхнім стипендіатом став харківський хлопець, якого послали вчитися до Кельна грі на віолончелі. На якомусь етапі хлопець перестав писати додому, і керівництво школи не відповідало на листи. Стурбована мати на останні гроші купила туристичну путівку до Німеччини, щоб дізнатися, що сталося з її сином. З великими труднотами жінка, яку згодом за порушення візового режиму депортували з Німеччини із забороною подальшого в'їзду, дізналася, що її син став наркоманом. Тепер та жінка бачила сенс свого життя у боротьбі з фундацією GIFTED CHILD INTERNATIONAL, яка розтліває обдарованих дітей України під виглядом їхньої підтримки. Про це було декілька невеличких публікацій у газетах. І тоді Біст попросив Мар'яну знайти комп'ютерника, який би охайно вилучив з усіх електронних носіїв інформацію про підтримку того хлопця. Мар'яна не погоджувалась з Вістом, вона пропонувала відповісти на сторінках якоїсь популярної газети, що окремий випадок з тим віолончелістом не кидає тінь на фундацію, яка нерідко дає змогу обдарованим дітям з малозабезпечених, а то й здеградованих родин жити й навчатися в хороших умовах європейських шкіл; що наркоманія, на жаль, поширена й в Україні, і колотися хлопець міг почати й в рідному Харкові, не треба було для того їхати до Кельна. Але Біст рішуче наполіг на своєму й наказав робити так, як він вважає за потрібне. Ім'я фундації не може бути заплямоване! Мар'яна знизала плечима, ні, вона ніколи не збагне глибин цього показушного ідіотизму. Але запитала Чеканчука, чи не знає він комп'ютерника, що вміє охайно забирати з пам'яті непотрібні дані. Чеканчук тоді не розумів, навіщо для цього фаховий комп'ютерних. Адже можна просто стерти непотрібний файл. Одначе зателефонував своєму давньому знайомому Ромі Ручкіну, який, здається, вважався досвідченим комп'ютерником, і той відразу зрозумів, що від нього хочуть. Як виявилось, видаляти зайві дані зі зведених таблиць не так і просто, для цього потрібен відповідний хист. Крім того, як рукописи не горять, так і файли не стираються. Комп'ютери останнього покоління, максимально наближені до людського мозку, мають особливу запасну пам'ять, де зберігається все, що туди заносилось, і навіть те, що потім стерли. Як досвідчений

психолог може активізувати весь масив пам’яті, до якої людина не звертається протягом років і десятиріч, так і досвідчений комп’ютерних може звернутися до запасної електронної пам’яті. Але Рома Ручкін уміє цьому перешкоджати. На кожну отруту знаходиться протиотрута. А на кожну протиотруту знаходиться нова, ще сильніша отрута, і цей ланцюг є нескінченним… Дані про харківського віолончеліста-наркомана безслідно зникли з усіх файлів. Його мати не добилась нічого. А зараз Рома Ручкін так само знищив усі дані, а також їхні сліди про дружбонародівські аплікації. І про Альошу Рудченка також.

Господи, як тяжко рухатись по Оболоні в сніг! Від метро автобуси не ходять, знову треба пішки. А хотів прийти додому раніше… Увійшов до себе знов під телефонну канонаду:

– Де ти ходиш? Я тобі дзвоню вже третій день! Не впізнаєш? Це Кубов!

– Так, я слухаю, Колю!

– Знайшли вбивцю Анатолія! Це Паня Бабченко, муж Зінаїди Андріївни, отої горластої учительки музики!

– Значить, це точно не Танька?

– Ні! То Паня Бабченко! Зінка робила йому дірку в голові: директор візьме гроші і знову витратить їх на себе. А ми лишимося з носом. Ніби вона, паскуда, не знала, що за людина був Анатолій!

З емоційної розповіді Кубова Чеканчук зрозумів, як загинув Анатолій Сумцов. Отже, Зінаїда Бабченко посіяла в колективі недовіру до директора Анатолія Трохимовича, мовляв, дістає гроші на всіх і витрачає їх на себе й на своїх близьких. От, послав пащенка вчитися до Швейцарії. А наші діти місять Над’ярненську грязюку. І її чоловік, безробітний Паня, пообіцяв розібратися з брехливим директором.

Потихеньку вони скопіювали ключ від його будинку з метою пробратися до нього і пошукати грошей. Паня вистежив, що директор пішов з дому, зачекав трохи і зайшов у темний будинок. Але виявилось, що директор прийшов додому городами, а не вулицею. Був собі вдома і сидів у темряві. Паня злякався бути викритим, схопив сокиру і вдарив директора по голові. Шукав грошей на очах у конаючого Анатолія. Нічого не знайшов, забрав скрипку і якийсь альбом ілюстрацій. Дружина Анатолія Марина, яку слідчий попросив вказати, що зникло з цінних речей Анатолія, сказала, що мав бути той альбом, втім, вона не певна, можливо, Анатолій його сам продав. А Паня видрав першу сторінку: "Дорогому нашому Анатолію Трохимовичу від випуску вісімдесят якогось року" і продавав той альбом на базарі, просив за нього двадцять гривень. Коли його взяли, почав усе валити на жінку. А та сказала, що не просила вбивати, тільки пошукати грошей. Отакі страсті-напасті. Ото вам побут і звичаї провінції. Сердешний Анатолій Трохимович! Хороший був чоловік!

Чеканчук увімкнув комп’ютер, вставив дискету, яку дав йому Рома Ручкін. Так, на Альошу Рудченка було виділено індивідуальний грант. Зінаїда Андріївна могла не переживати: все із самого початку виділялось тільки на хлопчика. А ось і кошти, направлені на оплату його міжнародного паспорта, залізничного квитка до Києва, авіаквитка Київ-Франкфурт… Усього на Альошу Рудченка фундація витратила 724 американських долари. А тепер про кошти, які Мар’яна везла до Дружбонародівки у той фатальний день. Вона взяла шістсот доларів з внутрішньої каси фундації і занесла ці дані до комп’ютера. Чеканчук знав про внутрішню касу. Кожен співробітник, що працює у фундації досить довго, може раз на два роки взяти одну тисячу з цієї каси для підтримки своїх особистих знайомих. Якщо комісія потім виділить ґрант особистим знайомим співробітника, його буде повернено до внутрішньої каси і співробітник зберігає право допомагати своїм іншим знайомим, якщо ні – то два роки не можна звертатися до внутрішньої каси.

Отже, Мар’яна з якихось міркувань вирішила допомогти школі, де директорував чоловік, до якого вона відчула щось незрозуміле. І так

страшно сварилася перед дорогою з Чеканчуком: нема чого допомагати сіросте! Ми не собез! Ми GIFTED CHILD INTERNATIONAL! Треба шукати яскраві таланти! А підтримкою до ре мі фа соль нехай займається Міністерство культури! Схоже на те, що вона була тоді люта не стільки на нього, як на себе. О Господи! Несповідимі шляхи твої!

А чому Біст хотів викреслити з документації всі згадки про, як він вимовляв, Дружбородівку? Очевидно, на всякий випадок. Щоб ім'я покійної співробітниці ні найменшим чином не фігурувало в контексті зловживань посадою... А може, не зміг обміняти ті розчавлені гроші з внутрішньої кишені... а може, не встигав обміняти їх до прибуття комісії... а може, вважав за святенництво їх міняти і просто поклав свої кревні до внутрішньої каси... Конкретні мотиви в даному випадку не мають значення. Найцікавіше, звичайно, було б дізнатися про те, чому все-таки Мар'яна вирішила дати гроші на ту обідрану провінційну музичну школу, де після від'їзду Альоші Рудченка не лишилося жодного яскравого обдарування. Невже то була любов, любов, яку, до речі, Мар'яна хотіла вбити в собі, он же ж навіть на ніч із коханим чоловіком не планувала лишатись. Тільки вручити йому гроші і все.

Йому млосно від свіжих новин. Голова йде обертом, серце стрибає від горла до діафрагми. Треба розділити з кимось неймовірність своїх відкриттів. Він набирає телефон Риженка. Слухавку хапають відразу:

– Нема його! – здивовано-налякано відповідає дружина Люда, – телефонував ще десь о шостій і досі нема! Ви часом не бачили його?

І Лариси нема. Майя Гаврилівна приречено каже, що й не чекає дочки додому до католицького Різдва. Все зрозуміло. Вони десь вештаються разом. Де вони можуть бути? Сидять у барі? Чи ходять по снігових вулицях? А може... – Сашко Чеканчук несподівано відчув себе великим сищиком і набрав телефон Мар'яниної квартири. Звичайно, там не беруть трубку, Мар'янин голос ще й досі пропонує говорити після сигналу, і він говорить: пані Ларисо, пане Олександре! Колосальні

новини від дружбонародівського друга Кубова! Якщо ви тут, радий поділитися з вами істотним просуванням на шляху пошуку істини...

– Я слухаю, пане Чеканчуче! – хапає слухавку Лариса. Чеканчук розповідає про розмову з Кубовим і про зміст анульованих файлів, а також про свої висновки щодо цього.

– А ми так і не знайшли рукавичок, – каже Лариса.

Можна подумати, вони з Риженком ішли туди шукати Мар’янині рукавички.

– Рукавички! Мар’яна мала звичку ховати свої прикраси в рукавички! Нашу запасну пам’ять поки що ніякий Рома Ручкін не чистив і те, що зберігається там, потроху виходить на поверхню!

У Києві вже давно розтанув той сніг, що тиждень тому падав так несамовито. Знову надворі і не зима, і не осінь. І навіть чарівний куточок міста між Золотими воротами і Львівською площею стоїть сірий і незугарний, незважачи на всі його шпилі, вежі та історичну пам’ять. Але в стінах офісу фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL свято. Новий референт Гірнича Галя тремтячими руками роздає співробітникам конверти з готівкою на дорожні витрати. Вчора благополучно відбула комісія з Лондона. Сьогодні співробітники дозволили собі прийти на службу на дев’яту тридцять, а то й на десяту і бос нікому нічого не каже. Проклятущі дні лишилися позаду. Попереду тільки акція з розповсюдження різдвяних подарунків обдарованим дітлахам України. І є надія, що трагічний досвід листопадового відрядження не повториться. Віст із Гірничою Галею залишаться стерегти офіс до повернення гінців. Потім усі зберуться на передріздвяний бенкет, а далі – канікули аж до православного Різдва.

А поки у стінах фундації – небувала слов’янська розслабуха. Ветеран фундації бородань Славко приніс на роботу гітару і, сидячи на столі,

співає "Ещё немного, ещё чуть-чуть, последний бой, он трудный самый..." Всі регочуть, усі п’ють чай, вириваючи в одне одного з рук пластмасовий чайник. Віст лагідно просить Галю піти до гастроному поповнити офісні запаси чаю і галантно запрошує Ларису до свого кабінету.

– Сідай, Ларисо. Я дуже вдячний тобі й за роботу, і за тих колег, що співпрацюють з нами завдяки тобі.

– І за Галю вдячний?

– О, то взагалі немає слів!.. Але й усіх, хто везе різдвяні подарунки, порекомендувала ти. Більше ніхто з наших колег не зміг оперативно нікого знайти.

Тому що я недавно тут. Ті, хто вліз із головою у твоє чистеньке болото, Джері, зазвичай втрачають зв’язки з тими, хто буде щасливий за сто умовних труситися по брудних потягах розвозити твої благодійні пакуночки.

– І всі вони такі добре освічені люди...

– Ти ж знаєш, в Україні велике безробіття серед людей розумової праці.

– О, для ваших інтелектуалів існує стільки фундацій!.. Я й сам хотів написати резерч[36] щодо психосоціальних чинників інтелектуальних здобутків третіх суспільств, то мені ґранта не дали, мотивуючи тим, що такий резерч мають писати самі інтелектуали третього світу.

– Ну, то я бажаю тобі знайти альтернативні джерела фінансування, – відповіла Лариса рядком із типової відмови аплікантам.

Віст сміється. Він сьогодні у гуморі.

– Найбільше мені б хотілося зробити такий резерч у співавторстві з місцевим інтелектуалом. Адже бажання вибитися з якої-небуть Саперної слободи найбільше активізує закладені природою розумові здібності. Хоча тут може бути багато заперечень...

А з ним може бути й цікаво, – подумала Лариса, підтакуючи Вістові зовсім не із чемності. І з Мар’яною їм все-таки було про що поговорити.

– Ми колись продовжимо цю тему, Ларисо. Але зараз я не про те. Ось, мені наша бухгалтерка принесла всі телефонні рахунки по всіх наших лініях за останній час. Ось твій дзвоник до Дружбородівки по мобільному, яким раніше користувалася Мар’яна.

Віст кладе перед Ларисою телефонний рахунок зі специфікацією, де дружбонародівський дзвоник 26 листопада о 20.27 виділено огидним зеленим маркером. От же ж паскудний янкі І Спочатку погладив, а потім дістав ножа!

– У мене в Дружбонародівці живе бабуся, – різко відповідає Лариса, – я можу оплатити цей дзвоник.

– У твоєї бабусі теж мобільний телефон?.. І Мар’яна в день своєї загибелі також дзвонила твоїй бабусі?

На попередній сторінці також один із рахунків виділено маркером: дзвоник 17 листопада о 19.47. На той самий мобільний Кубова.

– Ларисо, я зараз не співробітник фундації і не твій шеф. Але скажи мені як людині, якій Мар’яна не була чужою: ти намагалась щось довідатись про її загибель?

– Так, я подзвонила тому вчителю музики, але нічого не вдалося довідатись...

– То ви знаєте про учителя музики, – з розпачем хитає головою Джері.

Лариса боїться заплутатись, вона не готова до цієї розмови. Але відчуває, що всієї правди казати не треба. І не тому що Джері Біст – паскуда. Просто він не з їхнього товариства. І ніколи не увійде до нього.

– У Мар’яни в сейфі, – знайшлася Лариса, – коли Олександр Чеканчук шукав документи для Юрія, то знайшов і лист до Мар’яни від Анатолія. Так, ми прочитали того листа, Джері. Звідки й знаємо.

– Мені дуже важко про це говорити, Ларисо. Це розпочалося давно, ще в травні цього, а то й раніше. Вона не схотіла їхати зі мною на вікенд, бо в неї зупинявся він. Раніше такого не бувало! В її квартирі зупинялись хлопчик і мужчина. Вона прямо мені сказала, що то був хлопчик, наш можливий стипендіат і його вітчим. Але чому ті люди зупинялися в неї? Так, у нас із Мар’яною були не ті стосунки, коли ревнують. Але чому у неї в домі були ті люди? Чому вони не найняли кімнату на дві ночі?

– Може, вона пожаліла їх?

– Вона?! Пожаліла?!.. Спочатку я подумав: вона так робить, просто щоб я не думав, ніби є для неї Господом Богом. Але потім я побачив: варто мені було згадати про нього, й вона робилась люта на мене і люта на себе! То було дуже несхоже на неї! Ти ж знала її, Ларисо!

– Знала. Тому й дуже здивувалась листу, який знайшов у сейфі Чеканчук.

– І Чеканчук з тобою?

– В якому розумінні – зі мною?

– Ви разом шукаєте істину її загибелі?

– Так... Не зовсім... Просто ми обоє давно знали Мар’яну...

– Раніше я працював на латиноамериканську філію, у Венесуелі. У мене була співробітниця Аманда Бохугос, чимось дуже схожа на Мар’яну. Також із місцевої еліти. Дуже освічена, дуже гарна, свідомо неодружена. Дітей у неї не було. Вона теж мала надзвичайний смак і хист відрізняти справжні речі від імітацій. Як і Мар’яна. Аманда не була моєю леді-френд, але я дуже часто милувався її обличчям. Її хотів наблизити до себе голова Латиноамериканської філії. А вона одного разу взяла гроші з внутрішньої каси. А звідти не можна брати більше тисячі американських доларів. Вона й не взяла більше. Але навіть не сказала, для чого бере. І, як вияснилось потім, повезла ті гроші такому ж учителю музики у маленьке гірське містечко. Не знаю, що було між ними, мені розповідали, я не хотів слухати. Але й за ті гроші, які раз на два роки можна брати з внутрішньої каси, треба звітуватися! Інакше то буде крадіжка. Учитель музики убив Аманду за те, що вона вимагала від нього той звіт!..

– То ти вважаєш, усі вчителі музики однакові?

– Я так не вважаю. Але знову все повторилося. Ти б знала, як мені було важко зробити, щоб GIFTED CHILD INTERNATIONAL не згадували в пресі в контексті криміналу! Я би втратив посаду, аби таке сталося! Мій тамтешній прес-секретар доклав для цього чимало зусиль! У газетах писали, що наша співробітниця Аманда Бохугос позичила вчителю музики власні гроші! А він вбив її, коли вона зажадала повернення боргу! А тут таке полегшення, коли Олекзандр подзвонив із Комбінатного, сказав, що ваша поліція визнала нещасний випадок! Добре ім’я фундації GIFTED CHILD INTERNATIONAL не заплямоване! Але того, венесуельського, вчителя музики все-таки засудили! А цей на свободі!

– Джері, чому ти вважаєш, що то учитель музики! А може, хтось інший! А може, то все-таки нещасний випадок!

– Ларисо, ти, я відчуваю, знаєш більше, ніж я, щодо загибелі Мар’яни Хрипович…

– Я нічого не знаю, Джері!

– Я не можу змушувати тебе говорити, що ти знаєш, що ні. Але я хочу сказати: до вашого маршруту не входить та Дружбородівка. Я не хотів би, щоб мої співробітники їхали туди. Але ви будете поблизу і поїдете туди приватно. І, якщо ви про щось дізнаєтесь, не бійтесь звернутися до поліції! І, якщо знадобиться моя участь – хай буде так! Цього разу я не буду боятися втратити посаду! Хоча мені дуже добре тут і я буду сумувати за вами! Якщо будуть потрібні мої свідчення проти учителя музики, я дам їх! І Гальочка мене зрозуміє!

– Джері, любий, come on[37]! Ми ще довго будемо працювати разом! Тут, очевидно, прийшов мій напарник Олександр Риженко, ти хотів побачити його перед дорогою…

– О, так, як він вже прийшов, прошу… У вас усіх називають Олекзандрами!..

Лариса і Сашко Риженко мають квитки на всі чотири місця у купе. Верхні полиці вони мало не до стелі завантажують коробками з різдвяними подарунками. Заходить провідник, збирає квитки.

– Чого ви тут так напакувалися! Тут будуть їхати люди!

– Не будуть! Ось квитки на ті місця!

– Ага… чотири квитки, вас двоє… А де ще двоє?

– Я вам ще раз пояснюю, ми зайняли все купе.

– Як це – зайняли? Вас тільки двоє!

– Але ж ми заплатили за всі чотири місця!

– Не має значення, що ви заплатили! Як люди тут не їдуть, значить, я з дороги візьму інших! А речі звідси забирайте!

– Як ви можете когось брати, якщо за місця заплачено!

– Але ж люди не прийшли!

Довелося давати десять гривень. Тоді провідник відразу все зрозумів і сказав, що вони можуть їхати спокійно до пункту призначення.

Риженко закриває за ним двері купе. Цілує Ларису і витягає пляшку іспанського чері із самого Херес-де-ла-Фронтейра. Це вже остання з придбаних у Делфті, де він навесні захищав дисертацію. Цікавий був час. Олександр Риженко був мало не першим культурним українцем у Делфті! Але зараз не про це. Зараз будемо пити чері. В Голландії п’ють іспанське чері ще від часів короля Карла П’ятого.

– Англійці кажуть: нема такого вина, яке б не хотіло стати чері... Це напій для довгих зимових вечорів.

– Та ще й у потязі.

Чи вийде в них цього вечора тільки пити вино і дивитись одне одному у вічі? Не говорити про загублені Мар’янині рукавички і вкрадені картини, про зниклі коштовності й потоптаний вінок на місці загибелі – між іншим, може, варто було взяти ще один, не такий розкішний, почепити знову на те місце?

– Я так спочатку думала. Але потім вирішила: ми не відразу туди їдемо, ще загубиться в дорозі.

– Або вкрадуть і потопчуть...

У чері гіркуватий присмак. У Голландії його п’ють і у родинному колі, і з друзями. І їхні алкоголіки спиваються від чері. Слабаки. Незвичайний напій. І колір незвичайний: червонувато-коричневий. Риженко навмисне взяв з собою прозорі склянки з тонкого скла для чері. А потім розіб’ємо їх, щоб не тягати за собою. Гаразд, Ларо?..

– А з Мар’яною ти не пив чері?

– Ми з нею випивали разом ще тоді, коли залізна завіса не допускала всілякі екзотичні напої на наші терени. Що було в часи нашої молодості?

– Ми з Чеканчуком, коли він від’їздив на золото, пили кіпрський мускат "Loel.

Риженку не подобається, що Лариса зараз згадує Чеканчука. Він сідає поряд з нею й обнімає її.

Приїхали. Вивантажили всі свої коробки на брудну платформу. Добре, що потяг прибув на першу колію. Їх зустрів симпатичний чоловік, з яким домовилися з Києва, що він возитиме їх по маршруту. Але його брезентовий бобік не вміщає всіх подарунків для обдарованих дітей регіону. Чоловік допомагає підтягти коробки ближче до вокзалу і зникає в пошуках мікроавтобуса. А вони сідають на свої коробки й чекають.

Станція зовсім убога. Повно неповнолітніх жебраків, повно подорожніх, які сплять, обмотані ганчір’ям, прямо на мокрих лавках. І як вони живі, як вони ще не повмирали? І обідрана дворняга, у якої десь у темному кутку заховані безпорадні новонароджені песики, мовчки стає перед ними і дивиться їм у вічі своїми великими печальними очима. Мало

не до землі висять її великі рожеві соски. В неї лишилася тільки третина нормального собачого покрову, решта облізла від якогось лишаю. А очі такі великі й виразні. Вона стоїть біля них і тихо чекає.

– Дай їй ковбаси. В нас лишилось з дороги.

Риженко кидає тій істоті шматики ковбаси, вона з’їдає їх і тихо йде геть, більше не випробовуючи долі.

– Ти можеш собі уявити Мар’яну на цій станції, в такому товаристві...

– Щоб вона отак сиділа і чекала невідомо якого транспорту... ні, не можу. Їй би з келихом на вернісажі, або на якійсь високій кафедрі з промовою.

– Або принаймні з візочком у міжнародному аеропорті...

– Бідна, як вона витримувала тут...

– Усе це мало так дратувати її!

– Вона дуже не любила соціальних проблем...

– Так, вона була переконана, що соціальні проблеми виникають виключно для людей слабких, убогих духом і бездарних.

– Інша справа, проблеми естетичні, есхатологічні, або, на крайній випадок, екзистенційні. Вона просто ненавиділа тих бабусь, що тягнуть руки, просять: дитино, дай на кусник хліба... Я не раз від неї чула: самі винні. А одного разу: хоч би не дожити!..

– Ну от, і не дожила...

Не пройшло й двох холодних годин у товаристві облізлих голодних собак і таких же людей, як з’явився чоловік із транспортом і повіз їх за маршрутом. І було багато божевільної їзди по розбитих дорогах, і всі пошарпані юнацькі мистецькі заклади, що отримали підтримку GIFTED CHILD INTERNATIONAL, були дуже схожі одне на одне. І всі особливо обдаровані діти, що отримали індивідуальні гранти, були з якимись особливо жахливими хворобами, ніби природа давала талант тільки як компенсацію за нестачу норми.

За два з половиною дні Лариса з Риженком об’їхали вісім населених пунктів. Ночували у місцевих жителів, і люди думали, що вони є подружжям із Канади, що виявляє індивідуальну благочинність. І тільки-но вони виходили з приміщення чергової мистецької школи, їх оточували діти без мистецьких обдарувань і мовчки йшли за ними до їхнього автобусика – а раптом, хоча б одному з них, видадуть коробочку примхливої форми, загорнену в зірчастий папір, оздоблену кучерявими бантиками.

Надвечір третього дня вони приїхали в Новожахів. Це був останній пункт їхніх офіційних мандрів. Завтра вони вирушать до Комбінатного, але то вже по тому, як закінчать з подарунками.

Марія Василівна, директорка Новожахівської школи мистецтв, зустрічає їх, запрошує в кімнати для гостей. Ви ж переночуєте у нас, правда? Дякуємо за гостинність. Ось, розпишіться, для вас тридцять шість пакуночків. Ось, дві ваших коробки. Марія Василівна радісно посміхається, у неї щасливе обличчя. А Чеканчук казав, що вона зовсім зачухана. Нічого подібного. Нормальна жінка.

Ну все. Тепер ми можемо відпустити водія. Втім, може, він нас підвезе до Козової? У неї дім на околиці. А назад до вас ми вже пішки. Ви хіба ще не знаєте про нещастя з Козовою? Ні?

Марія Василівна розповідає, що невдовзі після смерті Мар’яни Миколаївни в Козових були люди з Києва, купили декілька картин Любоньки, добре розплатилися і поїхали. А потім всю ніч по тому Любоньці було особливо погано, її крутило і ламало, і вона кричала, і їй марився диявол. А на ранок на городі в Козових знайшли осквернену картину Любоньки – полотно, зідране з підрамника, де у намальованої Любонькою оголеної жінки в груди і в лоно було встромлено недопалки. Невропатолог із поліклініки, яка веде Любоньку, казала, що дівчинка дуже пов’язана зі своїми картинами, особливо з деякими з них, тому їй було так погано. Батьки Любоньки приходили до школи, просили дозволити подзвонити до вас у Київ. Марія Василівна дозволила, але у фундації двічі рішуче сказали, що всі питання будуть вирішувати тільки після Різдва.

Ото новина! А у нас є й подарунок для Любочки, і найдорожчий з усіх, що ми везли. Лариса спитала, чи вважають батьки Козові, що співробітники винні у тій жахливій пригоді, а Риженко спитав, чи викликали Козові міліцію. Марія Василівна відповіла, що міліції, наскільки вона знає, не викликали, бо ще не усвідомлюють матеріальної цінності картин своєї дочки, а на фундацію ображена сама Любонька – невже вони купували її картини, щоб із них хтось познущався? Мар’яна Миколаївна ніколи того не допустила б.

Домовились, що Риженко з Ларисою переночують у кімнаті для гостей у школі, а завтра вранці підуть до Козових. Марія Василівна видала їм ключі від кімнаток і ключі від вхідних дверей. Сказала, що вони можуть спокійно відпочивати завтра вранці: заняття у школі мистецтв починаються пізно.

Кімнатки для гостей несподівано дуже гарненькі. Вікна виходять у сад, темні штори гармонують з ліжниками, меблі скромні, проте чистенькі, крохмальна свіжа постіль. Але Лариса і Сашко спали погано не лише тому, що до пізнього вечора ретельно зіставляли викрадення і осквернення Любоньчиної картини, потоптаний вінок на платформі, зникнення тих картин, що їх везла Мар’яна, і ніяк не могли узгодити ці

неймовірні події. Погано спалося ще й від зойків і дрібного тупоту у порожніх класах, ніби якісь божевільні карлики влаштували у темряві свій нечестивий бенкет.

– То миші, Ларо. Банальні миші. Або, в найгіршому випадку, щури. Скажи своєму шефу, щоб надіслав сюди у рамках допомоги обдарованим дітям порцію щурячої отрути. Коли, звичайно, тут нема міфічного скаженого щура, для якого щуряча отрута мов спеції до страви і який їсть за собою своє лайно.

А на ранок вони заснули і прокинулись пізно. А може, то не щури, а таки Новожахівська нечиста сила не давала їм спати вночі і заспокоїлась, коли у темряві грудневого ранку почали співати півні? Недарма це згубне місце назвали колись – місто Жахів. Недарма покійна Мар’яна, аби тільки не ночувати тут удруге, дременула звідси світ за очі і знайшла свою погибель. Встали по десятій. Було тихо. Ніхто не тупцював по підлозі порожніх класів, ніхто не сидів у капцях, і мишачих слідів також не було.

– Облиш, Ларисо. Ти мов курсистка, що верещить від мишей. Мишачої істини зараз не шукатимемо. Ходімо звідси. Збирай речі. Марія Василівна буде об одинадцятій.

Домовились, що Риженко піде до Козових сам. Щоб Лариса не викликала у хворої дівчинки непотрібних асоціацій зі співробітницею, яка не вберегла її картину від осквернення. Лариса лишилася з журналом і чашкою чаю в кафе з гучною назвою "Монмартр", а Риженко вирушив до Козових.

Його не було довго, і Ларисі набридло чекати. Риженко все не йшов. Їй набрид цей "Монмартр" – хто це здогадався так назвати кафе у Новожахові? Втім, що таке Монмартр? Якщо подумати, не більше, ніж пагорб, на якому здавна селяться люди. Скоро перша. А їм же ще до Комбінатного. Знову доведеться їхати в приватному авто... І тут Сашко

з’явився з пакунком під пахвою. Він задоволений: операція Козова пройшла успішно. І саме тому, що Лариса з Чеканчуком дали йому дуже докладний звіт про свою попередню поїздку, не забувши навіть, здавалося б, другорядних деталей.

Отже, від самого початку батьки прийняли його непогано, але до Любоньки в залу не пускали. Та він зумів переконати їх у найкращих намірах фундації. Співробітників, які були в них минулого разу, пограбували, але вони не звернулися до міліції, бо тоді Козових могли би змусити платити податки з тих грошей, які вони отримали від фундації. Це дуже привернуло Козових до нього і вони пустили його до Любоньки. Він сказав дівчинці, що всяке бидло настільки заздрить їй, що навіть коїть злочини, аби їй нашкодити. Найбільше в житті люди заздрять не грошам і не славі, а обдаруванню. Любонька посміхнулася цим словам і він зрозумів, що таке вона могла чути від Мар’яни.

– А її доробок і справді грандіозний, навіть незважаючи на всі самоповторення.

– Ти, я бачу, щось уже отримав у подарунок.

Риженко зітхнув.

– Не отримав у подарунок, а придбав за власні гроші.

– За скільки?

– За те, що мені заплатив твій шеф за мою роботу на тебе.

– За сто умовних? Ти псуєш Вістові клієнта. Він більше п’ятдесяти платити не дозволяє.

– Але ж то портрет Мар’яни!

– Покажи!

– Покажу, звичайно. Але спочатку глянь на цей жахливий трофей, – і Риженко дістав зі свого портфеля пошкоджену "Муку жінки". Лариса сховала той шмат полотна, бо хлопець біля шинквасу почав прислухатися до їхніх розмов. І що то за люди, що сидять у кафе мало не півдня?

– Давай візьмемо в нього ще чогось, – сказала Лариса, і Риженко замовив по 50 коньяку. За успіх даного етапу пошуку істини.

– Ти адресу в Комбінатному не забув запитати?

– Не забув!.. Але давай спершу вип’ємо за мій перший досвід пошуку істини в польових, а не кабінетних умовах! То ви з Чеканчуком уже давно в цьому вирі.

Бармен приніс дві чарки коньяку і шоколадку.

– За мою покупку! – підняв чарку Риженко, розгорнув картину і поставив її на столику біля стіни. На портреті Мар’яна сиділа біля якогось столу на тлі вогню; в неї був інший колір очей і волосся, інша форма рук; її руки були чи то манірно, чи то хворобливо вигнуті, і на лівій був стилізовано великий перстень. А в правій – пензель. Її обличчя було негарне, хоча насправді Мар’яна була фотогенічною красунею. Але то була достеменна Мар’яна, незважаючи на одержиме перекривлене обличчя. І бармен, що обслуговував їх, сказав:

– Я пам’ятаю цю жінку. Вона теж довго сиділа тут. Очевидно, теж чекала маршрутку на Комбінатне о другій.

Завдяки несподіваній підказці бармена вони встигли на маршрутку, – а то б чекали до четвертої – і за годину були на знайомій до сліз Комбінатській залізничній станції, куди їх привезла маршрутка за три

гривні. Перш ніж шукати Марію Підгубну, що жила на вулиці Маршальській, 12, вирішили знову підійти до тої диявольської платформи, де загинула Мар’яна, де зірвали й потоптали її поминальний вінок, де вкрали Любині картини, одну з яких так жахливо осквернили, а потім підкинули юній хворій художниці. Пішли по віадуку і ще на сходинках, які вели до тієї платформи, побачили шмат ряднини на стовпі, де був поминальний вінок. Їх охопив жах і якусь мить вони не знали, чи йти туди, чи бігти звідти, і завмерли на сходинках, а Лариса вчепилася за Риженкового рукава. Але потім каже:

– Ходімо, подивимось, що воно є. Шлях до істини, здається, йде через шизофренічну маячню.

– Або взагалі через пекло.

Чим ближче вони підходять до того ліхтаря, тим більше предмет на держаку для прапорця нагадує не ряднину, а шматок сирого м’яса. Але то таки ряднина, вірніше, полотно, яку Риженко знімає й подає Ларисі. То спотворена картина Любоньки Козової з її вогняного циклу "Стара жебрачка". З тих, що було вкрадено тут, на цій платформі, ввечері, 26 листопада цього року.

Вони сідають на розбиту лавку, пакують "Стару жебрачку" в целофановий пакет разом із "Мукою жінки".

– Давай ще якось замаскуємо твою картину, Сашику. Очевидно, людина із картиною під пахвою викликає у когось маніакальну лють.

Вони пакують Мар’янин портрет у Ларисину дорожню сумку, розкривши її на більший обсяг, ніж це потрібно для невеликої кількості її речей.

– Тут нам зараз треба не шукати всіляких Підгубних, а звернутися до міліції. Викласти усі факти – і про вінок, і про вкрадені картини, і… про

все інше. Ці події пов’язані, тут уже немає сумніву! І з загибеллю Мар’яни все це також пов’язано, – тільки як? Якби обережно вистежити, щоб не налякати того маніакального злочинця, що ходить сюди, вочевидь, мало не щодня... Це точно не професіонал, це дилетант, а найшвидше – якийсь психопат! Але ж ми його не вистежимо, Ларисо, тим більше, тебе він уже знає! Це якби й правда міліція! Ну, то ходімо до міліції! Тим більше навіть Віст мені сказав не боятись звертатися до поліції, якщо це стосується правди про Мар’янину смерть. Але ж там нам скажуть, чому ви з Чеканчуком не звернулися із заявою про крадіжку картин минулого разу! Не звернулися тоді, зате звернулися тепер! А що, люди несуть відповідальність, якщо не заявили про крадіжку? А хто їх знає? Я ніколи не мав з ними справи і сподіваюсь не мати до кінця своїх днів.

І тут Риженку з Ларисою здалося, що міліції вони бояться ще більше, ніж тої психопатичної істоти, яка краде картини, паскудить їх і, цілком можливо, штовхнула на рейки Мар’яну Хрипович. Ще якби тут був Чеканчук. У нього більший досвід. Він їх непогано змалював у своїх "Вирваних роках". І з цими місцевими він познайомився, коли забирав Мар’яну. От якби він був тут. Але що ми робимо далі? Тут холодно!

Вони встали, пішли по коліях до станції. Сірий грудневий день почав чорніти. Скоро буде ніч. Сьогодні – 21 грудня. Завтра – 22, найкоротший день, найдовша ніч.

– Я пропоную, – сказав Риженко, – все-таки розшукати Марію Підгубну і відвідати її під виглядом, що ми хочемо переночувати у неї, хоча таємниця, можливо, й не там. Між іншим, мати Козова мені сказала, що її адреса є й на вокзалі. Жінка дуже бідує і всюди рекламує своє жалюгідне джерело прибутку.

– Гаразд. Нам треба ж десь переночувати. Сьогодні ми вже не поїдемо додому.

Вони зайшли до Комбінатського вокзалу з датою 1908 на фасаді, де було повно людей, що товклися біля кас, або сиділи чи лежали на смердючих лавках. Підійшли до жінки, що пропонувала пасажирам пресу. Переважно то були газети поганої поліграфії, де дівки тримали руками свої величезні цицьки. Вони запитали в тої жінки, чи не знає вона, де б можна було переночувати в їхньому місті – вони тут проїздом. Жінка відповіла, що може дати адресу, але десь тут був хлопчик, син хазяйки, він би їх і відвів до теплої чистої кімнати.

– Це на Маршальській? – запитав Риженко.

– Так! А ви вже бували там?

– Нам порадили.

– Ну й добре. А ось і Юра. Іди сюди, дитя! Цього вечора тобі пощастило!

У Лариси розв’язався шнурок на черевику і вона нахилилася зав’язати його. Ці шовкові шнурки – просто мука. Поки возили машиною, було все гаразд. А от почали ходити пішки, й почалися проблеми… Риженко зробив крок назустріч хлопцю років дванадцяти і приязно сказав йому:

– Ти хазяїн? Ну то скільки коштує твоя кімната?

– У нас всі умови, – завчено тарахкотить хлопець, – окрема кімната, велике ліжко, якщо треба – нагріємо теплу воду…

Лариса нарешті впоралася зі своїми шнурками. Підвелася і наблизилась до свого супутника, що розмовляє з хлопцем. Звичайний собі хлопець у старій курточці й розбитих черевиках. Чи вона десь бачила його? Та ні, здається не бачила. А він, коли раптом побачив

Ларису, завмер і замовк. А потім рвучко кинувся до виходу в бік колій і миттєво зник.

– Куди ти, Юро!? – крикнув Риженко, але хлопець зник так хутко, ніби й не було його тут.

– Що ми тепер робимо? – питає Лариса у Риженка.

Риженко підійшов до дверцят із написом "Міліція" і запитав молоденького сержанта про хлопця Юру, що здає кімнати. Хто він, хто його мати. Нам би треба було переночувати тут, домовлялися з ним, а він зник на півслові.

– Ну то йдіть до них, – каже сержант, – Маршальська, 12. Це недалеко. А якщо над колією, то зовсім близько.

– А що то за квартира у них, там не притон?

– Та нє! Марія Підгубна, в неї дочка лежить паралізована і оцей Юра. А сама вона... – сержант гигикає, – рвані колготи де побачить, пере, запечатує у польські пакети і продає під базаром по гривні. Місцеві вже знають, не беруть, а приїжджі іноді куплять.

– То в неї безпечно?

– Як нема де ночувати, йдіть і ночуйте. В неї люди ночують і нічого ще не було.

– Дякую!

Їм добре пояснили, як шукати Маршальську і вони, незважаючи на темряву, швидко знайшли її. Кілька двоповерхових будиночків. Досить

пошарпаних, проте симпатичних. Перед домом клумба і завмерлий зимовий фонтан.

– Нам потрібна квартира номер сім, – каже Риженко, – перший поверх, другий під'їзд.

– Хто там?

– Нам кімнату на ніч. На вокзалі сказали до вас.

Їм відчинила розпатлана підперезана жінка, запросила до передпокою, відчинила двері кімнати.

– Ось. Усі умови. Два ліжка. Чиста білизна. Можу дати теплої води помити ноги.

– І скільки?

– Як із двох, то по п'ять за койку.

– По п'ять гривень?

– Ну не копійок же! – зареготала жінка. – Тільки гроші зараз!

Риженко простяг їй десять гривень, які вона жадібно затисла в кулаці.

– Це тільки за одну ніч. І як передумаєте спати, вже не поверну!

– Ні, ми не передумаємо, Маріє, пробачте, як вас по батькові?

– Мене всі звуть просто Марія... Як буде треба в туалет – не стісняйтесь.

Риженко й Лариса сіли на заслане несвіжою білизною високе ліжко з металевими стовпчиками в головах і в ногах.

– Мар’яна розповідала, таке було в неї на Саперній слободі…

– Що робимо далі?

– Тут можна перемучитись одну ніч. Можна спати, не роздягаючись. Все одно краще, ніж на вокзалі, бо тут тепло, – Лариса скинула своє кокетливе пальто під леопард, поклала його на бильця ліжка.

– Так, центральне опалення, яке дивом працює, – Риженко також скинув свою куртку.

– І воду подають.

– Та й електрика, – Риженко вказав на слабку лампочку на стелі.

– А як щодо пошуку істини? Ми, таки ясно, забралися в саме лігво…

– Тільки все одно не все сходиться. Чому втік хлопець?

– Він впізнав мене. Впізнав жінку в леопардовому плащі, у якої він украв картини.

– Так, ти минулого разу їхала одягнена так само.

– Потепліло. Була зовсім зима і я витягла шубу. А потім сніг розтанув і я знову носила цей плащ. А тут завжди ще тепліше, ніж у Києві…

– Ну гаразд, він упізнав жінку, що стояла на тій платформі, на тій платформі – і чого вона приперлася туди? Шукати того, хто штовхнув на рейки її колєжанку… або, принаймні того, хто потоптав вінок.

– Але навіщо цей хлопець крав картини, топтав вінок, і...

– А хлопець, між іншим, симпатичний! Ні, я розумію, що він, як усе про те свідчить, накоїв щось страшне.

– Так, у всіх тих діях було щось психопатичне або... дитяче: кидати вінок, топтати його, тікати зараз. Я його, між іншим, не впізнала. Він міг собі спокійно вести нас сюди, ніби нічого не сталося.

– Але ж то дитина, а не досвідчений злочинець.

– Але ж навіщо він усе це робив – а схоже, всі ці дивні дії чинив він... Що він мав із цього? Що?

– Ти знаєш, – поволі вимовив Риженко, – пані Мар’яна могла дуже образити його. Могла чимось дуже глибоко зачепити затуркану дитину.

– Гаразд, вона могла сказати йому, що він смердючий шмаркач, що їхня кімната – тільки для шлюбної ночі бомжів.

– А воно, між іншим, так і є.

– Але все одно, щось подібне він уже міг чути і раніше, і від людей простіших, ніж гонориста Мар’яна, мир її праху...

– Ну гаразд, сказала вона йому щось особливо прикре, ну кинув він її на рейки!

– Так, узяв і кинув.

– Абсолютно правильно. Взяв і кинув. Але навіщо було красти картини Козової?

– Він зреагував на мене, тому що в мене, як і в неї, була зв’язка картин у такій же упаковці, як вони сьогодні загорнули портрет Мар’яни тобі.

– Але ж не робив спроби штовхати тебе!

– Поряд був Чеканчук. І, крім того, я його не ображала!

– Так хто ж його образив? Картини?

– Ти знаєш, у мене голова йде обертом, у мене все розбігається перед очима, і все одно нічого не можу зрозуміти. Так що ми робимо?

– Гадаю, якщо злочинець – той хлопець, Юра, так, його звуть Юра...

– Як і Мар’яниного сина...

– То нам особисто нічого не загрожує. Ми переночуємо тут, – якщо, звичайно, це можна назвати ночівлею, – і, можливо, хлопець зробить спробу повернутися сюди вночі, а ми тоді щось довідаємося.

– Добре, Сашику. Отже, шукаємо істину, як ти висловився, не кабінетним, а польовим методом.

– Це така некомфортна справа, – зітхнув Риженко, – лягаючи на друге, дерев’яне ліжко просто у взутті, – все-таки люди, яким ми возили гуманітарку, приймали нас трошки краще.

– А я спробую піти поспілкуватися з Марією – як жінка з жінкою.

Лариса вийшла на кухню, де Марія варила у бачку якесь сіре гарчір’я, помішуючи його дерев’яною палицею.

– Вам що? – непривітно буркнула хазяйка.

– Візьміть, будь ласка, в нас лишилося з дороги, а вам знадобиться, – Лариса простягла щось із гостинців, які їм надавали люди, що в них вони ночували під час роздачі подарунків.

– Ой, дякую, – посміхнулася Підгубна, – ви сідайте, відпочиньте. Вам, може, теплої води ноги помити? То я вам нагрію, тільки прокип’ячу оце!

– Та нічого, дякую. Завтра ми вже додому... Нелегко вам, я бачу, – (прості люди люблять, коли їм співчувають, – подумала Лариса).

– Ой нелегко! Ой нелегко! І чому мені одній стільки горя?

– Всім зараз нелегко. Але вам, я так бачу, зовсім тяжко!

– Ой! Ще як комбінат працював, то якось було! А тепер! Усі верстати поздавали на метал, а хто немає сил тягати, ті отак і сидять, як ми. А тут іще й в сім’ї ніякого просвітку. Дочка хвора, син ще малий.

– А де ваш син?

– Та десь ходить, скоро має бути. Я його на вокзал посилала підшукати на квартиру. Але ви вже є. Як когось раптом приведе, то буде незручно, бо вже люди живуть.

Не приведе, подумала Лариса і її погляд зупинився в кутку кухні, де в картонній коробці вовтузилося двоє цуценят.

– Ой, які гарненькі! – присіла навколішки Лариса і погладила песиків.

– Це Юра приніс їх сюди. Він у мене жалісливий хлопець, усіх хоче пригріти. І сестру Ліну дуже любить! Я б її, може, й до інтернату віддала, якби не він.

– А зараз ваша дочка вдома?

– А де ж їй бути? Лежить у сусідній кімнаті. Зараз даватиму їй їсти. Хоч би Юра прийшов, то погодував би її. І де він? От негідник.

Звичайно, негідник. Убив жінку. За те, що вона його обізвала чи нікчемою, чи ще якось. А може, вона образила його сестру? Серйозна причина для вбивства, нічого тут не скажеш.

– А ваша дочка у школі не вчилася?

– Яка школа? Яка школа? Вона лежача, її навіть на базар у неділю не можна вивести, щоб хоча б якась із неї користь... А йде на неї скільки! їсть, як мужик! А як білизну міняти! А прати ту білизну!

І розповіла Марія Підгубна Ларисі все своє нелегке життя. Працювала вона на комбінаті і мала мужа з комбінату, він був зав-цехом. У лакованих туфлях ходила, у пальті з норкою! Комбінат їм дав цю квартиру, а інші комбінатчани ще жили по бараках. І дочку назвали Ангеліна, щоб було у неї незвичайне життя, не таке, як у Таньок і Гальок. А того не вийшло. Завцехом відразу пішов від Марії, як тільки стало ясно, що Ліна безнадійно хвора. Хотів і квартиру забрати, але потім йому із новою дружиною дали в сусідньому домі. Тільки вже трикімнатну. Так і лишилися з інвалідкою Лінкою в цій квартирі. А колись тут ночував один командіровочний, то на пам’ять про нього Підгубна має Юру. Юра, звичайно, хороший хлопець, жалісливий, добрий і мечтательний. Іноді, буває, сяде біля Лінки і каже: Ангеліно, до мене сьогодні в магазині підходив один чоловік і казав: я чарівник, я зроблю твою сестру нормальною дівчинкою. Тільки нехай мати на тебе три дні не кричить. Ніби в Комбінатному буває якесь волшебство!

Життя ніколи не було, а зараз, коли комбінат не працює, то взагалі й не життя, і не смерть. Комбінатське начальство здає верстати на метал, а людям від того нічого не перепадає. Грошей нема, нічого нема. А на Лінку платять пенсію. Нещасні п’ятнадцять гривень, але щоб їх отримувати, треба щороку тягати оте нещастя до поліклініки аж до Новожахова, бо там наш район. І цієї осені в тій поліклініці ми зустріли одну жінку, вона свою теж привезла на комісію. А в неї теж така як, Лінка, тільки трохи краще сидить, вона у них на базарі могла просити, і їй подавали, добре подавали! Хворим дітям добре подають, особливо молоді жінки: думають, що відкупляться і в них таке не вродиться.

Так от, зустріла Підгубна ту жінку з дочкою, яка розповіла, що Люба останнім часом стала малювати картинки і продавати їх американцям. Вона так і казала Підгубній: приходь до нас, подивись, що Люба малює. А малює та Люба, треба вам сказати, таке, що і в страшному сні не примариться! Щось намаже яркими красками, а згори ще й олівцем. Але зараз у американців на таке мода, вони за таке платять аж по п’ятдесят їхніх зелених грошей!

Про це Марія розповіла сину Юрі і він цим загорівся: давай і собі такі картинки робити, а скажемо, що то наша хвора Ліна. Він іще їздив до Новожахова, хотів навідатись до них, його, правда, не пустили, то ходив до їхньої художеської школи, дивився на її картинки, а потім сказав: ми з Ліною теж таке намалюємо. Було б роботи. Він взагалі розумний хлопчик: послав матір дізнатися, коли та жінка, що купує картини для американців, знову приїде до Новожахова, і каже: коли вона буде ночувати в художеській школі, я пущу туди скаженого щура. Він таке вночі наробить, що ніхто там спати не зможе.

– А що таке скажений щур?

– Це такі щури, що живуть у покинутих їдальнях. Чим їх не годуй: чи щурячою отрутою, чи товченим склом, а їм воно тільки на користь...

І раптом із сусіднього приміщення лунають крики. То голос Риженка та ще якийсь жахливий голос. Лариса і Підгубна кидаються з кухні до коридорчика, що веде до іншої кімнати, тої, де сплять хазяї цього нещасного мешкання.

– Ларисо, тримай це і дай мені мила. Швидше! – Риженко простягає Ларисі платинові сережки з діамантами. Це ті, що носила покійна Мар’яна Хрипович до свого останнього дня.

–.Навіщо тобі мило? Де я тобі візьму?

Риженко стоїть на порозі кімнати, звідки йде жахливий сморід і лунає неперервний жалібний звук. У досить-таки великій кімнаті дуже тісно не стільки від меблів, як від шмаття, наваленого на підлозі, на спинках стільців і ліжок. В одному з ліжок головою до входу лежить хвора, її голови, власне, не видно, видно накриті брудною ряднино ю ноги та напружені кістляві руки. Риженко хапає одну з тих страшних рук і каже Ларисі:

– Дивись!

На пальці – золотий перстень із великим смарагдом.

– Що ви тут робите! Навіщо ви пішли до хворої дитини! Хто вам дозволяв?

– На вашій хворій дитині – крадені коштовності! Якщо ви не хочете тут міліції, дайте мила, щоб я зняв з неї перстень!

– Які крадені? Які крадені? То Юра їй подарував! їй врач сказав срібні сережки носити, щоб знімати судорогу. Їй наша медсестра проколола вуха. А Юра виграв сережки в шахмати у діда в сквері!

– Що ви таке кажете, Маріє? Ці сережки платинові, а не срібні, і ви це прекрасно знаєте! Дайте мила, щоб зняти перстень! Я краще їй палець відірву, ніж буду пиляти перстень! Ці прикраси ваш Юра зняв із мертвої!

– Сашику, не треба, заспокойся, я тут уже дещо знаю, все це дуже страшно. Маріє, дайте, будь ласка, мила чи вазеліну, – Лариса сідає на смердюче ліжко нещасної Ангеліни і, долаючи огиду, лагідно говорить з нею:

– Ти ж знаєш, ці прикраси не твої. Вони належали іншій жінці. Ніхто тобі нічого не зробить. Тільки віддай не своє. Дайте мила, Маріє, а то ми їй і справді зробимо боляче.

Підгубна зі стогоном дає Ларисі тюбик з вазеліном, Лариса змащує палець тої істоти і обережно знімає персня.

– А тепер скажи мені, Ангеліно, звідки в тебе ці прикраси?

– Вона не вміє говорити, – стогне Підгубна.

– Але ж ти можеш казати "так" чи "ні"?

Ангеліна киває.

– Отже, це Юра дав тобі їх?

Ліна заперечливо хитає головою.

– А хто? Хто? Вони в тебе давно?

– Ні.

– Тільки з кінця минулого місяця?

Ліна не розуміє.

– Недавно?

– Так.

– Ну а звідки?

Ангеліна щось напружується вимовити. Лариса сидить на краєчку її ліжка. Риженко стоїть поряд, гидливо відсторонюючи від себе руки, які вимазав слиною Ангеліни, поки виймав сережки з її вух, а Підгубна стоїть за спиною в Риженка і шепоче: чого не йде той Юра? Де він?

– Ангеліно, – повторює Лариса, – щоб не було гірше твоїй мамі, покажи, звідки в тебе сережки і перстень? Ти знаєш?

Ліна показує головою "так" і декілька разів намагається вимовити чотирискладове слово: у-а-И-а... у-а-И-а.

– Рукавичка? – вражено запитує Лариса, і хвора дівчина радісно киває головою: у-а-И-а! У-а-И-а!

– Вона любить казку про рукавичку, їй Юра її іноді читав, – каже Підгубна, – і в неї під подушкою лежить якась рукавичка. Ось вона! – Підгубна дістає з-під Ангелініної подушки шкіряну рукавичку Мар’яни кольору marine.

– Ось вона, та рукавичка, яку ми тоді шукали в її помешканні в день сильного снігопаду, – каже Лариса.

– Але як вона потрапила сюди?

– Здається, я це зрозуміла… Зараз і ти зрозумієш. Маріє, де та картина, яку ви з Юрою хотіли продати жінці для американців?

– А можна десь помити руки? – питає Риженко.

Підгубна зі стогоном іде до кухні і дістає з-під столу дерев’яну дошку, грубо розфарбовану олійними фарбами. По безладному тлу кульковою ручкою незграбно намальовані будиночки, парканчики, чоловічки, прапорці…

– Це імітація Козової, – пояснює Лариса Риженку, – зараз розкажу більше.

Ангеліна знову кричить жалібно і нестямно. Крик ллється хвилями, поштовхами, ривками.

– Ну що кричиш, ніби рожаєш! Зараз дам тобі твою кашу. Нема Юрки, він би хоч погодував тебе, – каже Підгубна і суне до кухні, а переповнені моторошними враженнями шукачі істини йдуть до відведеної їм кімнати, за яку заплатили по п’ять гривень з носа. Лариса коротко переповідає Риженку розказане Підгубною. Кладе сережки до рукавички – останній машинальний жест Мар’яни – ховає рукавичку, перстень простягає Риженку.

– Тримай. Я знаю, що це твоє.

– А я й не знав, що ти в курсі.

– Мар’яна іноді любила похвалитися своїми успіхами… Тільки на які гроші ти міг студентом придбати таку річ?

– Украв у підстаркуватої тітоньки. Мені було вісімнадцять років.

– А сережки їй дарував Чеканчук, коли повернувся з золота.

– Вони могли бути твоїми, – зітхнув Риженко.

– Не треба про це. Життя назад не вернеш. Що будемо робити далі?

– Йдемо звідси геть. Нас попередили, що нам наші десять гривень не повернуть.

– Чому ти раптом поліз до тої кімнати?

Риженку просто набридло сидіти без діла у незатишній кімнаті, набридло, притуливши руки до обличчя, дивитися крізь темне вікно на мертву грудневу клумбу перед будинком, поки Лариса вела задушевну розмову з хазяйкою. І він вийшов з кімнати в темний коридор, угледів світло у щілині, відчинив двері й побачив ту кімнату, де все щойно відбулося. Перше, що впало йому у вічі, був знайомий жест жіночої руки. Вразила рука, повернута так, як це робить жінка, коли милується перснем на пальчику. О, який знайомий йому цей жіночий жест, однаковий і в розкішної красуні, й у нещасної недоумкуватої потвори!

Вони зібрали речі, яких, власне, й не розпаковували. Риженко подав Ларисі леопардове пальто. Лариса одягла берета, підмалювала губи, хоча зараз це не мало ніякого значення. Зараз тільки восьма. Ми можемо встигнути на електричку до Червоних Криниць. Можна зійти у Дружбонародівці, заїхати до Кубова, і він прийме нас з усім шиком. А можна їхати далі, до Червоних Криниць. Там теж велика станція. Може, вночі йтиме поїзд на Київ.

– А як бути з хлопцем? З убивцею?

– Зараз я напишу йому записку. Якщо він вернеться сюди.

Вони вийшли в коридор, а Підгубна вже закінчила годувати Ангеліну.

– Ми йдемо, Маріє. Ні, ми не просимо назад гроші за ночівлю. Хай вони будуть вам. Мені дуже шкода, що я не дослухала вашу розповідь. Особливо цікаво, як Юра упіймав скаженого щура, як його доніс до мистецької школи.

– Він його упіймав у комбінатській їдальні, а довіз у літровій банці з капроновою кришкою.

– І він не здох?

– Ні, навпаки, він став ще лютішим!

– Але ж там учаться діти! А може, когось із них скажений щур налякає, а то й покусає?

– У тих дітей прудкі ноги! Вони можуть втекти. А ми нікуди не втечемо звідси від нашої сучої долі.

– До побачення, Маріє, нам нема чого вам сказати.

– Ну то, може, дасте трошки грошей?

– Давайте, ми купимо у вас картину, що ви робили для американців? Скільки ви за неї хочете?

– А та, з Києва, сказала, що її тільки прибити на дверях нужника.

– Ну, то можна так узяти?

– Та беріть! Юра її ногою футболив, він таких багато наробив. Беріть, як вам надо.

– І останнє. Ось записка для Юри, як він вернеться.

– Та він скоро вернеться, почекайте трохи! Може, він пішов до Ірини Павлівни, учительки… То ви таки йдете? А то б, може, лишились на ніч? Де вам по темряві ходити? Ще впадете на рейки, як та, що теж ночувати не схотіла.

Коли вони нарешті вийшли на вулицю, Підгубна наздогнала їх і сказала, що вони обіцяли трохи грошей, і Лариса сунула їй двадцять гривень, які, вочевидь, перекривали найсміливіші надії жінки.

Вони рушили вздовж колії, дорогою, якою, певне, ішла Мар’яна, обурена тим, що її затягли до цього смердючого кутка, обурена цими людьми, межі тупості яких не зможе описати жодна антропологічна праця. Але, мабуть, найбільше вона була люта на себе, що її підвела неймовірна інтуїція і вона повірила тупій бабі, яка приїхала в Новожахів і сказала, що її дочка теж хвора і теж дуже добре малює, приїдьте, подивіться, до того ж у мене дуже хороша чиста кімната для гостей і зовсім недорого. Мар’яна не знала, що в усьому був винен скажений щур, який не давав їй спати в кімнаті для приїжджих. Вона йшла по доріжці понад колією, праворуч була колія, а ліворуч – кущі й дерева. Було мокро, брудно, але тепло. Вона йшла швидко, вона не знала, куди їй подітися з цього смердючого закутка. Дістала з внутрішньої кишені шкіряного пальта мобільний телефон і подзвонила Кубову, аби той передав Анатолію Сумцову, що вона приїде прямо зараз, а не вранці. Вона йшла дуже швидко, щоб устигнути на електричку і швидше їхати звідси. А хлопець, який хотів порятувати свою родину від злиднів, не міг повірити, що все закінчено, грандіозний задум провалився. Дива не буде! Грошей не буде! І сестру Ангеліну ніякий чарівник не перетворить на нормальну довгоногу дівчину. Він біг за Мар’яною, сам не знаючи, навіщо. Втім, чому Юра Підгубний побіг за Мар’яною Хрипович, шукачі істини Олександр Риженко і Лариса Лавриненко знати не можуть, та й

не так це важливо. Але Мар’яна злякалася шуму в кущах і про всякий випадок зняла з себе свої прикраси і поклала їх у рукавичку, як робила завжди, коли поверталася додому в темряві. Вона це зробила машинально, вона думала зовсім про інше, а не про те, чому шарудять кущі праворуч. Можливо, вона думала, що скоро опиниться в домі Анатолія. Вона хотіла все порвати, та доля зводить їх знов. Але насправді доля присудила інакше.

Лариса й Риженко, так само, як і Мар’яна кілька тижнів тому, вийшли на крайню платформу. Але вони знають, що їм треба перебратися по мосту на сусідню. В них є трошки часу. Та вони вже знають, що на цій платформі краще не затримуватись. Тут усяке може статися. А Мар’яна почула гуркіт потягу, глянула на годинник і рушила вперед. Вона не знала, що то товарний потяг, а її електричка буде за годину на іншій платформі. Лариса й Сашко дісталися до тої платформи. Станційні ліхтарі світять яскраво, вони бачать: на тому ліхтарі, де чіпляли вінок, де висіли шматки картин Козової, більше нічого нема. Юра Підгубний більше не виміщає свою лють на картинах, які чомусь купують американці. І чим вони кращі, за ті, що намалювали вони з Ангеліною? Тим, що у неї на ганчірці намальовано голу бабу? Ну, то в їхньому класі всі хлопці вміють малювати цицьки. А потім пропалюють на них дірочки сірниками!..

– А де портрет Мар’яни, який їй дала Любонька тоді, в той страшний день? – питає Риженко, коли Лариса переповіла йому розповідь Марії Підгубної.

– Ти питаєш мене, ніби я вела цю справу. Можливо, він спалив його в цьому лісі. Можливо, кинув на рейки.

– А рукавичку вона зронила, коли він штовхнув її?

– Може й раніше. Він не думав грабувати і вбивати, гадаю, теж не планував. Він був у такому ж емоційному напруженні, як і вона.

– А що ти написала йому в записці?

– Маю сумніви, що він отримає її, але я написала, щоб перестав мучити Козову. Щоб виманив зі школи мистецтв скаженого щура... І що ми нічого не заявляли в міліцію. Нехай живе далі, якщо зможе...

Електричка привезла їх у Червоні Криниці за півгодини до київського потягу, на який їм пощастило сісти. Дві верхніх полиці, але не все котові масниця, добре, що виїхали. В порожній електричці вони декілька разів проговорили ймовірні події темного вечора 17 листопада кінця двадцятого століття на станції Комбінатне, Україна. А вже про те, як шукати малого скаженого щура Юру Підгубного і чи варто його шукати, і чи можливо буде його розшукати, – про це мовчали. То вже інша істина, пошук якої їм не під силу. Коли сідали в київський потяг, у внутрішній кишені леопардового пальта задзеленчало, і Лариса роздратовано вихопила телефона – чомусь їй подумалось, що то Віст. Але то був стурбований Чеканчук, який ще вчора повернувся з Херсонської області, і випадкові попутники, що сідали до потягу на станції Червоні Криниці, почули дивні слова, що їх вигукнула по мобільному телефону жінка в пальті під леопарда:

– Істину знайшли. І вбивцю знайшли. Вбивця втік. А істину веземо тобі. Четвертий вагон, волгоградський поїзд.

Дорогою мовчки лежачи на своїх украй некомфортних верхніх полицях, обоє ловили себе на тому, що інші думки цілком співіснують із враженнями про недавні події. Риженко несподівано відчув, що задоволений поїздкою: він незадорого придбав прекрасний зразок справжнього малярства. Він неймовірним чином повернув собі смарагд тітоньки Тали. А Лариса раділа, що закінчився скажений місяць у фундації. Тільки перетерпіти цю ніч, а в Києві на неї чекають конверт із солідною заслуженою нагородою, різдвяний бенкет у домі Біста, де вона ще не була, тривалі канікули. А потім, навесні, поїздка на стажування до Лондона. Життя іде, і треба жити, поки який-небудь малий скажений злидень не кинув тебе на рейки.

Чеканчук зустрів їх і вони довго йшли мовчки, поки не вибралися з вокзальної брудної метушні. Чеканчук терпляче чекав, не розпитував їх дорогою. До трамвайної зупинки рухалися нескінченним коридором, минаючи жебраків і перекупників з різним крамом. Сіли на трамвай і доїхали до Риженка.

Дружина Люда принесла кавник і печиво.

– Зроби нам ще тости, Людонько! – сказав Риженко. Розпакував портрет Мар’яни Хрипович, намальований Любов’ю Козовою, поставив його на підвіконня, закривши від гостей незмінний вид із граблями. А поряд Лариса поставила імітацію Юри Підгубного.

Розповідав Риженко. Лариса іноді уточнювала. Чеканчук не уривав їхньої розповіді і тільки, коли її було завершено, запитав:

– То такий білий будинок на два поверхи, а кімната, яку здають, відразу біля вхідних дверей?

– Так, там, здається, ціла вулиця таких двоповерхових будиночків...

– Ну, то я там ночував, коли забирав Мар’яну. В самому кублі... Значить, то не примарилось мені від утоми: хазяйка дому Марія, так, то була Марія, просто Марія, без особливих прикмет, вона вночі когось била за стіною, шмагала так, що верещання жертви не заглушало звуку ударів. І кричала щось на кшталт: як нема в тебе ніяких талантів, то й мовчи! А хлопчик кричав: не треба, мамо, не треба!.. Маршальська вулиця, 12.

– Квартира сім.

– Я трошки пам’ятаю хлопця. Мені здається, я навіть упізнав би його... Звичайний собі хлопець, чимось навіть симпатичний...

– І мені він видався симпатичним, хоча я спілкувався з ним якусь хвилину, поки Лариса Вікторівна зав’язувала шнурок.

– Ну от, знайшли істину...

– Я не знаю, на що схожа сірка, яка кипить, але в мене таке враження, ніби ми зазирнули до казана з чимось подібним.

– Треба додому, – тихо каже Лариса і Риженко не затримує її – звичайно, з дороги треба додому.

– Я проведу тебе, – каже Чеканчук, і вони прощаються з Риженком, виходять з його лункого під’їзду і мовчки йдуть уздовж трамвайних колій убік вулиці Полтавської.

В Києві знову сніг. Не той, лапатий, несамовитий, що навалився на місто на початку грудня і відразу розтанув. Ні, це спокійний іскристий сніг, від якого старі київські вулиці перетворюються на ілюстрації до найкращих дитячих казок. Від землі йде холод, треба знов одягати шубу. Коли їхали з Києва, було значно тепліше...

Чеканчук доніс Ларисину сумку до дверей її квартири. Стиснув її руку, нагадав про різдвяний банкет і побіг по сходинках униз, а Лариса почала шукати ключа.

– Стій, Сашику, я зовсім забула, повернись на хвилинку!

Він неохоче вертається, він не хоче заходити до Лариси. Але вона й не тягне його до себе.

– Ось як воно було, – Лариса витягає шкіряну рукавичку кольору marin, а з неї – сережки, які простягає Чеканчукові:

– Тримай.

Лариса відмикає свою квартиру і зникає за дверима, а він довго стоїть на сходинках із діамантовими сережками на долоні.

А потім був різдвяний бенкет в апартаменції Біста, який таки не поїхав до мами з татом на Різдво, проте пообіцяв їм, що на Великдень неодмінно приїде до них не сам, чому Роджер Кей Біст-старший з дружиною надзвичайно зраділи. Цього разу на вечірці не було офіціантів, душенька Галочка сама подавала напої і дивилась на Джері такими закоханими очима, якими дивляться на чоловіків жінки, котрим, зрештою, все одно, на кого дивитись. Але чомусь більшість чоловіків мріє саме про таких жінок. Усі багато сміялися, розкуто ходили Вістовими кімнатами з келихами в руках, а Галя носила таці з канапками і Джері пишався своїм домом, своєю Галею і своїми колегами. На вечірці панували непідробні, незімітовані веселощі і ніхто не говорив про покійну Мар’яну.

А потім прийшов день – то був саме другий день григоріанського Різдва, Boxing Day, коли годилося б відзначити сорок днів по Мар’яні Хрипович. У двох київських газетах з’явилися в пам’ять про неї патетичні душевні тексти про її рідкісний дар відрізняти справжні цінності від імітацій – як у мистецтві, так і в житті. Але ніде, в жодній оселі Києва, в той день не накрився поминальний стіл. Втім, можливо, Мар’янин батько десь тихо випив чарку, пом’янув дочку. А "пошуківці істини" ввійшли того дня до її тихого мешкання, яке вже більше ніхто не прибирав, яке припало пилом так, що на запилених вазах можна було писати, і притулили до стіни у вітальні колективний виріб Юри й Ангеліни Підгубних. Потім Лариса чомусь згадала про холодильник, який після демонтажу кухні Мар’яна разом із газовою плитою встановила в коморі. В холодильнику було повно відбірних харчів у пластикових упаковках з великим терміном зберігання. Початa доробка соку. Початa пляшка хорошого вина. Сік вилили. Продукти склали в целофановий пакет з наміром віддати їх першій на їхньому шляху

жебрачці. А вино випили. Добре було вино. Справжнє "Шаблі" від Поля Масона. Мар’яна Хрипович не тримала поганих вин.

– Треба буде одного дня прийти сюди, вимити холодильник, – утомлено сказала Лариса.

А потім прийшов Новий рік. Різдво, тим більше за григоріанським календарем, у Києві, власне, ніхто не святкує. Хіба що громадяни інших держав, які працюють тут. А Новий рік – то справжнє свято. З вікон мерехтять щасливі вогники ялинок і вулицями пливе почуття безпричинного щастя. За кілька днів почнеться все те саме, але поки всі в унісон вірять у краще майбутнє.

У Лариси вдома святковий стіл, якого не було від тих часів, коли за нього сідав її давно покійний батько-полковник. Мама, Майя Гаврилівна, незадоволена: всі гроші вклала в цю їжу! А що ти сподіваєшся їсти в Новому році? Зате задоволений син Ярослав: живемо один раз, бабусю!

І у Риженків, як годиться, накрито святковий стіл, що в нього дружина Люда вклала всю душу. Вперше за стіл з дорослими сідає десятирічний син Олександр: мама Люда просто не могла назвати первістка по-іншому, а бабуся з боку батька не могла не підтримати трепетного вибору невістки. До речі, пані Риженко-старша зараз тут. Зустрічатиме Новий рік із сином і його родиною. До Нового року ще є час і Олександр просить маму зайти на хвилинку до кабінету.

– Щось сталося, Олесю?

– Присядь на хвилинку. Я хочу покаятись у давньому гріху, мамо. Ось, – і він простягає матері перстень зі смарагдом. Поки мама дивиться на той перстень, не відводячи очей, ледь хитаючи головою, син коротко переповідає всю його божевільну історію. Пані Риженко-старша, здається й не дуже здивована, ніби вона вже від когось усе це знає.

– А між іншим, тобі відомо, що це підробка? Я можу розповісти тобі, що було з цим перснем до того. Це не справжній смарагд.

– А з-золото справжнє?

– Золото справжнє. 56-та проба. Тут був сапфір, який тьотя Тала захотіла вправити до браслета, і ювелір Геренштейн – у нього були крамниця й майстерня на Жилянській – зробив це. А сюда поставив імітацію під смарагд, узгодивши це з тітонькою Талою.

Сідають за столу і п’ють за Новий рік. Коли по телевізору проспівали національний гімн, Риженко йде дзвонити Ларисі. Дзенькає келихом шампанського об слухавку і каже:

– Я вітаю тебе і бажаю в Новому році знаходити веселіші істини.

– Дякую, Сашику! А хіба істини бувають веселими? Втім, над цим варто подумати. Ну, а я тобі бажаю не втратити смак до пошуку, незважаючи на всі невеселі істини... Між іншим, а де Чеканчук? Тобі він не дзвонив?

У Чеканчука телефон мовчить. І до Нового року, і після. Лариса й Риженко зідзвонилися ще раз і зійшлися на думці, що пан Олександр Чеканчук – чоловік неодружений і має право зустрічати Новий рік у тому товаристві, в якому хоче. І приймати про це рішення особисто, не радячись із друзями.

Чеканчук озвався вранці другого січня. Сказав, що тільки-но приїхав і запросив Ларису й Риженка до себе на вечір на Оболонь. Зустрів їх біля метро, повів через вітряне поле.

– Ми не пани, ми живемо отут, на околиці.

Піднялися на енний поверх, зайшли до Чеканчукової оселі, де Риженко впізнав на стіні ту картину, яку несла під пахвою Мар’яна по Прорізній наприкінці серпня минулого, так, тепер уже минулого року. А Лариса поцілувала Чеканчука в щоку, коли побачила, який славний стіл накрив він для колег по істині. Скромно, але з яким смаком! Нічого зайвого! Тільки риба під вершковим соусом і біле вино.

– Це риба із зимової ополонки. Сам не ловив, але тушкував для вас сам.

– Ти був у батьків, Сашко?

– Ні. Мені, так само, як і Джері Вісту, не варто їхати до батьків самому. А Галю ніяк не зустріну. Прошу до столу, панії, панове.

Чеканчук майстерно приготував рибу з ополонки. Дрібні кісточки розварилися, а великий хребет виймається надзвичайно легко. І м’ясо ніжне, і вершковий соус чарівний. І біле вино саме те.

– А чи можна тебе запитати, де ти зустрічав Новий рік?

– Можна. У нашого друга Кубова, який розбив свій "Лінкольн", замислився про вічне, купив мікроавтобус "Тойота" і дозрів до музичної школи. А Віст пообіцяв проект. Я навіть потурбував його на канікулах і він був радий тому. Для фундації налагодження контактів з національною бізнесовою елітою вважається дуже перспективним напрямком роботи. А також Кубов передавав пані Ларисі найщиріші вітання в новому році й рибу з ополонки. Хоча в його краях ні ставки, ні ріки зазвичай не замерзають. До речі, в Дружбонародівку повернулася Танька, що жила з Анатолієм Сумцовим. Ридала на його могилі, мовляв, аби він її не покинув, усе було б не так.

– А в Комбінатному ти також був.

Так. Перед Новим роком Сашко Чеканчук заніс до комісійного магазину платинові сережки з діамантами, бо не знав, що робити з ними. Йому запропонували виколупати діаманти, а платину здати як брухт по дванадцять гривень за грам. Він спитав, чи не можна їх здати на комісію як виріб, на що пані за прилавком обурено відповіла:

– Ви бачите, скільки всього в нас є? А хто купувати буде? Ви?

– Та ні, я хотів би продати.

– Ото ж бо й воно.

Він згадав, в якому ажіотажі купував ці сережки, теж, до речі, перед Новим роком, згадав метушливих огрядних баб, що викладали за ювелірні вироби купи радянських рублів – чи думав він тоді, як вернуться до нього ці крапельки діамантів, вправлені в коштовний білий метал?..

... Поїхав у Комбінатне тим самим потягом, яким ми їхали з тобою, Ларисо. І прийшов на Маршальську, 12, і заплатив шість гривень за ліжко. І випив пляшку шампанського, так, шампанського із Марією Підгубною...

– І в неї знайшлися чисті склянки? – запитала Лариса.

– І повернув Ангеліні сережки? – запитав Риженко.

– Вона пила шампанське з металевої кружки, а я з горла. Це особливе відчуття – шампанське з горла... Сережки не повернув. Ось вони. Ось. Марія заквапилась оформляти дочку до інтернату. Не справляється вона з нею сама!

– Ну, а хлопець... малий дикий щур... так і не повернувся?

– Ні, так і не повернувся.

Примітки

1

Genuine leather – натуральна (справжня) шкіра. Genuine-imitated – справжнє-підробне (англ.).

2

Міжнародний фонд підтримки обдарованих дітей (англ.).

3

Охорона (англ.).

4

Повідомлення (англ.).

5

Знову приватна розмова? (англ.)

6

Приватна, якщо хочеш (англ.).

7

Добре, гаразд (англ.).

8

lady-friend – подруга (англ.).

9

приватна справа (англ.).

10

Тетяно, доброго ранку! Як справи? Гаразд! Це добре! (англ.)

11

Отже, телефонуй, це твій обов’язок! (англ.)

12

О, дуже складне ім’я… Дружбородівка… (англ.)

13

Ф’юнеральний банкет (англ.).

14

Experience – досвід (англ.).

15

Boy-friend – друг (англ.).

16

Bride-groom – молодий (англ.).

17

каберне найвищої якості (англ.).

18

вино найвищої якості (англ.).

19

опале листя (франц.).

20

спальний вагон (франц.).

21

плідне співробітництво у найближчому майбутньому (англ.).

22

О так, ці знаки смерті такі важливі тут! (англ.)

23

В тебе все гаразд? (англ.)

24

Так, я люблю бути вертикально! (англ.)

25

Згори (англ.).

Дівчина через недостатнє знання англійської мови вживає up-position там, де треба top-position (авт.).

26

Чоловіче, це не купе на двох! (англ.)

27

Знаю, що ти дуже сексуальна, але ж треба спати?.. (англ.)

28

Я не люблю ні зверху, ні вертикально!.. (англ.)

29

Магазини в аеропортах.

30

marin – колір морської хвилі (франц.).

31

Це задобре для нього (англ.).

32

Різдво (англ.).

33

Легше. Добре? (англ.)

34

Весілля (англ.).

35

Не курити (англ.).

36

Research – дослідження (англ.).

37

заспокойся (англ.).